

“ตลาดนัด”

วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค

: กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

“weekend market”,

Cultural and social relation network of consumption

: A Case study of Sunday market in Songkhla's trainstation

พรชัย นาคสีทอง

อภิเชษฐ กาญจนดิฐ

รายงานการวิจัยนี้ได้รับทุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

“ตลาดนัด”

วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค
กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

“Weekend market”,

cultural and social relation network of consumption

Case study weekend market in Songkhla's trainstation

พรชัย นาคสีทอง

อภิเชษฐ กาญจนดิษฐ์

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

“ตลาดนัด”

วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์

ทางสังคมด้านการบริโภค
กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

“Weekend market”,
cultural and social relation network of consumption
Case study weekend market in Songkhla’s trainstation

พรชัย นาคสีทอง
อภิเชษฐ กาญจนดิษฐ์

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

รายงานการวิจัย

เรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม
ด้านการบริโภคกรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์
บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

โดย พรชัย นาคสีทอง และ อภิเชษฐ กายูจหนักู
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ

สนับสนุนการวิจัยโดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

“ตลาดนัด”

วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค :

กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

“weekend market”,

Cultural and social relation network of consumption :

A Case study of Sunday market in Songkhla’s trainstation

พรชัย นาคสีทอง

อภิเชษฐ กาญจนดิฐ

รายงานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

รายงานการวิจัย

เรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม
ด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์
บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

โดย พรชัย นาคสีทอง และ อภิเชษฐ กาญจนดิฐ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ

สนับสนุนการวิจัยโดย สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

“ตลาดนัด”

วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค
กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

ผู้วิจัย

อาจารย์พรชัย นาคสีทอง

อาจารย์อภิเชษฐ กาญจนดิฐ

สังกัด

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยทักษิณ

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

งานวิจัยเรื่อง	“ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา
ผู้วิจัย	นายพรชัย นาคสีทอง และ นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ
ทุนอุดหนุนการวิจัย	สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

บทคัดย่อ

รายงานการวิจัยเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบทความเปลี่ยนแปลงของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา รวมทั้งวิถี วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา ด้วยการมองผ่านตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา โดยใช้การ “วิจัยเชิงคุณภาพ” (Qualities Research) ตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ที่เน้นข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และใช้ข้อมูลภาคสนาม (Field Research) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากคำบอกเล่า (Oral History) ด้วยการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่และกลุ่มบุคคลอื่นๆ อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) ที่มีความรู้ในประเด็นที่ศึกษามาประกอบ ส่วนการนำเสนอผลรายงานการวิจัย (Report of Research) นำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ใช้บัญชีภาพและบัญชีตารางตามความจำเป็นและความเหมาะสม

ผลการศึกษาพบว่า ตลาดนัดบริเวณสถานีรถไฟสงขลาซึ่งเปิดให้บริการทุกวันอาทิตย์ ตั้งแต่ช่วงเวลาเช้าถึงเที่ยง ก่อเกิดขึ้นพร้อมๆ การเปิดให้บริการเดินรถไฟสงขลาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยเริ่มจากพ่อค้าแม่ค้าเพียง ๒ – ๓ คน ให้บริการหรือค้าขายให้กับผู้คนที่มารอรถไฟหรือโดยสารรถไฟ ประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้ขยายพื้นที่ออกมาอยู่บริเวณ (ใต้ต้นยาง) หน้าศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนและครอบคลุมบริเวณพื้นที่ของถนนปลาและบริเวณถนนรามวิถี แม้การรถไฟจะยุติการให้บริการเดินรถ นับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๑ เป็นต้นมา แต่ตลาดนัดวันอาทิตย์ ยังคงได้รับความนิยม โดยมีพ่อค้า แม่ค้าและผู้คนจากชุมชนต่าง ๆ ในลุ่มทะเลสาบสงขลา มาจับจ่ายซื้อขายสินค้าเป็น

ปกติ ปัจจุบันตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาอยู่ภายใต้การบริหารจัดการพื้นที่ซึ่งเป็นไปตามเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่องการจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ พ.ศ. ๒๕๔๙ โดยแบ่งพื้นที่รับผิดชอบออกเป็น ๒ ส่วน คือ พื้นที่ในส่วนความรับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา กับ พื้นที่ในส่วนความรับผิดชอบของบริษัทมิตรทอง จำกัด

ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ตลาดนัดบริเวณสถานีรถไฟสงขลากลายเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่และมีผู้มาใช้บริการเป็นจำนวนมาก เนื่องมาจาก

- ๑) ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ที่เป็นศูนย์รวมของการติดต่อและคมนาคมของชุมชนต่าง ๆ ในลุ่มทะเลสาบสงขลา
- ๒) ปัจจัยด้านสินค้าและบริการ มีรายการสินค้าที่หลากหลายทั้งสินค้าอุตสาหกรรม หัตถกรรม เกษตรกรรม ประมง สินค้าฟุ่มเฟือย บันเทิง และโบราณวัตถุ ของเก่าหายาก จึงสร้างความพึงพอใจให้กับทุกกลุ่มชน
- ๓) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจและสังคม ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทซึ่งมีลักษณะเศรษฐกิจแบบเกษตรกรรมสู่การเป็นสังคมเมือง

ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา นับเป็นแหล่งซื้อขาย ส่งผ่าน แลกเปลี่ยนอาหาร ผลผลิต และวัฒนธรรมการบริโภคพื้นถิ่น ระหว่างผู้คนและชุมชนในแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา (ระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค ระหว่างเมืองกับชนบท หรือระหว่างชุมชนชาวประมงริมทะเลกับชุมชนชาวนาในเขตทุ่งราบกับชุมชนชาวไร่ชาวนาในเขตเชิงเขา)

ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา ยังส่งผลให้เกิดการสร้างงานและบริการอื่น ๆ ที่เกี่ยวเนื่อง เป็นต้นว่า บริการจัดส่งอาหารและเครื่องดื่ม บริการรับจ้างขนถ่ายสินค้า บริการรับฝากรถ บริการจัดเก็บขยะ นอกจากนี้องค์ประกอบของตลาดนัดฯ ซึ่งประกอบด้วยกลุ่มคนในสถานะที่แตกต่างกัน ทั้ง ผู้ผลิต ผู้จัดจำหน่าย ผู้บริโภค และผู้ให้บริการ ทำให้ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา กลายเป็นศูนย์กลางของการพบปะสังสรรค์ และเชื่อมต่อกับกลุ่มคนเหล่านี้เป็นเครือข่ายทางสังคม โดยอาศัยกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจและการแลกเปลี่ยนทางสังคม โดยเฉพาะสินค้าและวัฒนธรรมด้านการบริโภคเป็นตัวเชื่อมประสานให้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ด้วยเหตุนี้ ตลาดนัดวันอาทิตย์จึงเป็นภาพสะท้อนของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภคของผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

Researcher's Title "Weekend Market" – Cultural and social relation network of consumption:

A Case study of Sunday market in Songkhla Train Station area

Researcher's name Mr.Pornchai Nakseethong and Mr. Apichest Kanchanadit

Researcher's Funding The Office of National Culture Commission, Ministry of Culture

Abstract

This research aims to study the context of change of the Sunday market in Songkhla Train Station area, as well as the cultural way and the social relation network of consumption of the people in Songkhla Lake basin perceived from the market. Qualities Methodology has been applied in the research by using Historical Approach which was based on Documentary, Field Studies, and Oral History. The Report of Research is presented by Analytical Description.

The studies found that the Sunday market in Songkhla Train Station area, open every Sunday from morning to noon, originated concurrently with the opening of Songkhla Railway in 1917. First there were only 2-3 hawkers serving passengers who waited to board the trains. In 1972 the market expanded to the front side of Informal Education Center, which included Plata Road and Ramwithee Road. Although the railway has ceased the service since 1978, the Sunday market continues to open and gains popularity among local traders and consumers. Nowadays the market is administrated under the Municipal Law of Trade in Public Space 2006 issued by Songkhla Municipal Government. The market has been divided into two zones; the area under control of Songkhla Municipal Government, and the area under supervision of Mitrtong Company Limited.

Important factors that make the Sunday market in Songkhla Train Station area a popular spot comprise:

1. Ideal location – The market is situated in the center of the community transportation.
2. Various products and services – Extensive range of products sold includes industrial, agricultural, fishery and entertainment products, accessories, handicrafts and rare antiques to suit all shoppers' needs.
3. The changing economic and social situations – Urbanization of the rural society.

The Sunday market in Songkhla Train Station area serves as a place to sell, transfer, and exchange local food, products and consumption culture between people in Songkhla Lake Basin. Also it can be seen as a rendezvous between buyers and sellers, urban and rural societies, seaside fishermen, lowland farmers and piedmont gardeners.

The market offers job opportunities and provides relevant services, such as food and beverage delivery, product transfer, car parking, and waste collection. Economic and social exchange activities among different groups of people in the market e.g. producers, buyers, sellers, and service providers, formulate an environment for social gatherings, as well as create social network. Therefore the Sunday market in Songkhla Train Station area apparently reflects the social networking of consumption of the people in Songkhla Lake Basin.

ประกาศคุณูปการ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา เป็นความพยายามอย่างตั้งใจจริงของคณะผู้วิจัยในการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนและชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาในมิติทางประวัติศาสตร์ โดยอาศัยหน่วยทางสังคมที่เรียกว่า “วันนัด”

คณะผู้วิจัยใช้ความพยายามและมุ่งมั่นอย่างยิ่งต่อการศึกษาภายใต้ข้อจำกัดเรื่องเวลา แต่กระนั้นก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้ก็สำเร็จลุล่วงลงได้ โดยได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัยครั้งนี้ และงานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายท่าน

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม ภาคใต้ ศาตราจารย์ชวนเพชรแก้ว รองศาสตราจารย์อุดม หนูทอง รองศาสตราจารย์วิมล คำศรี ผู้ช่วยศาสตราจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์จิตร ศรีสุวิธานนท์ และอาจารย์พิทยา บุขรรัตน์

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์อาภรณ์ อุกฤษณ์ ทั้งในฐานะคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม ภาคใต้และในฐานะที่ปรึกษางานวิจัยที่ได้พิจารณาผลงาน ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์

ขอกราบขอบพระคุณคำแนะนำและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์จาก รองศาสตราจารย์ ดร. ปรีชา หนุนสุข ซึ่งทำให้งานมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สกรรจ์ จันทร์รัตน์ อาจารย์พรศักดิ์ พรหมแก้ว อาจารย์จำนงค์ แรกพิณิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ อาจารย์ชูพิณิจ เกษมณี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ พลัปลี คงชนะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในฐานะที่ปรึกษาโครงการวิจัย

กราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์อดิศร ศักดิ์สูง ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศิริพร ชนะสิทธิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณัฐพงศ์ จิตรนรินทร์ อาจารย์ตรุณี บุญภิบาล ผู้ช่วย รวมถึงอาจารย์และผู้มีพระคุณอีกหลายท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้หมดในที่นี้

ขอขอบคุณอาจารย์สายัณห์ สิทธิโชค อาจารย์ศุภการ สิริไพศาล อาจารย์อนินทร์ พุทธิโชติ และคุณสุมาลี ทองดี กัลยาณมิตรผู้คอยเฝ้าถามถึงความก้าวหน้าของผลงานอยู่ตลอดเวลา

ขอขอบคุณอาจารย์อนินทร์ พุทธิโชติที่ตรวจแก้ต้นฉบับจนได้ผลงานที่มีความสมบูรณ์

ขอพระคุณนักวิชาการทุกท่านที่ได้นำเสนอผลงานทางวิชาการอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย
ได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้

คุณค่าของงานวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบแต่คุณครูและอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ
ประสาทวิชาความรู้ให้แก่คณะผู้วิจัย และคุณค่าของงานวิจัยหากเป็นประโยชน์ขอมอบแต่ผู้ให้ข้อมูล
ตั้งรายนามในบุคลากรกรม ตลอดจนพ่อค้าแม่ขายและผู้ให้/ใช้บริการตลาดนัดทุกท่านที่ถักทอและ
บ่มเพาะเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ด้วยศรัทธา

พรชัย นาคสีทอง

อภิเชษฐ กาญจนดิษ

มีนาคม ๒๕๕๒

ประกาศคุณูปการ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา เป็นความพยายามอย่างตั้งใจจริงของคณะผู้วิจัยในการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนและชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาในมิติทางประวัติศาสตร์ โดยอาศัยหน่วยงานทางสังคมที่เรียกว่า “วันนัด”

คณะผู้วิจัยใช้ความพยายามและมุ่งมั่นอย่างยิ่งต่อการศึกษาภายใต้ข้อจำกัดเรื่องเวลา แต่กระนั้นก็ตามงานวิจัยชิ้นนี้ก็สำเร็จลุล่วงลงได้ โดยได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) กระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งเป็นผู้สนับสนุนงบประมาณในการทำวิจัยครั้งนี้ และงานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีด้วยความกรุณาจากบุคคลหลายท่าน

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม ภาคใต้ ศาตราจารย์ชวนเพชรแก้ว รองศาตราจารย์อุดม หนูทอง รองศาตราจารย์วิมล ตำศรี ผู้ช่วยศาตราจารย์สมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์ ผู้ช่วยศาตราจารย์วิจิตร ศรีสุวิธานนท์ และอาจารย์พิทยา บุษรารัตน์

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์อาภรณ์ อุกฤษณ์ ทั้งในฐานะคณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรม ภาคใต้และในฐานะที่ปรึกษางานวิจัยที่ได้พิจารณาผลงาน ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์

ขอกราบขอบพระคุณคำแนะนำและข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์จาก รองศาตราจารย์ ดร. ปรีชา นุ่นสุข ซึ่งทำให้งานมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์สกรรจ์ จันทรัตน์ อาจารย์พรศักดิ์ พรหมแก้ว อาจารย์จำนงค์ แรกพินิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ อาจารย์ชูพินิจ เกษมณี และผู้ช่วยศาตราจารย์ พลัปลิ่ง คงชนะ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในฐานะที่ปรึกษาโครงการวิจัย

กราบขอบพระคุณ ผู้ช่วยศาตราจารย์อดิสร ศักดิ์สูง ผู้ช่วยศาตราจารย์ศิริพร ชนะสิทธิ์ ผู้ช่วยศาตราจารย์ณัฐพงศ์ จิตรนรินทร์ อาจารย์ดรุณี บุญภิบาล ผู้ช่วย รวมถึงอาจารย์และผู้มีพระคุณอีกหลายท่านที่ไม่สามารถเอ่ยนามได้หมดในที่นี้

ขอขอบคุณอาจารย์สายัณห์ สิทธิโชค อาจารย์ศุภการ สิริไพศาล อาจารย์อนินทร์ พุฒิชิต และคุณสุมาลี ทองดี กัลยาณมิตรผู้คอยเฝ้าถามถึงความก้าวหน้าของผลงานอยู่ตลอดเวลา

ขอบพระคุณนักวิชาการทุกท่านที่ได้นำเสนอผลงานทางวิชาการอันเป็นประโยชน์แก่ผู้วิจัย ได้ใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้

คุณค่าของงานวิจัยชิ้นนี้ คณะผู้วิจัยขอมอบแต่คุณครูและอาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิประสาทวิชาความรู้ให้แก่คณะผู้วิจัย และคุณค่าของงานวิจัยหากเป็นประโยชน์ขอมอบแต่ผู้ให้ข้อมูลตั้งรายนามในบุคลากรกรม ตลอดจนพ่อค้าแม่ขายและผู้ให้บริการตลาดนัดทุกท่านที่ถักทอและบ่มเพาะเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ด้วยศรัทธา

พรชัย นาคสีทอง
อภิเชษฐ กาญจนดิษ
มีนาคม ๒๕๕๒

สารบัญ

บทที่	หน้า
บทคัดย่อ	
Abstract	
ประกาศศุภฤกษ์	
สารบัญ	
สารบัญภาพ	
๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
ขอบเขตการวิจัย	๔
วิธีดำเนินการวิจัย	๕
สถานที่ทำการวิจัย / เก็บข้อมูล	๖
สมมุติฐานในการวิจัย	๖
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
ทฤษฎีและกรอบความคิดในการวิจัย	๑๔
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	๑๙
นิยามศัพท์	๒๐
๒ บริบทของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา	๒๑
กำเนิดและพัฒนาการของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา	๒๑
ปัจจัยที่ส่งผลให้ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา	
เป็นตลาดนัดขนาดใหญ่	๒๒
การบริหารจัดการพื้นที่ตลาดนัดวันอาทิตย์	๒๙
ปฏิทินเวลาของผู้คนในตลาดนัดวันอาทิตย์	๓๑
ช่วงที่ ๑ การประเดิมพื้นที่	๓๑
ช่วงที่ ๒ การลงแรงและวางแผงสินค้า	๓๒
ช่วงที่ ๓ การเลือกซื้อ – จับจ่าย	๓๓
ช่วงที่ ๔ ตลาดวาย : เคลียร์พื้นที่	๓๔
การดำรงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของตลาดนัด	๓๖

๓	ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา	๓๘
	สินค้าในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา	๔๐
	สินค้าประเภทอาหารคาว	๔๑
	สินค้าประเภทอาหารสดและอาหารแห้งประจำถิ่น	๔๑
	สินค้าประเภทอาหารหวานและขนม	๔๒
	สินค้าประเภทพืชผักและผลไม้	๔๒
	สินค้าประเภทผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน	๔๓
	ผลผลิตของเศรษฐกิจชุมชนในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา	๔๕
	ผลผลิตของชุมชนชาวประมงและประมงพื้นบ้านในเขตริมทะเลและทะเลสาบ	๔๕
	ผลผลิตของชุมชนชาวนาในเขตทุ่งราบ	๔๖
	ผลผลิตของชุมชนชาวสวนในเขตเชิงเขา	๔๗
	โครงสร้างทางสังคมในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา	๕๐
	กลุ่มผู้จัดการบริหารพื้นที่ตลาดนัดฯ	๕๐
	กลุ่มผู้ผลิต/ผู้จัดจำหน่าย	๕๑
	กลุ่มผู้ซื้อ/ผู้บริโภค	๕๑
	โครงสร้างทางเศรษฐกิจใน “ตลาดนัดฯ” กับระบบเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบ	๕๒
๔	วิธีการผลิตและวัฒนธรรมการบริโภคในตลาดนัดฯ ภาพสะท้อนวิถีการผลิต	
	และวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา	๕๖
	ชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา	๕๖
	วิธีการผลิตและลักษณะเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา	๖๑
	วิธีการผลิตยุคสังคมนเกษตรแบบเปิด (ก่อนทศวรรษ ๒๔๗๐)	๖๒
	วิธีการผลิตยุคการเปลี่ยนผ่าน (ทศวรรษ ๒๔๗๐-๒๕๐๐)	๖๔
	วิธีการผลิตยุคการเปลี่ยนแปลง (หลังทศวรรษ ๒๕๐๐)	๖๕
	ตลาดนัดฯ ภาพสะท้อนผลผลิตและวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา	๖๖
	สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีควบคุมความชื้นและอุณหภูมิ	๖๘
	สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีตากแห้ง	๖๘
	สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีรมควัน	๖๘
	สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีทำเค็มและหมักดอง	๖๙
	สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีเชื่อมหรือกวน	๗๐
	ตลาดนัดฯ ภาพสะท้อนผลผลิตและแหล่งแพร่กระจายทางวัฒนธรรมภูมิปัญญา	
	ของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา	๗๑
	เครื่องปั้นดินเผาและกระเบื้องเผา : อุตสาหกรรมปั้น – สร้างทางภูมิปัญญา	๗๒
	ตาลโตนด : ผลิตภัณฑ์ในครัวเรือนสู่สินค้า OTOP	๗๓
	เสื่อและกระสอบกระจูด : ผลิตภัณฑ์ที่ถักทอความสัมพันธ์	๗๖

สารบัญภาพ

รูปที่	หน้า	
๑	แสดงการขนส่งสินค้าของรถประเภทต่าง ๆ	๒๕
๒	แผนที่แสดงการใช้ที่ดินในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา	๒๕
๓	แสดงสินค้าและผลผลิตของชุมชนริมทะเล ชุมชนทุ่งราบ และชุมชนเชิงเขา	๒๗
๔	แสดงแพขนานยนต์ซึ่งเชื่อมชุมชนหัวเขาแดงกับตัวเมืองสงขลา และ แสดงสะพานติณสูลานนท์ซึ่งเชื่อมชุมชนหัวเขาแดงกับตัวเมืองสงขลา	๒๘
๕	แสดงในเสรีรับเงิน (ค่ารักษาความสะอาด และ ค่าที่จอดรถ)	๒๙
๖	แสดงแผนที่อาณาบริเวณของตลาดนัดวันอาทิตย์สถานีรถไฟสงขลา และพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา กับ บริษัทมิตรทอง จำกัด	๓๐
๗	การดำเนินกิจกรรมโดยกลุ่มผู้ให้บริการเข้าร่วม	๓๒
๘	การดำเนินกิจกรรมโดยกลุ่มผู้ผลิต พ่อค้าและแม่ขายในการจัดวางสินค้า	๓๓
๙	การดำเนินกิจกรรมจับจ่าย – เลือกซื้อสินค้าและบริการ	๓๔
๑๐	การดำเนินกิจกรรมเคลียร์พื้นที่และบริการ	๓๕
๑๑	แสดงร้านขายข้าวยาของคุณจุติมา โชคสมัย และแสดงส่วนผสมของข้าวยา	๓๙
๑๒	แสดงสินค้าประเภทอาหารคาว อาหารสด อาหารแห้ง ขนม พืชผักและผลไม้ ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน	๔๔
๑๓	แสดงสินค้าจากชุมชนประมง ชุมชนชาวนา และชุมชนชาวสวน	๔๙
๑๔	แสดงแผนผังโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจในตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา	๕๕
๑๕	แสดงแผนที่พื้นที่ทะเลสาบสงขลา	๕๘
๑๖	แสดงสินค้าจากชุมชนชาวทะเล กับ สินค้า (สมุนไพร) จากป่า โดยชนเผ่าชาวกูยจากเทือกเขาบรรทัด	๕๙
๑๗	แสดงตัวอย่างสินค้าในตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ ที่ผ่านกรรมวิธีการถนอมอาหาร	๗๑
๑๘	แผนที่แสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดสงขลา และ เครื่องปั้นดินเผาสีทิงหม้อ	๗๒
๑๙	แสดงแผนภูมิลำดับขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวสีทิงหม้อ สิงหนคร	๗๓
๒๐	แสดงผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด	๗๕

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

“ตลาด” มีความเกี่ยวข้องกับชุมชนและสังคมไทยมาเป็นเวลาช้านาน มีปรากฏในศิลาจารึกหลักที่ ๑ กล่าวว่า “...เบื้องตีนนอนเมืองสุโขทัยนี้ มีตลาดปสาน มีพระอจนะ มีปราสาท มีป่าหมากพร้าว ป่าหมากกลาง มีไร่มีนา มีถิ่นฐาน มีบ้านใหญ่บ้านเล็ก...” นับตั้งแต่สมัยสุโขทัย ลักษณะการค้ามีที่ปรากฏหลักฐานว่า “...เจ้าเมืองบ่เอาจกอบในไพร่ลู่ทาง เพื่อนจูงวัวไปค้า ขี่ม้าไปขาย ใครจะใคร่ค้าช้างค้า ใครจะใคร่ค้าม้าค้า ใครจะใคร่ค้าเงินค้าทองคำ...” ครั้นสมัยกรุงศรีอยุธยา มีการติดต่อกับดินแดนโพ้นทะเล เกิดการปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนก่อให้เกิดชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนสินค้า ดังที่ปรากฏในคำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรมว่าในเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยามีตลาดค้าขายสินค้าประเภทต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเครื่องอุปโภคบริโภคและสินค้าฟุ่มเฟือยที่นำเข้ามาจากต่างแดน^๑ ถึงสมัยรัตนโกสินทร์การค้าของไทยเจริญรุ่งเรืองเกิดชุมชนการค้าทั้งในกรุงเทพฯ และหัวเมือง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท ตามลำดับของขนาด ได้แก่ ย่านป่า* ย่าน** และ ตลาดสำหรับตลาดแบ่งได้ ๒ ชนิด คือ ตลาดน้ำ และ ตลาดบก^๒ นอกจากนี้ ยังปรากฏว่ามีการแลกเปลี่ยนสินค้า ตามวันและสถานที่กำหนด ที่เรียกว่า “ตลาดนัด” ตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ ด้วย

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า “ตลาดนัด” ไว้ว่า หมายถึง ที่ชุมนุมเพื่อซื้อขายของต่าง ๆ ซึ่งมีได้ตั้งอยู่ประจำ จัดให้มีขึ้นในวันที่กำหนดเท่านั้น^๓ ซึ่งในความหมายนี้ตรงกับคำว่า “วันนัด” ของภาคใต้ ที่หมายถึงวันที่จัดให้มีตลาดขึ้นเฉพาะในสถานที่และเวลาที่กำหนด เพื่อเป็นที่ชุมนุมซื้อขายของต่าง ๆ ซึ่งมีได้ตั้งอยู่ประจำ^๔

^๑ คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม. (๒๕๓๔). กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.

* หมายถึง แหล่งหรือชุมชนการค้าที่มีสินค้าในลักษณะหรือประเภทเดียวกันจำนวนมากๆ แต่มีชนิดสินค้าไม่กี่ประเภท

** หมายถึง แหล่งหรือชุมชนการค้าที่มีสินค้าหลากหลายชนิด

^๒ สมคะเน แผลงฤทธิ์. (๒๕๔๘). บทบาทตลาดในกรุงเทพมหานครต่อการค้าภายในและการค้ากับต่างชาติในสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึง สมัยรัชกาลที่ ๕. (ปริญาณิพนธ์ ศศ.ม. ประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร) หน้า ๕.

^๓ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. (๒๕๔๖). (กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คพับลิเคชันส์). หน้า ๔๓๓.

^๔ ดูรายละเอียดใน สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๕๒). “วันนัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. เล่ม ๑๕. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์). หน้า ๗๑๕๖ – ๗๑๕๙.

ขณะเดียวกัน หากศึกษาย้อนกลับไปดูพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ก็จะพบว่า กิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ส่งผลให้เกิดการตั้งถิ่นฐานเป็นชุมชนพัฒนาสู่ความเป็น “เมือง” “รัฐ” และ “อาณาจักร” เช่น ตามพรลิงค์ ไชยา สทิงพระ ลังกาสู่กะ เป็นต้น โดยมีพัฒนาการมาตั้งแต่การตั้งหลักแหล่งเป็นสถานีการค้า พัฒนาเป็นเมืองท่าค้าขายและกลายเป็นศูนย์กลางของการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้าก่อตั้งเป็นรัฐหรืออาณาจักรตามลำดับ^๑

กิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าซึ่งมีสถานที่และมีการนัดหมายกันทุกวัน หรือมีการนัดหมายกันเป็นช่วงเวลาครั้งคราว ที่เรียกว่า “ตลาดนัด” ตามที่ปรากฏหลักฐานในภาคใต้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในฐานะของระบบกลไกหนึ่งในโครงสร้างทางสังคมและโครงสร้างหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ ขณะเดียวกัน “ตลาดนัด” ยังสะท้อนวิถี ชีวิต ความเป็นอยู่ ตลอดจนภูมิปัญญาและการรับ-ถ่ายทอดทางวัฒนธรรมของคนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย นอกจากนี้ ตลาดนัดยังชี้ให้เห็นมิติด้านอื่นๆ เป็นต้นว่า การแปลงเปลี่ยนสภาพของพื้นที่ เช่น สถานที่ที่ต้องห้าม/หวงห้ามที่มีระเบียบควบคุม สถานที่ห้ามจอด เปลี่ยนสภาวะไปในช่วงเวลาหนึ่ง กลายเป็นพื้นที่ที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายของกิจกรรมแลกเปลี่ยน ตลาดนัดๆ ทำให้พื้นที่ที่เป็นระเบียบเรียบร้อยกลายเป็นพื้นที่ที่สับสนวุ่นวายด้วยผู้คน que เข้ามาร่วมกิจกรรมแลกเปลี่ยนสินค้า บริการ ความศักดิ์สิทธิ์ของพื้นที่คลายลง กฎระเบียบที่ควบคุมพื้นที่บางอย่างหายไป^๒ กลายเป็นพื้นที่สาธารณะถูกต้องทางสังคม (ดังกรณีพื้นที่ชาวแดงห้ามจอด)

ตลาดจึงมิใช่เป็นเพียงที่สำหรับดำเนินกิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น ทว่ายังเป็นพื้นที่แห่งชีวิตที่มีการปะทะสังสรรค์ของผู้คนในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ หากปราศจากผู้คนที่เข้ามาทำกิจกรรมต่างๆ แล้วพื้นที่ตลาดก็เป็นเพียงสถานที่ว่างเปล่าเท่านั้น^๓

หากกล่าวถึง “ตลาดนัด” ในจังหวัดสงขลา ก็พบว่ามียุ่หลายตลาด แต่ที่ว่าหนึ่งใน “ตลาดนัด” ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและสะท้อนวิถีชีวิต วัฒนธรรมความเป็นอยู่ของคนในชุมชนท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา ภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนและชุมชนจากถิ่นต่างๆ ได้เป็นอย่างดี คือ ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาในเขตเทศบาลนครสงขลา

^๑ ธิดา สาระยา. (๒๕๒๘). “พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทย (เน้นตามพรลิงค์),” ใน รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๓. หน้า ๑๒.

^๒ ดูรายละเอียดใน อธิธา สุนทรโรทก. (๒๕๔๙). “ตลาดนัดมหาวิทยาลัยมหิดล : การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่,” ใน ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). หน้า ๑๐๓ – ๑๔๐.

^๓ สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์. (๒๕๔๙). “บทนำ” ใน ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). หน้า ๓.

ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา มีพื้นที่ประมาณ ๗๗,๓๐๐ ตารางเมตร ครอบคลุมอาณาบริเวณถนนรามวิถี ถนนปละท่า และบริเวณสถานีรถไฟสงขลาเดิม มีผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับมากมายทั้งพ่อค้า/แม่ค้าในฐานะของผู้ผลิตและในฐานะของคนส่งผ่านสินค้าให้กับผู้บริโภค และกลุ่มคนหรือชุมชนอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับในฐานะของผู้ผลิตที่ผลิตสินค้าให้กับพวกพ่อค้านำไปจัดจำหน่าย ขณะเดียวกันสินค้าที่มีวางจำหน่ายในตลาดนัดก็มีหลากหลายประเภท และสินค้าประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น คือผลผลิตที่มาจากการผลิตของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะสินค้าพื้นถิ่นประเภทอุปโภคบริโภค และที่สำคัญสินค้าเหล่านี้ถือเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์เป็นเครือข่ายของคนและชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ตลาดนัดวันอาทิตย์ กลายเป็นหน่วยงานสังคม และ(หรือ)ศูนย์กลางของการติดต่อระหว่างกัน จนเกิดเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค

เมื่อตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา มีความหลากหลายทั้งในสินค้าที่มาจัดจำหน่าย และหลากหลายในผู้บริโภคเช่นนี้ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่าปัจจัยและมูลเหตุใดที่ทำให้ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา กลายเป็นตลาดนัดที่มีผู้คนเข้ามาเกี่ยวข้องกับหลายระดับ หลากหลายสาขาอาชีพ และมีสินค้ามากมายชนิดมากประเภท นับตั้งแต่สินค้าอุปโภค บริโภค ซึ่งมีความจำเป็นในชีวิตประจำวันไปจนกระทั่งสินค้าฟุ่มเฟือย มีตั้งแต่สินค้าของเก่าประเภทวัตถุโบราณไปจนกระทั่งเทคโนโลยีสมัยใหม่ สินค้าที่มีมาจำหน่ายในรอบปีมีสินค้าอะไร ประเภทไหนบ้าง และอะไรที่ได้รับความนิยมมากที่สุด โดยเน้นสินค้าประเภทบริโภคอาหารพื้นบ้านที่มีในแต่ละฤดูกาลว่ามีความหลากหลายแตกต่างกันมากน้อยแค่ไหน ความแตกต่างที่เกิดขึ้นของประเภทสินค้ามีผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชน วัฒนธรรมและความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดนัดอย่างไร ทั้งในส่วนของคุณคณและในส่วนของคุณชน รวมถึงการใช้ “ตลาดนัด” วันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเป็นศูนย์กลางของการติดต่อระหว่างกันนั้นส่งผลให้เกิดเครือข่ายของความสัมพันธ์ในลักษณะใดบ้าง เครือข่ายของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นส่งผลต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรมการผลิต วัฒนธรรมการบริโภค อย่างไร ซึ่งประเด็นเหล่านี้ยังไม่ปรากฏในงานวิจัยที่มีอยู่ในปัจจุบัน คณะผู้วิจัยจึงเห็นว่าการศึกษาเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา เป็นเรื่องที่ต้องได้รับการศึกษา เพื่อศึกษาปัจจัยและบริบทความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาและส่งผลให้กลายเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่ สินค้าที่เข้ามาจำหน่ายในตลาดนัดมีจำนวนมากหลายประเภท โดยเฉพาะสินค้าประเภทเครื่องอุปโภคบริโภคจำพวกพื้นบ้านซึ่งมีแตกต่างกันในละฤดูกาล ลักษณะดังกล่าวย่อมส่งผลต่อวิถีชีวิตของผู้คนและชุมชนที่เข้ามาข้องเกี่ยวกับตลาดนัด โดยเฉพาะวัฒนธรรมและเครือข่ายของความสัมพันธ์ด้านการบริโภค

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัจจัยและบริบทความเปลี่ยนแปลงของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

๒. เพื่อศึกษาวิถี วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนและชุมชนที่เข้ามาข้องเกี่ยวกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา โดยเน้นวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ขอบเขตการวิจัย

ตลาดนัดเป็นสถานที่ (หน่วยทางสังคม) หนึ่งในที่ก่อให้เกิดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนและการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นได้นำไปสู่ความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนในลักษณะของเครือข่ายทางวัฒนธรรม (Network Culture) ที่เกิดจากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนและปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เพราะฉะนั้น เพื่อให้การศึกษาวิจัยเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา มีความครอบคลุมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ คณะผู้วิจัยจึงกำหนดขอบเขตการวิจัยด้านต่างๆ ดังนี้

๑. ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

- แหล่งข้อมูลภาคสนาม ด้านโครงสร้างทางสังคม เป็นแหล่งข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ ประกอบด้วยพ่อค้า แม่ค้าในฐานะของผู้ผลิต ผู้จำหน่าย และลูกค้าในฐานะของผู้บริโภค ตลอดจนกลุ่มบุคคลหรือชุมชนอื่นๆ ที่ผลิตสินค้าส่งมาจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา
- แหล่งข้อมูลเอกสาร เป็นข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากเอกสารต่างๆ เช่น หนังสือ ตำรา งานวิจัย บทความทางวิชาการ และแผนผังโฆษณาจากแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ได้แก่ หอจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ศูนย์วัฒนธรรมของหน่วยราชการ ตลอดจนเอกสารรายงานของหน่วยราชการอื่นๆ

๒. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- บริบทของตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มทะเลสาบ
- บริบทของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาในหนึ่งรอบปี
- วัฒนธรรมการผลิตและการบริโภคของผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาด้วยการมองผ่านตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา
- เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภคของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาด้วยการมองผ่านตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

๓. ขอบเขตด้านพื้นที่

ขอบเขตด้านพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยเน้นพื้นที่บริเวณตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา บริเวณถนนปละท่าและบริเวณถนนรามวิถี เขตเทศบาลนครสงขลา อ. เมือง จ. สงขลา และพื้นที่หรือชุมชนอื่นๆ ที่มีผู้คนเข้ามาเกี่ยวข้องกับทั้งในฐานะของผู้ผลิต โดยเน้นชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

๔. ขอบเขตด้านเวลา

การวิจัยครั้งนี้มุ่งศึกษาวิถี วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภคในรอบหนึ่งปี

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรม และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา” โดยคณะผู้วิจัยใช้การ “วิจัยเชิงคุณภาพ” (Qualities Research) ตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) ที่เน้นข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) และใช้ข้อมูลภาคสนาม (Field Research) เพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นจากคำบอกเล่า (Oral History) ด้วยการสัมภาษณ์บุคคลในพื้นที่และกลุ่มบุคคลอื่นๆ อย่างไม่เป็นทางการ (informal interview) ที่มีความรู้ในประเด็นที่ศึกษามาประกอบ ต่อจากนั้นจะดำเนินการตาม “ระเบียบวิธีวิจัย” โดยจะนำเสนอประเด็นสำคัญและขั้นตอนต่อไป

การเลือกพื้นที่เก็บข้อมูล (Sites Selection) การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยจะใช้ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาบริเวณถนนปละท่าและบริเวณถนนรามวิถี เขตเทศบาลนครสงขลา อ. เมือง จ. สงขลา เป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษา และเพื่อให้เห็นภาพรวมของวัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภคได้ชัดเจนขึ้น จึงอาจเลือกพื้นที่หรือชุมชนที่มีผู้คนเข้ามาเกี่ยวข้องกับทั้งในฐานะที่เป็นพ่อค้า แม่ค้า และเข้ามาเกี่ยวข้องกับในฐานะของผู้บริโภคเป็นพื้นที่เป้าหมายเพิ่มเติมนอกเหนือจากพื้นที่บริเวณ “ตลาดนัดฯ”

เทคนิคการเก็บข้อมูล (Data Gathering Techniques) นอกเหนือจากการใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์แล้วนั้น การวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยจะใช้เทคนิคการเก็บข้อมูลหลายแบบตามความเหมาะสม โดยจะเน้นเทคนิคการเก็บข้อมูลแบบการสัมภาษณ์ (Interview) และการสังเกต (Observation) ในส่วนของการสัมภาษณ์ส่วนใหญ่จะเป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ (informal Interview) และจะใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ประกอบตามความเหมาะสม ส่วนการสังเกตจะใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ขณะเดียวกันคณะผู้วิจัยจะใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลภาพถ่ายประกอบตามที่เห็นว่าเหมาะสมเพื่อให้งานวิจัยมีเนื้อหาที่สมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

การวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูล ดำเนินการจัดระบบข้อมูล ด้วยการตรวจสอบข้อมูล และแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่ตามขอบเขตด้านเนื้อหา และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์ตามแนวอุปนัย เป็นวิธีการสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ที่มองเห็นข้อสรุปที่เกิดขึ้นมีการตรวจสอบและยืนยันความถูกต้อง แต่อย่างไรก็ตาม การวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยครั้งนี้ ความเห็นของสมาชิกในสังคมที่เรียกว่า “ทัศนะคนใน (Native View)” ก็เป็นส่วนสำคัญที่ผู้วิจัยนำมาเป็นส่วนประกอบในการวิเคราะห์ข้อมูลในครั้งนี้ด้วย

ส่วนการนำเสนอผลรายงานการวิจัย (Report of Research) นำเสนอแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Analytical Description) ใช้บัญชีภาพและบัญชีตารางตามความจำเป็นและความเหมาะสม

สถานที่ทำการวิจัย / เก็บข้อมูล

๑. การเก็บข้อมูลเอกสาร

เอกสารที่ใช้ประกอบการศึกษาวิจัย ได้แก่ เอกสารชั้นต้น และเอกสารชั้นรอง โดยมีแหล่งค้นคว้าด้านข้อมูลเอกสาร อาทิ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ภาคใต้ (หาดใหญ่) สถาบันทักษิณคดีศึกษา สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ สำนักงานเทศบาล สงขลา ฯลฯ

๒. การเก็บข้อมูลภาคสนาม

- พื้นที่เป้าหมายหลักคือตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณพื้นที่สถานีรถไฟสงขลา บริเวณถนนปละท่าและบริเวณถนนรามวิถี (เน้นตั้งแต่แยกโรงเรียนอนุบาลสงขลาถึงหน้าสำนักงานป่าไม้จังหวัดสงขลา) เขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

- พื้นที่หรือชุมชนอื่นๆ ที่มีผู้คนเข้ามาเกี่ยวข้องทั้งในฐานะของผู้ผลิตและในฐานะของผู้บริโภค โดยเน้นชุมชนในลุ่มทะเลสาบสงขลา ได้แก่ ชุมชนชาวประมงริมทะเล ชุมชนชาวนาในทุ่งราบ และชุมชนชาวไร่ชาวนาในเขตเชิงเขา

สมมุติฐานในการวิจัย

“ตลาดนัด” เป็น “หน่วย” ทางสังคมที่สำคัญที่ทำให้บุคคลในสังคมมีการกระทำต่อกัน มีปฏิสัมพันธ์หรือการปะทะสังสรรค์ หรือ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (social interaction) และก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม (social relationship)

ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา บริเวณถนนปละท่าและบริเวณถนนรามวิถี เขตเทศบาลนครสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ถือเป็น “หน่วย” ทางสังคม “หน่วย” หนึ่งในที่เป็นพื้นที่แห่งกิจกรรมการปะทะสังสรรค์ของผู้คนในรูปแบบต่างๆ และก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยน, รับ-ถ่ายทางวัฒนธรรมของผู้คนที่วิถีชีวิตสังคมชนบททั้งในส่วนองวิถีชีวิตแบบคนบก (โหมหนือ - โหมทุ่ง) และวิถีชีวิตแบบคนน้ำ (โหมเล) แลกเปลี่ยนกับวัฒนธรรมแบบคนเมือง และตลาดนัด

วันอาทิตย์ ยังเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนในสังคม โดยเฉพาะด้านการบริโภค และยังเป็นสถานที่ที่ซึ่งแสดงถึงความเป็นตัวตน และอัตลักษณ์ “ท้องถิ่น” ได้อย่างชัดเจน

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อทำความเข้าใจในประเด็นต่างๆ และเพื่อตอบโจทย์ของการศึกษาเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา สามารถจำแนกได้ ๓ กลุ่มกว้างๆ ดังนี้

๑. เอกสารที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าด้วยบทบาทของตลาดและตลาดนัด มีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

สมคะเน แผลงฤทธิ์^๑ ศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมให้ตลาดภายในกรุงเทพมหานครขยายตัวในตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕ คือ นโยบายการส่งเสริมการค้าของรัฐบาล สถานที่ตั้งและทรัพยากรภายในประเทศ และการขยายตัวทางด้านการคมนาคมภายในตัวเมือง และเกิดย่านการค้าต่างๆ ตามริมถนนสายสำคัญๆ ขณะเดียวกัน ตลาดในกรุงเทพมหานครยังมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งกับการค้าขายทั้งภายในและกับชาวต่างชาติ โดยทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางทางการค้าขายกับลูกค้าทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ในการเป็นตลาดหลักที่รวบรวมสินค้าต่างๆ จากในประเทศมาจำหน่ายให้กับลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติที่เข้ามาแลกเปลี่ยนซื้อขายในเมืองหลวง ในทางกลับกันก็เป็นศูนย์กลางกระจายสินค้าจากต่างประเทศไปสู่ตลาดในภูมิภาค นอกจากนั้นตลาดในกรุงเทพมหานครยังทำหน้าที่เป็นแหล่งผลิตสินค้าออกมาจำหน่ายให้กับลูกค้าภายในตัวเมืองด้วย กิจกรรมเศรษฐกิจในตลาดกรุงเทพมหานครยังส่งเสริมให้มีการใช้เงินตราอย่างแพร่หลาย เนื่องจากการใช้เงินตราทำให้การซื้อขายสามารถดำเนินไปได้โดยสะดวก ตลาดในกรุงเทพมหานครช่วงสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ จึงมีความสำคัญในการส่งเสริมการค้าขยายตัวของเศรษฐกิจของประเทศในช่วงเวลาดังกล่าว

ประไพ สุทธิมิตร^๒ ศึกษาตลาดนัดบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลาโดยมุ่งศึกษาปัจจัยทำให้เกิดตลาด ลักษณะของตลาดนัด และผลกระทบของตลาดนัด ผลการศึกษาทำให้ทราบว่าปัจจัยที่ทำให้เกิดตลาดนัดประกอบด้วย ปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ ปัจจัยด้านสังคมและวัฒนธรรม ส่วนลักษณะของตลาดนัดปรากฏว่า ตลาดนัดตั้งอยู่ใจกลางชุมชนส่วนมากจะเป็นแผงลอยอยู่ในที่โล่ง สินค้าที่นำมาขายมีทั้งสินค้าที่ผลิตในท้องถิ่น และสินค้า

^๑ สมคะเน แผลงฤทธิ์. (๒๕๔๘). บทบาทของการตลาดในกรุงเทพมหานครต่อการค้าภายในและการค้ากับต่างชาติในสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึงรัชกาลที่ ๕. ปรินูญานินพนธ์ ศศ.ม. ปรวัตติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

^๒ ประไพ สุทธิมิตร. (๒๕๔๑). ตลาดนัดบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา. ปรินูญานินพนธ์ ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ต่างถิ่น ส่วนพ่อค้ามีทั้งคนในท้องถิ่น และคนต่างถิ่น สำหรับผลกระทบปรากฏว่า ส่งผลกระทบต่อทั้งด้านเศรษฐกิจ และด้านสังคมวัฒนธรรม

เกียรติกศักดิ์ หลีเจริญ^๑ ได้ศึกษาและวิเคราะห์โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของตลาดนัดหมูนเวียนในจังหวัดสตูล โดยศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับลักษณะการแจกกระจายในพื้นที่ของตลาดนัดหมูนเวียนในจังหวัดสตูล ซึ่งมีลำดับศักยภาพของตลาด ขนาดจากจำนวนตลาดนัด ๑๖ แห่ง ระบบการหมูนเวียนของตลาดนัดเป็นระบบรอบละ ๗ วัน, ๖ วัน และ ๕ วัน ในรอบหนึ่งๆ ตลาดนัดจะเปิดทำการค้าขายในลักษณะที่เหลื่อมกัน

หนังสือเรื่อง “ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด”^๒ เป็นผลงานที่นำผลการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับตลาดในพื้นที่และมีมิติต่างๆ เช่น

กิตติพร ใจบุญ เรื่อง ตลาดกับวิถีชีวิต : บทสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องตลาดในสังคมไทย ได้วิจัยงานศึกษาเกี่ยวกับตลาดในประเทศไทยนับตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

อริตา สุนทรโรทก เรื่อง ตลาดนัดมหาวิทยาลัยมหิดล : การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ได้เสนอคุณลักษณะของความไร้ระเบียบในช่วงที่มีตลาดนัดได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะของพื้นที่จากพื้นที่ราชการซึ่งเป็นพื้นที่ควบคุมและมีกฎเกณฑ์ กลายมาเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดโอกาสให้ทุกคนเข้ามาได้

มัศรา ชมะวรรณ มุกดาวิจิตร เรื่อง รหัสทางวัฒนธรรมของการจับจ่าย : เล่าเรื่องการค้าขาย ชีวิตผู้หญิง และสังคมในตลาดสดแบ็คควา – ฮานอย ได้สะท้อนภาพตลาดสดในฐานะของสมรรถภูมิของผู้หญิง คุณค่าทางวัฒนธรรมที่กำหนดสถานะทางสังคมของผู้ที่มีอาชีพค้าขาย และความสัมพันธ์ของคนในตลาด

ดำรงพล อินทร์จันทร์ เรื่อง ตลาดขายของของมอญพลัดถิ่น ได้ให้ภาพของตลาดในฐานะพื้นที่ที่เต็มไปด้วยการต่อรองและหาทางเลือก พื้นที่ของการสร้างสรรค์และแสดงถึงพลังของมนุษย์ในการต่อสู้ปรับตัวเพื่อมีชีวิตอยู่

ศิริรินทร์ ใจเทียว เรื่อง ชีวิตของสินค้ามือสองประเภทแฟชั่นเครื่องแต่งกายในตลาดนัดชั่วคราว : แง่มุมบางประการ ได้ชี้ให้เห็นว่าเศรษฐกิจพอเพียงได้ส่งผลให้กลุ่มคนที่ได้รับกระทบหันมาเปิดทำขายของ ซึ่งก่อให้เกิดทัศนคติที่ดีขึ้นต่อการใช้สินค้ามือสองและถือเป็นทางเลือกสำหรับแสดงออกซึ่งความสัมพันธ์เฉพาะตัว และให้ภาพของการต่อสู้ ต่อรอง การใช้เล่ห์เหลี่ยมระหว่างคู่ค้าด้วย

นอกจากนี้ ยังปรากฏงานที่ศึกษาเกี่ยวกับตลาดและตลาดนัดซึ่งสามารถนำมาเป็นแนวทางและกรอบคิดของการศึกษา เช่น สุภัทรา ชาลีเครือ^๑ ประโยชน์ เรื่องโรจน์^๒ เป็นต้น

^๑ เกียรติกศักดิ์ หลีเจริญ. (๒๕๑๙). การวิเคราะห์โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของตลาดนัดหมูนเวียนในจังหวัดสตูล. ปรินญาณิพนธ์ กศ.ม. ภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

^๒ สมรภัช ชัยสิงห์กานานนท์ (บรรณาธิการ). (๒๕๔๙). ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

๒. เอกสารที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าด้วยวัฒนธรรมการบริโภค ซึ่งมีรายละเอียดโดยสรุปดังนี้

ปราณี จันทศรี^๓ งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเรื่องวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวไทยมุสลิมอำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล โดยมีความมุ่งหมายเพื่อศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคของชาวไทยมุสลิมอำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล ในโอกาสปกติและโอกาสพิเศษ ผลการศึกษาพบว่า วัฒนธรรมการบริโภคอาหารในโอกาสปกติ จำแนกตามวัยดังนี้ การบริโภคอาหารในวัยทารก เน้นอาหารที่มีลักษณะเหลวละเอียดบริโภคได้ง่าย การบริโภคอาหารในวัยเด็กและวัยรุ่นเน้นการเลือกบริโภคอาหารที่ตนเองต้องการได้โดยการออกไปหาอาหารบริโภคนอกบ้านนิยมบริโภคอาหารประเภทจานเดียว เช่น ก๋วยเตี๋ยว ขนมจีน ข้าวยำ ข้าวหมก และข้าวมัน เป็นต้น การบริโภคอาหารในวัยผู้ใหญ่ในวัยนี้ต้องการอาหารที่มีประโยชน์และให้คุณค่าทางโภชนาการสูง เพราะต้องทำงานหนัก และการบริโภคอาหารในวัยชรา ลักษณะอาหารต้องเป็นอาหารอ่อน สะดวกในการบริโภค ย่อยง่าย และช่วยในการขับถ่าย วัฒนธรรมการบริโภคอาหารในโอกาสพิเศษ จำแนกตามโอกาสดังนี้ การบริโภคอาหารในโอกาสเจ็บป่วย ลักษณะอาหารในโอกาสนี้มักจะเป็นอาหารประเภทอาหารอ่อนรสชาติจืด การบริโภคอาหารในโอกาสต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยียน การบริโภคอาหารในภาพรวมจะเหมือนกับการบริโภคอาหารในโอกาสปกติ เพียงเพิ่มปริมาณอาหารให้เพียงพอกับผู้บริโภคและอาจทำอาหารเป็นพิเศษเพิ่มขึ้น ทั้งนี้จะขึ้นอยู่กับฐานะ และความสำคัญของผู้มาเยี่ยม ส่วนการบริโภคอาหารในโอกาสประเพณีต่างๆ อาหารในโอกาสดังกล่าวจะต้องไม่เป็นอาหารที่ต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลามและจะต้องเป็นอาหารที่สะอาด บริโภคหลังจากที่ทำพิธีเสร็จแล้ว และการบริโภคอาหารในโอกาสฉลองความสำเร็จหรือประสพโชค อาหารก็จะแตกต่างไปจากอาหารในโอกาสปกติเป็นอาหารที่ปรุงขึ้นใหม่บริโภคมือเดียวหลังจากเสร็จพิธีทางศาสนา

สิริเสาวภาคย์ ชาวเหม^๔ งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวตรังในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมการบริโภคอาหารในโอกาสปกติ และในโอกาสพิเศษ ผลการวิจัยสรุปวัฒนธรรมการบริโภคได้ ๒ กรอบกว้างๆ คือ ๑) การบริโภคอาหารในโอกาสปกติ จำแนกวัฒนธรรมการบริโภคออกเป็น ๓ ประเด็น คือ

^๓ สุภัทรา ซาลีเครือ. (๒๕๓๗). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตลาดจำหน่ายสินค้าทางการเกษตรบ้านโนนพันชาติ ตำบลหนองบัวใหญ่ อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. ภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

^๒ ประโยชน์ เรืองโรจน์. (๒๕๑๖). การวิเคราะห์ที่ตั้งและสภาพเศรษฐกิจร้านชำในเขตอำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. ภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

^๓ ปราณี จันทศรี. (๒๕๔๖). วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวไทยมุสลิม อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

^๔ สิริเสาวภาคย์ ชาวเหม. (๒๕๔๓). ศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวตรังในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

ประเภทและชนิดของอาหาร ลักษณะการบริโภคอาหาร และความเชื่อเกี่ยวกับการบริโภคอาหาร ในด้านประเภทและชนิดของอาหารที่ชาวตรังในเขตเทศบาลนครตรังบริโภคนั้นจำแนกได้เป็น อาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ และเครื่องดื่ม ซึ่งโดยทั่วไปแล้วอาหารต่างๆ เหล่านี้จะมี ลักษณะเหมือนๆ กับที่ชาวใต้ในแหล่งอื่นบริโภคกัน แต่ก็มีอาหารบางชนิดที่มีลักษณะเฉพาะถิ่น ของจังหวัดตรังโดดเด่นมาก จนเป็นที่รู้จักและนิยมรับประทานกันทั่วไปทั้งในกลุ่มชาวตรังและชาว ภาคใต้ทั่วไป อาหารเหล่านั้น ได้แก่ หมูย่าง ขนมเค้ก ขนมจีบ ต้มช้ำ และกาแพะเขาสอง ในด้านลักษณะการบริโภคอาหารจำแนกได้เป็น ๒ ลักษณะ คือ การบริโภคอาหารในบ้าน และการบริโภคอาหารนอกบ้าน ซึ่งการบริโภคอาหารนอกบ้านเป็นที่นิยมกันค่อนข้างสูงของชาวตรังใน เขตเทศบาลนครตรัง ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับการบริโภคอาหารจำแนกออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ความเชื่อที่ส่งผลต่อสุขภาพ และความเชื่อที่ส่งผลต่อความเป็นมงคลและอัปมงคล ๒) การ บริโภคอาหารในโอกาสพิเศษจะมีความแตกต่างไปจากการบริโภคอาหารในโอกาสปกติบ้างทั้งใน ด้านประเภทและชนิดของอาหาร ลักษณะการบริโภคอาหารและความเชื่อเกี่ยวกับการบริโภค อาหาร ซึ่งจำแนกโอกาสที่สำคัญๆ ได้เป็น ๔ โอกาส คือ โอกาสเจ็บป่วย โอกาสต้อนรับผู้มา เยือน โอกาสประเพณีต่างๆ และโอกาสฉลองความสำเร็จ

ประสิทธิ์ คงธรรม^๑ งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้าน ชุมชนเก่าแสง ตำบลบ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรม การบริโภคอาหารในโอกาสปกติ และในโอกาสพิเศษ ผลการศึกษากำหนดกรอบ ๒ กรอบคือ การ บริโภคอาหารในโอกาสปกติ จำแนกได้ตามวัยของบุคคลได้ ๓ กลุ่มคือ วัยทารก วัยเด็กและ วัยรุ่น และวัยผู้ใหญ่และวัยชรา วัฒนธรรมการบริโภคอาหารในวัยต่างๆ มีขั้นตอนและวิธีการ แตกต่างกันไปดังนี้ วัฒนธรรมการบริโภคอาหารในวัยทารก อาหารส่วนใหญ่เป็นอาหารเหลว ละเอียด นิยมใช้ความร้อนทำให้อาหารสุกเป็นหลัก ให้ทารกบริโภคอาหารวันละ ๔-๕ มื้อ แม่จะ ประคองหรือให้ทารกนอนบริโภคอาหาร คอยระวังอาหารที่เป็นอันตรายต่อระบบทางเดินอาหาร มักจะให้อาหารคาวก่อนอาหารประเภทอื่นๆ โดยเฉพาะอาหารมือเข้า วัฒนธรรมการบริโภค อาหารในวัยเด็กและวัยรุ่นอาหารมีหลากหลายชนิด และมีรสเผ็ดมากขึ้น มักจะบริโภคอาหารวันละ ๓ มื้อ เด็กและวัยรุ่นซื้อหาอาหารขบเคี้ยวกินเล่นบริโภคระหว่างมื้อต่างๆ ด้วย แม่บ้านคอยระวัง อาหารแสลงและส่งเสริมให้บริโภคอาหารบำรุงเพื่อป้องกันโรคบางอย่าง และวัฒนธรรมการบริโภค อาหารในวัยผู้ใหญ่และวัยชรา บริโภคอาหารรสเผ็ดและรสจัดควบคู่กันเป็นส่วนใหญ่ การประกอบ อาหารมีขั้นตอนยุ่งยากขึ้น บริโภควันละ ๓ มื้อ

การบริโภคอาหารในโอกาสพิเศษ จำแนกได้เป็น ๔ โอกาส คือ โอกาสเจ็บป่วย โอกาส ต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยือน โอกาสประเพณีต่างๆ และโอกาสฉลองความสำเร็จหรือประสบโชค ในแต่ละโอกาสมีขั้นตอนและวิธีการดังนี้ วัฒนธรรมการบริโภคอาหารในโอกาสเจ็บป่วย

^๑ ประสิทธิ์ คงธรรม. (๒๕๓๙). วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านชุมชนเก่าแสง ตำบล บ่อยาง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. ปรินท์ยูนิฟรึนส์ ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

เป็นอาหารที่บริโภคง่าย รสไม่เผ็ดเกินไป บริโภควันละ ๓ มื้อ บริโภคตรงเวลาเพื่อให้สอดคล้องกับการบริโภคยาก่อนหรือหลังอาหารแต่ละมื้อ ผู้ป่วยจะไม่รับประทานร่วมกับผู้อื่น ไม่บริโภคอาหารแสลงโรค วัฒนธรรมการบริโภคอาหารในโอกาสต้อนรับผู้มาเยี่ยมเยียน อาหารเหมือนกับอาหารทั่วไป เพียงแต่เพิ่มชนิดและปริมาณของอาหารให้มากขึ้นตามจำนวนผู้มาเยี่ยมเยียน ผู้มาเยี่ยมเยียนบริโภคอาหารพร้อมกับเจ้าของบ้าน อาหารมีทั้งที่ใส่สำหรับและวางอยู่นอกสำหรับ วัฒนธรรมการบริโภคอาหารในโอกาสประเพณีต่างๆ อาหารในโอกาสดังกล่าวจะต้องไม่เป็นอาหารต้องห้ามตามหลักศาสนาอิสลาม เป็นอาหารที่สะอาด บริโภค ๑ มื้อหลังจากทำพิธีทางศาสนาเสร็จแล้ว การบริโภคต้องบริโภคอย่างสุภาพเรียบร้อย วัฒนธรรมการบริโภคอาหารในโอกาสฉลองความสำเร็จหรือประสบโชค เป็นอาหารที่แตกต่างไปจากที่ใช้บริโภคในโอกาสปกติ เป็นอาหารที่ปรุงขึ้นใหม่ บริโภคเพียงมื้อเดียวหลังจากเสร็จพิธีทางศาสนา หนึ่งบริโภคอาหารตามสถานที่ที่เจ้าภาพจัดไว้ให้ มักจะแยกกันระหว่างชายกับหญิง วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านชุมชนเก่าแก่ง ตำบลบ่อทราย อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตส่วนหนึ่งของชาวบ้านในชุมชนนี้

อนันต์ ขุนโสภา^๑ ศึกษาค้นคว้าเรื่องวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวตำบลเกาะยอ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวตำบลเกาะยอในโอกาสปกติ และโอกาสพิเศษ โดยศึกษาในเรื่องประเภทของอาหาร ซึ่งแบ่งออกเป็น อาหารคาว อาหารหวาน ผลไม้ และเครื่องดื่ม และศึกษาวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการบริโภคอาหารในประเด็นศึกษาที่เกี่ยวกับแหล่งอาหารและการคัดเลือกอาหาร อุปกรณ์และสถานที่ในการประกอบอาหาร ลักษณะการบริโภคอาหารในโอกาสปกติ ลักษณะการบริโภคอาหารในโอกาสพิเศษ วัฒนธรรมด้านความสัมพันธ์ทางสังคม วัฒนธรรมด้านเศรษฐกิจ การเรียกชื่ออาหาร และความเชื่อในการบริโภคอาหาร ผลจากการศึกษาได้ข้อสรุป กล่าวคือ วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวตำบลเกาะยอนั้น มีส่วนเชื่อมโยงกับลักษณะภูมิประเทศอย่างเห็นได้ชัดคือ ก่อนที่จะมีการก่อสร้างสะพานติณสูลานนท์นั้น อาหารที่ชาวตำบลเกาะยอนำมาปรุงก็มักเป็นทรัพยากรสัตว์น้ำที่มีอยู่รอบๆ เกาะ มีการพึ่งพาต่อกันค่อนข้างมาก หากบ้านใดจับสัตว์น้ำได้มากก็มักแบ่งปันให้กับเพื่อนบ้าน และยังใช้วิธีการถนอมอาหารไม่ว่าจะเป็นการทำเค็ม หมัก ดอง เพื่อเก็บไว้รับประทานได้นานๆ และแก้ไขเรื่องการขาดแคลนอาหารหากไม่สามารถออกไปจับสัตว์น้ำได้ และการปรุงอาหารก็มักทำแบบง่ายๆ มีเครื่องปรุงไม่ยุ่งยากซับซ้อน ต้องเป็นโอกาสพิเศษจริงๆ จึงจะปรุงอาหารที่ต้องออกไปซื้อหาเครื่องปรุงจากภายนอก ทั้งนี้เพราะความไม่สะดวกในการเดินทาง

วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวตำบลเกาะยอ ยังสะท้อนถึงวิถีชีวิตที่มีความยินดีและความเต็มใจในการต้อนรับแขกผู้มาเยือน โดยเลือกปรุงอาหารที่ปรุงได้ยาก มีปริมาณเนื้อมาก

^๑ อนันต์ ขุนโสภา. (๒๕๓๙). วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. ปรินิพนธ์ ศศ.ม. ทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

เลือกภาชนะที่ใส่อาหาร ทั้งนี้เป็นการให้เกียรติกับแขก ซึ่งชาวตำบลเกาะยอยังคงมีวัฒนธรรมที่ดีในการต้อนรับแขกอย่างนี้จนปัจจุบัน

๓. เอกสารที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องที่ว่าด้วย วิถีชีวิต วัฒนธรรม เครือข่ายความสัมพันธ์ของชุมชนทั้งในมิติประวัติศาสตร์ โครงสร้างสังคม ระบบเศรษฐกิจ ความเชื่อ รวมถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีหลายชิ้น เป็นต้นว่า

สงบ ส่งเมือง^๑ ได้ศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา พบว่าชุมชนหมู่บ้านไทยมีอัตลักษณ์ ภูมิหลัง ปฏิสัมพันธ์กับการพัฒนาของภาครัฐและทุนที่รุกคืบเข้าไปในชุมชนหมู่บ้านต่างๆ อย่างมีภูมิคุ้มกันจากวิถีชีวิตแบบชุมชนนิยมที่สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน นานนับถอยหลังไปเป็นศตวรรษจนตกตะกอนกลายเป็นแ่งวิถีและวัฒนธรรม ขณะเดียวกันนั้นชุมชนหมู่บ้านไทย คุ่นเคยกับวิถีชีวิตที่เป็นปกติสุขแบบพอเพียงเพื่อปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้คนภายในและภายนอกชุมชนใช้ระบบธรรมชาติและภูมิปัญญาประดิษฐ์คิดค้นสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ที่เหมาะสมเพื่อดำเนินกิจกรรมทางสังคมเศรษฐกิจตลอดมา ในลักษณะของธรรมชาติศึกษาจึงเป็นชุมชนหมู่บ้านที่มีกระบวนการถ่ายทอด เรียนรู้เพื่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนชุมชน และธรรมชาติทั้งใกล้และไกลอย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพขีดความสามารถและศักยภาพที่จะรับถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์จากทั้งภายในและภายนอกชุมชนได้ในระดับต่างๆ ตามพลังและความเข้มแข็งของทุนทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของตนเอง เพื่อป้องกันรักษาวิถีชีวิตแบบชุมชนนิยมเอาไว้ และปัจจุบันได้ถ่ายทอดเอากรรมวิธีการผลิต การบริหารจัดการ รวมทั้งการใช้ทุนทางสังคม วัฒนธรรมดั้งเดิมมาประยุกต์ สร้างองค์กรของชุมชนหมู่บ้านใหม่ในรูปแบบของกลุ่มชุมชน สมาคม ประชาคม และเครือข่าย เพื่อต่อรองกับภาครัฐและทุนที่มีการรวมศูนย์เข้มข้นมากขึ้น

อมรา พงศาพิชญ์^๒ ได้กล่าวถึงแนวคิดที่เกี่ยวกับความหลากหลายทางวัฒนธรรมไว้หลายๆ แนวคิด ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอในบางแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ แนวคิดวิวัฒนาการว่า มีนักวิชาการหลายท่านได้กล่าวถึง อาทิต **ไชล์ด (Gordon Childe)** ที่มีบทบาทในการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมของมนุษย์สมัยโบราณ เขาชี้ให้เห็นว่ามนุษย์มีวิวัฒนาการมาจากสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจแบบล่าสัตว์ เก็บของป่ากินเป็นอาหาร มาเป็นสังคมที่มีระบบเศรษฐกิจแบบผลิตอาหาร รู้จักเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ตั้งถิ่นฐาน ขณะเดียวกันนักวิชาการรุ่นต่อมาได้ขยายคำอธิบายเรื่องวิวัฒนาการเพิ่มเติมขึ้นโดยให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อม โดย **จูเลียน สจีวิต (Julian**

^๑ สงบ ส่งเมือง. (๒๕๔๖). เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจิตรทัศน์.

^๒ อมรา พงศาพิชญ์. (๒๕๔๒). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Steward) ซึ่งให้เห็นว่าสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันจะมีอิทธิพลทำให้วัฒนธรรมต่างกัน ทั้งนี้ สจ๊วต ได้วิเคราะห์ว่า ลักษณะการหาเลี้ยงชีพขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม พฤติกรรมการผลิตกับลักษณะการหาเลี้ยงชีพในแต่ละท้องถิ่น และบทบาทของพฤติกรรมการผลิตต่อวัฒนธรรม สรุปได้ว่า สภาพแวดล้อมที่ต่างกันทำให้วิวัฒนาการต่างกันและทำให้วัฒนธรรมแตกต่างกัน

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พูนศักดิ์ ชานุกรประเสริฐ^๑ ได้กล่าวถึงความเคลื่อนไหวทางเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในอดีต ซึ่งแม้ว่าในระดับชุมชนจะสามารถทำการผลิตเลี้ยงดูตัวเองได้ แต่ก็ยังคงมีการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์เชื่อมโยงชุมชนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน

อุทิศ สังขรัตน์^๒ ได้กล่าวถึงสภาพและปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะชุมชนซึ่งเติบโตขึ้นจากการเป็นท่าเรือเมล์ รับส่งผู้คนและสินค้าในกลุ่มทะเลสาบสงขลา ขณะเดียวกันก็แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันยาวนานระหว่างของชุมชนเหล่านี้กับพ่อค้าเชื้อชาติต่าง ๆ โดยเฉพาะชาวจีนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจและการเมืองในพื้นที่เหล่านี้มาตั้งแต่ยุคที่เส้นทางการคมนาคมขนส่งและเส้นทางการค้ายังต้องพึ่งพาเรือเป็นหลัก

นอกจากนี้ มีงานเขียนหลายชิ้นซึ่งถือว่าเป็นคณาจารย์สำหรับผู้ที่จะศึกษาวิถีชีวิต วัฒนธรรมและรูปแบบเครือข่ายความสัมพันธ์ของชุมชน ตลอดจนประวัติศาสตร์และโครงสร้างทางสังคมของภาคใต้ ที่เห็นเด่นชัด คือ โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. (ศาสตราจารย์สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์) ซึ่งประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อย ๒๑ โครงการ^๓ ขณะเดียวกัน ยังปรากฏงานที่ชี้ให้เห็นระบบเศรษฐกิจแบบครอบครัวและชุมชนซึ่งเป็นระบบที่ฝังตัวอยู่ในลักษณะต่างๆ เป็นต้นว่า ในลักษณะของสายญาติมิตร สังคม วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความอาทรต่อกัน แลกเปลี่ยนเพื่อความพอเพียงยิ่งขึ้นไม่ใช้การแข่งขันเอาเปรียบ ผลงานเหล่านี้ ได้แก่ หมู่บ้านอนาธิปัตย์ สวนสมรม ตลาดนัดอันเป็นตลาดน้ำใจ ระบบเกลือ แซร์แรงงาน และเครือข่าย ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ดังในงานการศึกษาของ ศ.ดร. ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและคณะ^๔ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง^๕ เสรี พงศ์พิศ^๖ ชวน เพชรแก้ว^๗ จำรงค์ แรกพินิจ^๘ วิมล คำศรี^๙ และยงยุทธ ชูแว่น^{๑๐} รวมถึงงานเขียนในสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้

^๑ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พูนศักดิ์ ชานุกรประเสริฐ. (๒๕๔๐). เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.

^๒ อุทิศ สังขรัตน์. (๒๕๔๖). การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในสมัยเรือเมล์” พ.ศ. ๒๔๖๕ – พ.ศ. ๒๕๑๖. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. วิทยาลัยศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ.

^๓ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๔๔). โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา. กรุงเทพฯ : สกว.

^๔ เช่น เรื่องเศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต และเรื่องวัฒนธรรมหมู่บ้านไทย เป็นต้น

^๕ เอกวิทย์ ณ ถลาง. (๒๕๔๔). ภูมิปัญญาทักษิณ. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.

ผลจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว มีส่วนช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงบริบทของตลาดนัดในมิติต่างๆ แต่อย่างไรก็ตาม ผลงานดังกล่าวก็ยังไม่ได้ให้ภาพของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณรถไฟเก่า จังหวัดสงขลา ในฐานะของหน่วยงานทางสังคมและศูนย์กลางเครือข่ายของความสัมพันธ์ด้านการบริโภค

ทฤษฎีและกรอบความคิดในการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา” คณะผู้วิจัยมีคำถามหลักในการวิจัยเพื่อเป็นแนวทางในการตอบโจทย์ของการวิจัยไว้ดังนี้

๑. ปัจจัยอะไรหรือกระบวนการอย่างไรที่ทำให้บริเวณสถานีรถไฟจังหวัดสงขลาเก่ากลายเป็นตลาดนัด / เป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ และเป็นที่ยอมรับของผู้คน มีผู้คนเข้ามาเกี่ยวข้องในหลายระดับหลากหลายสาขาอาชีพ และมีสินค้ามากชนิดประเภทนับตั้งแต่สินค้าอุปโภค บริโภคทั้งที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน ไปจนกระทั่งสินค้าฟุ่มเฟือย มีตั้งแต่สินค้าประเภทของเก่า วัตถุโบราณไปจนกระทั่งเทคโนโลยีสมัยใหม่

๒. สินค้าประเภทบริโภคจำพวกอาหารพื้นบ้านที่มีในแต่ละฤดูกาลช่วงรอบหนึ่งปี สินค้าเหล่านี้มีแหล่งมาจากไหน

๓. วิธีการดำเนินชีวิตของผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าจังหวัดสงขลา มีลักษณะอย่างไร ทั้งในส่วนของรายบุคคลและในส่วนของชุมชน

๔. การใช้ “ตลาดนัด” วันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าจังหวัดสงขลา เป็นศูนย์กลางของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกันนั้นส่งผลให้เกิดเครือข่ายของความสัมพันธ์ในลักษณะใดบ้างและมีผลต่อผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไรบ้าง

๕. เครือข่ายของความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นส่งผลต่อวิธีการผลิต และวัฒนธรรมการของผู้คนและชุมชนในบริเวณนี้อย่างไร

^๑ เสรี พงศ์พิศ. (๒๕๔๘). เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง. กรุงเทพฯ : โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต.

^๒ ชวน เพชรแก้ว. (๒๕๔๙). วรรณกรรมทัศนัย วรรณกรรมปริทัศน์. กรุงเทพฯ : สกว.

^๓ จำนง แรกพินิจ. (๒๕๓๗). แשר์แรงงาน. รายงานการวิจัยสถาบันทัศนัยคดีศึกษา. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

^๔ วิมล คำศรีและไพรินทร์ รุยแก้ว. (๒๕๔๔). วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ : สกว.

^๕ ยงยุทธ ชูแวน. (๒๕๔๕). สถานภาพของการวิจัยประวัติศาสตร์ภาคใต้ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓ - ๒๕๓๕” ใน สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓ - ๒๕๓๕. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ขณะเดียวกัน การศึกษาวิจัย เรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรม และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา” นี้ นอกเหนือจากวิธีดำเนินการวิจัยและระเบียบวิธีวิจัยข้างต้นแล้ว คณะผู้วิจัยยังได้นำแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ มาใช้ในการศึกษาเพื่อตอบคำถามที่ตั้งไว้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางกรอบความคิดและสมมุติฐานในการวิจัย กล่าวคือ แนวคิดประวัติศาสตร์สังคมเศรษฐกิจศาสตร์ของสำนักอ็อนนาลส์ (The Annales School) เป็นแนวคิดหลัก ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology Theory) ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวคิดวิธีการผลิตแบบเอเชีย และแนวคิดเรื่องตัวตน (อัตลักษณ์) รวมทั้งใช้ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมเป็นตัวอธิบายแบบพรรณนาวิเคราะห์เพื่อตอบคำถามในการวิจัย

แนวคิดประวัติศาสตร์สังคมเศรษฐกิจศาสตร์ของสำนักอ็อนนาลส์ (The Annales School)

แนวคิดของสำนักอ็อนนาลส์ เป็นการวิจัยด้วยวิธีการบูรณาการกับศาสตร์ทางสังคมศาสตร์ และองค์ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรม ศิลปกรรมพื้นบ้าน ประเพณี วรรณกรรมประเภทต่างๆ และนำวิธีการวิจัยเชิงปริมาณทางสังคมศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในการศึกษาด้วย ในด้านแหล่งข้อมูลเป็นการศึกษาในสิ่งที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลหรือบันทึกของชุมชน เช่น ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตความเป็นอยู่ เศรษฐกิจ ความเชื่ออื่นๆ โดยเฉพาะเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจิตสำนึกและจิตวิญญาณของผู้คนในสังคมที่หลากหลาย^๑ ดังนั้นแนวคิดดังกล่าวจึงเหมาะที่จะใช้ในการศึกษาเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรม และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา”

ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural ecology Theory)

แนวคิดของกลุ่มนิเวศวิทยาวัฒนธรรม อาทิจูเลียน สตวอด (Julian H. Steward) มองว่าอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดกระบวนการวิวัฒนาการทางสังคมวัฒนธรรม การศึกษานิเวศวิทยาวัฒนธรรมจึงต้องศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยมีพื้นฐานที่สำคัญคือเทคโนโลยีการผลิต โครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ^๒

แนวคิดจากทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมน่าจะนำไปใช้ในการศึกษาเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรม และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา” ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าสังคมของผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดนัดวันอาทิตย์ย่อมมีการแลกเปลี่ยน รับ - ถ้ายและมีกระบวนการปรับตัวที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าแต่ละ

^๑ วงเดือน นาราสัจจ์. (๒๕๔๘). ประวัติศาสตร์ : วิธีการและพัฒนาการ. หน้า ๙๘ - ๙๙.

^๒ ยศ สันตสมบัติ. (๒๕๔๐) มนุษย์กับวัฒนธรรม. หน้า ๓๔ - ๓๕.

บุคคล แต่ชุมชน และแต่ละสังคมมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างไร มีพลวัตในการปรับตัวเพื่อให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นได้อย่างไร

ทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชีย

ทฤษฎีมาร์กซิสต์ (Marxism Theory) เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ที่ใช้วิธีการประจักษ์นิยม โดยเชื่อว่าการศึกษาประวัติศาสตร์ต้องศึกษาวัตถุที่แวดล้อมมนุษย์ หรือปัจจัย ๔ และพฤติกรรมที่สำคัญที่สุดของมนุษย์คือ การผลิตอาหารและสิ่งของเครื่องใช้เพื่อการดำรงชีวิต ดังนั้นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจจึงเป็นเงื่อนไขพื้นฐานที่กำหนดลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน ทั้งความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ความสัมพันธ์ทางการเมือง ตลอดจนความสัมพันธ์ทางศิลปวัฒนธรรม หรือ กล่าวได้ว่าพฤติกรรมทางเศรษฐกิจเป็นรากฐานหรือโครงสร้างส่วนล่างที่กำหนดความคิดและพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน^๑ ทั้งนี้ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจและเกี่ยวข้องเฉพาะกับการเมืองบนพื้นฐานของการครอบงำทางวัฒนธรรมและการกีดกันอำนาจของบางกลุ่มชนในสังคม

สำหรับแนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชียเน้นให้เห็นความสำคัญกับชุมชนหมู่บ้านเพราะตามทฤษฎีวิถีการผลิตแบบเอเชียลักษณะเศรษฐกิจหมู่บ้านเป็นปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้เศรษฐกิจพัฒนาการช้า^๒

แนวคิดจากทฤษฎีมาร์กซิสต์และแนวคิดวิถีการผลิตแบบเอเชียถือเป็นพื้นฐานสำคัญในการศึกษาความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความสัมพันธ์ของผู้คนทั้งเชิงอำนาจและความสัมพันธ์ในวิถีชีวิต

แนวคิดเรื่องตัวตน (อัตลักษณ์)

การศึกษาเรื่องตัวตน หรือ อัตลักษณ์ ตามทฤษฎีของนักสังคมวิทยายุคสมัยใหม่ (modernism) และแนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodernism) มีหลายทัศนะและหลากหลายมุมมอง โดยเฉพาะตัวตนหรืออัตลักษณ์ในแนวคิดหลังสมัยใหม่ (postmodernism) ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรื้อถอนมโนทัศน์เกี่ยวกับปัจเจกภาพทำให้เกิดการเปลี่ยนแนวการศึกษาวิจัยในเรื่องอัตลักษณ์ โดยมองว่าควรตั้งความเป็นศูนย์กลางของปัจเจกออกไป และให้เน้นลักษณะที่ปัจเจกเป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ความเป็นปัจเจกถูกเน้นในฐานะที่เป็น

^๑ พรเพ็ญ อันตระกูล และสายชล สัตยบุรุษ. (๒๕๔๕) “การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์ไทย. หน้า ๒๙ – ๕๖.

^๒ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (๒๕๔๘). “แนวคิดชุมชนกับประวัติศาสตร์ไทย” ใน ประวัติศาสตร์ความคิดไทยกับแนวคิดชุมชน. หน้า ๘๙ – ๑๒๑.

“กระบวนการทางสังคมของการสร้างอัตลักษณ์” มากกว่าแก่นแกนของคุณสมบัติบางอย่างที่ตายตัว^๑

สรุปได้ว่า แนวคิดในเรื่องอัตลักษณ์ หรือตัวตนมักเกี่ยวข้องกับความหมายที่ทับซ้อนคาบเกี่ยวกับระหว่างความเป็นตัวตนที่สัมพันธ์กันทางสังคม และความเป็นตัวตนที่สัมพันธ์กับระบบคิด โลกทัศน์ อารมณ์ ความรู้สึกและสิ่งต่างๆ ที่อยู่รอบตัว ด้วยเหตุนี้การศึกษาเรื่องอัตลักษณ์หรือตัวตนทางวัฒนธรรมจึงควรพิจารณาถึงบริบทโครงสร้างที่เป็นตัวกำหนดปัจเจกกับเสรีภาพของปัจเจกในฐานะผู้กระทำควบคู่กันโดยศึกษาในลักษณะองค์รวม แนวคิดนี้สามารถนำไปใช้ในการศึกษาเรื่อง“ตลาดนัด” วัฒนธรรม และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา”

แนวคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน (exchange)

แนวคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน (exchange) ซึ่งเชื่อว่าธรรมชาติของมนุษย์ต้องการหลีกเลี่ยงความเจ็บปวดและต้องการความพึงพอใจที่สุด ฉะนั้นทฤษฎีแลกเปลี่ยน (exchange theory) จึงได้กำหนดข้อสมมติทางทฤษฎี (assumption) ไว้ว่า มนุษย์จะรักษาความสัมพันธ์ที่มีอยู่เดิมไว้ ถ้าเขาเชื่อว่าจะทำให้ได้รับรางวัล (rewards) มากกว่าทุน (costs) ที่เสียไป^๒ กิจกรรมต่างๆ ที่มนุษย์กระทำจึงเป็นสิ่งที่เลือกสรรแล้วจากสิ่งที่มีให้เลือก การตัดสินใจเลือกสิ่งใดนั้นจะต้องชั่งน้ำหนักระหว่างผลได้ (profit) กับผลเสีย (cost) และเลือกสิ่งที่ให้ประโยชน์สูงสุด การแลกเปลี่ยนในชีวิตประจำวันของบุคคลจะเกิดขึ้นได้ต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขหรือกระบวนการพื้นฐาน ๓ ประการ กล่าวคือ^๓

๑. บุคคลรับรู้โอกาสในการแลกเปลี่ยน
๒. บุคคลแสดงพฤติกรรมแลกเปลี่ยนระหว่างกัน
๓. การแลกเปลี่ยนที่คู่กรณี (partner) ได้รับประโยชน์ทั้งสองฝ่าย

ขณะเดียวกัน การอธิบายพฤติกรรมแลกเปลี่ยนของบุคคล ทฤษฎีแลกเปลี่ยนได้วางข้อสมมติไว้ดังนี้

๑. บุคคลจะปฏิสัมพันธ์ (interact) กับผู้ที่สามารถตอบสนองความต้องการของตน
๒. การกระทำทุกอย่างก่อให้เกิดทุนหรือค่าใช้จ่าย อย่างน้อยที่สุดคือเวลา
๓. บุคคลพยายามให้ทุนหรือค่าใช้จ่ายเท่ากับหรือน้อยกว่าผลตอบแทน (benefit)

^๑ อภิญา เฟื่องฟูสกุล. (๒๕๔๖). อัตลักษณ์ = Identity : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

^๒ Wilson, (๑๙๘๓ : ๑๙) อังโน จ้างนค์ แรกพินิจ. (๒๕๓๗). แอร์แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้. สงขลา : สถาบันทักษิณคดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

^๓ Turner, (๑๙๘๗) อังโน จ้างนค์ แรกพินิจ. (๒๕๓๗). เล่มเดิม.

๔. บุคคลจะเลือกทางปฏิบัติที่ให้ผลตอบแทนมากที่สุดและลงทุนน้อยที่สุด

๕. บุคคลจะหยุดการกระทำที่ขาดทุน

แนวคิดเกี่ยวกับการแลกเปลี่ยน(exchange) จึงเป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่ใช้ศึกษาเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม ด้วยเหตุว่าโครงสร้างทางสังคมและระบบการผลิตเดิมกับการคลี่คลายเข้าสู่โครงสร้างสังคมยุคใหม่ ภายใต้เงื่อนไขและบริบทของ “ตลาดนัด”

ถึงกระนั้นก็ดี แม้การแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นในตลาดนัดเป็นการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจซึ่งเน้นระบบเงินตรา ผลกำไรและขาดทุนเป็นปัจจัยหลัก แต่ขณะเดียวกันก็พบว่าการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นมีเรื่องของความพึงพอใจ (satisfying principle) เข้ามาเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจด้วย ทำให้แนวคิดเรื่องการแลกเปลี่ยนมีความสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนในสังคมมากขึ้น สถานการณ์การแลกเปลี่ยน (exchange situation) สามารถแยกออกได้ ๒ ประเภทดังนี้^๑

๑) การแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดการกระจายทรัพยากร (distributive exchange) เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากการแลกเปลี่ยนภายใต้ข้อสมมติว่าทรัพยากรหนึ่งหน่วยที่ผู้กระทำ(actor) นำมาแลกเปลี่ยนกันนั้นมีค่าเท่ากัน คงที่ และไม่เปลี่ยนค่า การแลกเปลี่ยนในความสัมพันธ์นี้มีลักษณะถ้อยที่ถ้อยอาศัยกัน(reciprocal) และทรัพยากรที่นำมาแลกเปลี่ยนกันจะไหลไปในทิศทางของผู้กระทำทั้งสองฝ่าย

๒) การแลกเปลี่ยนที่ก่อให้เกิดการผลิตร่วม (productive exchange) เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากผู้กระทำตั้งแต่สองคนขึ้นไปนำทรัพยากรมารวมกันทำให้เกิดการผลิตร่วม(joint product) เพื่อสร้างส่วนเพิ่มของผลผลิตขึ้นมา ผลผลิตนี้อาจบริโภคโดยผู้กระทำหรือถ่ายโอนไปยังคนอื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์บางอย่าง

ในขณะเดียวกัน การทำความเข้าใจเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภคที่เกิดขึ้นในตลาด ยังสามารถนำแนวคิดเรื่องการแลกเปลี่ยนทางสังคมมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาได้ หากการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นมีเรื่องของความพึงพอใจ (satisfying principle) และก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม (Social Network) ทั้งนี้ การทำความเข้าใจเรื่องเครือข่ายเน้นกระบวนการได้มาและเคลื่อนย้ายทรัพยากร เช่น การแลกเปลี่ยน การพึ่งพา เป็นต้น โดยมีคำถามหลักในการวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมตามแนวทางของ Boissevain ดังนี้^๒

๑) ใครเชื่อมโยงกับใคร

๒) อะไรคือเนื้อหาที่ทำให้เกิดการเชื่อมโยง

๓) แบบแผน (pattern) ของความเชื่อมโยงเป็นอย่างไร

^๑ Stolts, (๑๙๘๗ : ๑๙๒-๑๙๕) อังโนะ จังนังค์ แรกพินิจ. (๒๕๓๗). เล่มเดิม.

^๒ Boissevain. (๑๙๗๙ : ๓๙๒) อังโนะ จังนังค์ แรกพินิจ. (๒๕๓๗). แชรร์แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้. สงขลา : สถาบันทักษิณคดี มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

- ๔) ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนกับพฤติกรรมของสมาชิก
- ๕) ความสัมพันธ์ระหว่างแบบแผนกับปัจจัยทางสังคมอื่น ๆ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา คาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังต่อไปนี้

๑. เป็นการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับ “ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา” ซึ่งถือเป็นศูนย์กลางหนึ่งของหน่วยงานสังคมสำหรับการติดต่อของคนในชุมชนท้องถิ่น (กลุ่มทะเลสาบสงขลา) ตลอดจนเป็นมิติที่สำคัญในการศึกษาชุมชน อันจะทำให้เข้าใจถึงอัตลักษณ์ ศักดิ์ศรี และศักยภาพของท้องถิ่น

๒. เป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่สามารถจะนำข้อมูลไปปรับใช้ในการกำหนดนโยบายและวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาชุมชนกลุ่มทะเลสาบสงขลาได้อย่างเหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นฐานวิถี วัฒนธรรมของชุมชน และสามารถที่จะนำเอาข้อมูลบางอย่างเชื่อมโยงไปสู่ชุมชนอื่นๆ ที่มีบริบทคล้ายคลึงกันได้

๓. เป็นการช่วยขยายประเด็นในการศึกษาวัฒนธรรมชุมชน มุ่งเน้นให้นักวิชาการและคนทั่วไปได้ตระหนักถึงความสำคัญของ “ตลาดนัด” ตลอดจนเกิดความสนใจที่จะศึกษา วิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ของคนและชุมชนโดยมองผ่านตลาดนัดในมิติต่างๆ

๔. เป็นประโยชน์ต่อวงวิชาการและการจัดการเรียนการสอนที่สามารถจะนำข้อมูลเหล่านี้ไปใช้อ้างอิงทางวิชาการ และใช้ประกอบการเรียนการสอนในวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในรายวิชาที่เกี่ยวกับชุมชนท้องถิ่นศึกษา วัฒนธรรมศึกษา และไทยศึกษา

๕. เป็นการสร้างองค์ความรู้และกระบวนการหรือกุศโลบายเกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาด้านการบริโภคของคนกลุ่มทะเลสาบสงขลา

นิยามศัพท์

การศึกษาเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา มีนิยามศัพท์เฉพาะเพื่อความเข้าใจที่ตรงกันดังต่อไปนี้

“ตลาดนัด” หมายถึง สถานที่ที่ชุมชนกำหนดขึ้นมีความเกี่ยวข้องกับผู้ซื้อสินค้าและผู้ขายสินค้า ได้มีปฏิสัมพันธ์กันเพื่อติดต่อทำธุรกิจแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ โดยเปิดดำเนินการกิจกรรมตามวันที่กำหนดนัดหมาย ในที่นี้ หมายถึง ตลาดนัดบริเวณสถานีรถไฟสงขลา ครอบคลุมเนื้อที่บริเวณสถานีรถไฟ บริเวณถนนปละท่า และบริเวณรามวิถี

“วัฒนธรรมการบริโภค” หมายถึง วิถีชีวิตของมนุษย์ด้านปัจจัย ๔ ที่มีการสั่งสมสืบทอดกันมา เป็นมรดกทางสังคม และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของสังคม โดยเฉพาะปัจจัยด้านอาหารการกิน

“การกระทำทางสังคม” (**social action**) หมายถึง บุคคลในสังคมจะมีการกระทำต่อผู้อื่นหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่นในสังคมด้วยจิตสำนึกและคาดการณ์ถึงผลกระทบและปฏิกิริยาของบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้อง

“ปฏิสัมพันธ์หรือการปะทะสังสรรค์ หรือ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม” (**social interaction**) หมายถึงบุคคลต่างฝ่ายต่างมีการกระทำหรือต่างโต้ตอบต่อกัน

“ความสัมพันธ์ทางสังคม” (**social relationship**) หมายถึง การกระทำจนกลายเป็นแบบแผน สามารถคาดหมายการกระทำของแต่ละฝ่ายได้อย่างชัดเจน

บทที่ ๒

บริบทของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

...วัฒนธรรมการมีวันนัดนี้นิยมกันอย่างแพร่หลายทั่วทั้งภาคใต้ โดยเฉพาะในชนบท เพื่อแลกเปลี่ยนผลิตผลทางการเกษตรกรรมที่ผลิตได้เองในถิ่นนั้นๆ เป็นสำคัญ และเพื่อซื้อหาของกินของใช้ที่จำเป็นบางอย่าง...การกำหนดวันนัดของแต่ละละแวกมีระบบแตกต่างกันไปตามความเหมาะสมกับสภาพและปริมาณความต้องการของแต่ละถิ่น^๑

กำเนิดและพัฒนาการของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

พัฒนาการและความเป็นมาของตลาดนัดวันอาทิตย์ หรือ “ตลาดรถไฟ” มีจุดเริ่มต้นพร้อมๆ กับการเปิดให้บริการเดินรถไฟจากเส้นทางหาดใหญ่สู่สถานีสงขลา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๐ โดยเริ่มต้นจากพ่อค้าแม่ขายเพียง ๒ – ๓ คนที่นำสินค้าที่อยู่ในท้องถิ่นมาจำหน่ายสินค้าให้กับผู้โดยสารดังกล่าวของเพียง แก้วสุวรรณ แม่ค้าที่ค้าขายในบริเวณสถานีรถไฟว่า “...เริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อสถานีรถไฟเปิดให้บริการ (ทั้งนี้ รถไฟสายหาดใหญ่ - สงขลาเปิดให้บริการเดินรถตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๐ และยุติการให้บริการเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๑)^{*} โดยเป็นการให้บริการหรือค้าขายให้กับผู้คนที่มารอรถไฟหรือโดยสารรถไฟ จึงมีชาวบ้านนำของมาวางขายหน้าสถานีเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ...”^๒ ต่อมาเมื่อมีผู้คนมาใช้บริการมากขึ้น “...ประมาณ พ.ศ. ๒๕๑๕ สถานที่ที่ใช้แลกเปลี่ยนซื้อขายสินค้านั้นอยู่บริเวณใต้ต้นยาง หน้าศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนปัจจุบัน...ซึ่งช่วงแรกเป็นการค้าขายเล็กๆ น้อยๆ มีพ่อค้าแม่ค้าเพียงไม่กี่คน...ต่อมามีคนรู้จัก จึงได้มาค้าขายกันมากขึ้น จากพ่อค้าแม่ค้า ๑๐ คน กลายเป็น ๒๐ คน จนต้องขยายมาขายในพื้นที่ริมถนนขยายไปถึงหน้ากรมป่าไม้ และเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ มีร้านค้ามาวางของขายตั้งแต่หน้ากรมป่าไม้ตลอดถนนรามวิถีถึงแยกวงเวียน^{**} และแยกเข้าไปยังสถานีรถไฟเต็มพื้นที่เลยออกไปยัง ถนนปละท่าไปตลอดริมเส้นทางฝั่งตรงข้ามหน้าโรงเรียนวรhariเฉลิมจนถึงสี่แยกศาลแขวง สงขลา...จากเดิมเป็นเพียงการนำสินค้าที่เหลือจากการขายที่อื่นๆ

^๑ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๔๒). “วันนัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๕. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์). หน้า ๗๑๕๖ – ๗๑๕๗.

^{*} ตูรายละเอียดใน ปก แก้วกาญจน์. (๒๕๓๔). รายงานการวิจัยการสร้างทางรถไฟกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๖ ถึงปัจจุบัน : ศึกษากรณีอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.

^๒ เพียง แก้วสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณ ถนนรามวิถี

^{**} หมายถึง สี่แยกโรงเรียนอนุบาลสงขลา เดิมบริเวณนี้มีลักษณะของวงเวียนหอนาฬิกา

เป็นเพียงตลาดเล็กๆ กลายเป็นตลาดใหญ่...เป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปของคนในจังหวัดสงขลาและคนในลุ่มเลสาบ...รวมถึงมีพ่อค้า แม่ค้าจากต่างจังหวัดนำของมาขาย อย่างที่เห็นในทุกวันนี้...”^๓

ปัจจุบันตลาดนัดวันอาทิตย์เป็นที่รู้จักของพ่อค้าและคนทั่วไป ซึ่งจากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามพบว่านอกจากคนในเขตพื้นที่จังหวัดสงขลาแล้ว ยังปรากฏว่ามีผู้คนจากชุมชนรอบนอกอย่างนครศรีธรรมราช พัทลุง ปัตตานี นราธิวาส และยะลา มาใช้บริการ ปัจจัยหนึ่งที่สำคัญที่ส่งผลให้ตลาดนัดมีคนเดินจับจ่ายซื้อสินค้าและบริการในตลาดนัดแห่งนี้เป็นจำนวนมากเนื่องจากปัจจัยด้านภูมิศาสตร์สภาพที่ตั้ง ปัจจัยด้านสินค้าและปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ปัจจัยที่ส่งผลให้ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่

จากการศึกษาเรื่องตลาดนัดในภาคใต้ของสุธี เทพสุริวงศ์ ในโครงการแผนภูมิพื้นที่ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรมได้สรุปและแบ่งขนาดของตลาดนัดในภาคใต้* โดยพิจารณาจากจำนวนผู้ค้าขายและผู้บริโภค สามารถแบ่งตลาดนัดออกเป็น ๓ ขนาด คือ

๑. ตลาดนัดขนาดใหญ่ เป็นตลาดที่มีผู้ค้าขายจำนวนมากกว่า ๕๐๐ รายขึ้นไปหรือมีผู้ซื้อ / ผู้บริโภคจำนวนมากกว่า ๑,๐๐๐ รายขึ้นไป เช่น ตลาดนัดรถไฟ จังหวัดสงขลา ตลาดนัดคลองแงะ อำเภอสะเตาะ จังหวัดสงขลา ตลาดนัดเหนือคลอง จังหวัดกระบี่ ตลาดนัดจะบังติกอ อำเภอเมืองตลาดนัดยามู อำเภอยะหริ่ง จังหวัดปัตตานี เป็นต้น ตลาดนัดในแต่ละท้องถิ่นมีความหลากหลายของสินค้า ผู้คนและเห็นเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

๒. ตลาดนัดขนาดกลาง เป็นตลาดนัดที่มีผู้ค้าขายจำนวน ๑๐๐-๕๐๐ ราย หรือมีผู้ซื้อ / ผู้บริโภคจำนวน ๕๐๐-๑,๐๐๐ ราย เช่น ตลาดนัดหน้าโรงเรียนสงขลาวิทยาคม อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา, ตลาดนัดสิเกา อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง, ตลาดนัดพะโต๊ะ อำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร ตลาดนัดสามกอง อำเภอเมืองภูเก็ต จังหวัดภูเก็ต เป็นต้น ตลาดนัดขนาดกลางกระจายตัวมีอยู่ทั่วไปทุกพื้นที่ของ ๑๔ จังหวัดภาคใต้ ในพื้นที่ระดับอำเภอ ซึ่งจะมีสินค้าจากท้องถิ่นในละแวกอำเภอนั้นและอำเภอใกล้เคียงมาขาย ส่วนสินค้าทั่วไป สินค้าโรงงานจะมีเร่ขายไปยังแหล่งตลาดนัดขนาดกลางของอำเภอต่างๆ

^๓ ยุทธ์ สุระการจณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณบาทวิถีถนนปละท่า

* ดูรายละเอียดในภาคผนวก ฉ ข้อมูลตลาดนัดในภาคใต้

^๔ สุธี เทพสุริวงศ์. โครงการแผนที่ภูมิพื้นที่ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม. เรื่องตลาดนัด. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นจาก <http://www.sru.ac.th/TRF/Documents/0028.pdf>.

๓. ตลาดนัดขนาดเล็ก เป็นตลาดนัดที่มีผู้ค้าขายจำนวนน้อยกว่า ๑๐๐ ราย หรือมีผู้ซื้อ / ผู้บริโภคจำนวนน้อยกว่า ๕๐๐ ราย ตลาดนัดขนาดเล็กเป็นตลาดนัดระดับชุมชน หมู่บ้าน ตำบล ที่จำเป็นเนื่องจากไม่มีตลาดสดหรือแหล่งซื้อขายที่เป็นประจำทุกวัน ตลาดนัดขนาดเล็ก จะมีความถี่ของการกระจายตัวมากกว่าตลาดนัดขนาดใหญ่ และขนาดกลาง เพราะตลาดนัดขนาดเล็กจะมีเกือบทุกตำบล และจะมีผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนวันนัดกันจนครบแล้วจึงกลับมาตรงวันนัดที่เดิม

เมื่อพิจารณาลักษณะจากข้อมูลดังกล่าวและเปรียบเทียบจำนวนผู้ค้าขายและผู้บริโภคในตลาดนัดวันอาทิตย์ สามารถสรุปได้ว่าตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาจัดเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่แห่งหนึ่งของภาคใต้

“ตลาดนัดวันอาทิตย์” หรือ “นัดอาทิตย์” บริเวณสถานีรถไฟสงขลา หรือ ที่รู้จักกันในนาม “ตลาดนัดรถไฟ” มีพื้นที่ ครอบคลุมอาณาบริเวณและพื้นที่สำคัญๆ ๓ จุดด้วยกัน คือ บริเวณถนนรามวิถี บริเวณถนนปละท่า และบริเวณถนนรามวิถีซอย ๒ และ ซอย ๔ ซึ่งเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟสงขลา คำนวณจากพื้นที่ซึ่งถือเป็นจุดหลักสำคัญๆ อันเป็นพื้นที่ที่ใช้ในกิจกรรมแลกเปลี่ยนสินค้ามีเนื้อที่ประมาณ ๗๗,๓๐๐ ตารางเมตร และข้อมูลซึ่งคำนวณจากการสังเกตพบว่ามีแผงจำหน่ายสินค้าและบริการต่างๆ นับรวมทั้งที่ว่างกับพื้นที่และกลุ่มแม่ค้าที่มาขายเป็นครั้งคราวมีจำนวนไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ร้านค้าต่อสัปดาห์ มีจำนวนผู้บริโภคที่เข้ามาใช้บริการจับจ่ายสินค้าและบริการหมุนเวียนเฉลี่ยกว่า ๓๐,๐๐๐ คนต่อวัน(นัด) มีเงินหมุนเวียนในแต่ละสัปดาห์เป็นจำนวนไม่น้อย (ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของสภาวะทางเศรษฐกิจ เช่น สัปดาห์ต้นเดือน หรือ สัปดาห์ปลายเดือน) ปัจจุบันอยู่ภายใต้การบริหารจัดการพื้นที่และเป็นไปตามเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่องการจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ พ.ศ. ๒๕๔๙ โดยได้แบ่งพื้นที่ความรับผิดชอบออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา กับส่วนที่เป็นพื้นที่ราชพัสดุในความรับผิดชอบของการรถไฟแห่งประเทศไทยในความดูแลของบริษัทมิตรทอง จำกัด

ปัจจัยที่ส่งผลให้ตลาดนัดกลายเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่หรือมีผู้มาใช้บริการเป็นจำนวนมาก มีสาเหตุมาจากหลายเงื่อนไขประกอบกันและ เช่น เงื่อนไขจากสภาพสิ่งแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ที่เป็นจุดร่วมของคนในชุมชน^๕ หรือ อาจกล่าวได้ว่าตลาดเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้กับกิจการอันนำไปสู่การสร้างกำไร^๖ จึงส่งผลให้ผู้คนต่างเข้ามาแสวงหาผลกำไรในพื้นที่ที่

^๕ Jerome E. Macarthy and Perreault, Je. William D. (๑๙๙๔). **Basic Marketing**. P. ๑๕๐ – ๑๗๕.

^๖ Kotler Philip. (๑๙๙๑). **Marketing Management : Analysis, planning, Implementation and Control**. P. ๙๕ – ๑๐๓.

เรียกว่า “ตลาด” ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา ก็เช่นเดียวกัน ปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่การเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่เป็นที่รู้จักของผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลา สืบเนื่องมาจาก^๗

- ๑) ปัจจัยด้านภูมิรัฐศาสตร์ซึ่งเป็นศูนย์รวมของการติดต่อและคมนาคมของชุมชนต่างๆ ในลุ่มทะเลสาบสงขลา เพราะโดยปกติสถานที่ที่จัดตั้งตลาดนัดมักมีองค์ประกอบหลัก ๒ ประการ คือ เป็นแหล่งที่อยู่ใกล้ชุมชน ซึ่งมีจำนวนครัวเรือนมากพอสมควรและเป็นแหล่งที่สะดวกแก่การคมนาคมจึงมักเป็นที่ใกล้ถนนหรือใกล้ท่า สำหรับตลาดนัดข และตัวเมืองสงขลาและชุมชนในลุ่มทะเลสาบสงขลานั้นพบว่าเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมทางน้ำและเป็นท่าเรือสำคัญมาตั้งแต่ในอดีตดังปรากฏหลักฐานในนิราศจินตนาจาริก (เขียน พ.ศ.๒๔๗๐) ที่กล่าวถึงสงขลาว่า “...เป็นท่าเรือรุ่งเรืองของเมืองไทย ทั้งปักษ์ใต้ไม่มีที่เปรียบปาน...” และกล่าวถึงความคึกคักของการเดินเรือในทะเลสาบสงขลาว่า

ทะเลสาบสงขลานั้นวามาก	ทั้งสองฟากคามาคอนอาศัย
มองข้ามฝั่งข้างหน้าสิบห้าไมล์	ที่สุดไกลมองเห็นพอเป็นเงา
ยอดบรรพตจดฟ้าเป็นหน้าาก	เหมือนกันฉากแลล้นแต่ควนเขา
เป็นเว้งกว้างใหญ่ไกลไม่เบา	เรือสำเภาไซ้ใบวิ่งไปมา
มีเรือยนต์คนโดยสารผ่านหลายสาย	ทางทิศใต้มุ่งตรงไปสงขลา
พัทลุงเมืองใหญ่ยังไกลตา	หมายภูผากทะเลอยู่ปัจฉิม ^๘

สำหรับตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ ในแง่ของปัจจัยด้านภูมิรัฐศาสตร์ถือเป็นจุดศูนย์กลางทางการคมนาคมและการเดินทางติดต่อสัมพันธ์ระหว่างชุมชนต่างๆ ในลุ่มทะเลสาบสงขลาหรือจังหวัดใกล้เคียงเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย ผู้ไม่มียานพาหนะก็มีระบบขนส่งมวลชนที่ถือว่าคล่องตัวสามารถเชื่อมโยงกับชุมชน/เมืองอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี โดยมีศูนย์กลางของระบบขนส่งมวลชน คือตัวเมืองสงขลาเป็นจุดเชื่อมประสานระหว่างพื้นที่ต่างๆ เป็นต้นว่า สงขลา – ระโนด, สงขลา – เกาะใหญ่, สงขลา – จะนะ, สงขลา – เทพา, สงขลา – ชุนทอง, สงขลา – ม่วงงาม, สงขลา – สทิงพระ, สงขลา – หาดใหญ่, สงขลา – ปัตตานี, สงขลา – นครศรีธรรมราช, สงขลา – พัทลุง, สงขลา – ฯลฯ เป็นต้น มีแพขนานยนต์เชื่อมชุมชนเมืองบ่ออย่างกับชุมชนหัวเขาแดง และมีสะพานดิณสุลานนท์เชื่อมระหว่างสงขลา – เกาะยอ – ฝั่งหัวเขาเขียว สิงหนคร ลักษณะของการเป็นศูนย์กลางของระบบขนส่งมวลชนและศูนย์กลางคมนาคมดังกล่าวนี้ ในอีกแง่มุมหนึ่งก็ทำให้เกิด

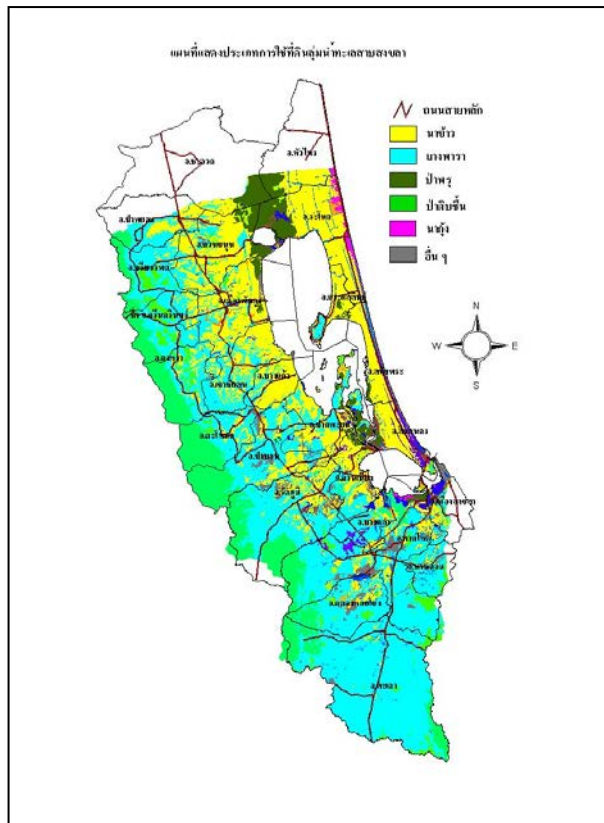
^๗ ข้อมูลซึ่งสรุปมาจากแบบสอบถามซึ่งได้สอบถามกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดนัดทั้งในฐานะเจ้าของพื้นที่ (เทศบาล และ บริษัทมิตรทองจำกัด) ในฐานะผู้ผลิต ในฐานะของผู้จัดจำหน่าย และในฐานะผู้บริโภค

^๘ อ่างใน เลิศชาย ศิริชัย และ นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. (๒๕๔๓). พัฒนาการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาชุมชนพื้นบ้าน. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)). สืบค้นจาก http://elibrary.trf.or.th/download_fullstep1.asp

การแพร่กระจายของสินค้า โดยเฉพาะสินค้าภาคอุตสาหกรรมและแฟชั่นซึ่งมีอำเภอบาดใหญ่เป็น ศูนย์กลางของธุรกิจ พร้อมๆ กับการแพร่กระจายของวัฒนธรรมระหว่างชุมชนกับชุมชน

รูปที่ ๑ แสดงการขนส่งสินค้าของรถประเภทต่างๆ

รูปที่ ๒ แผนที่แสดงการใช้ที่ดินในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลา*

* ที่มา : รศ.ดร. เรืองชัย ตันสกุล "วิกฤตเศรษฐกิจโลก วิกฤตเศรษฐกิจของผู้คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา จะทำอย่างไรดีกับชีวิต (ในเศรษฐกิจวันนี้)," ภาพประกอบการบรรยายใน วิกฤตเศรษฐกิจโลกกับรัฐไทยในมิติประวัติศาสตร์ จัดโดย สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ ณ ห้องประชุม ชั้น ๒ อาคารหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ

- ๒) ปัจจัยด้านสินค้า ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา นับเป็นตลาดนัดแห่งหนึ่งที่มีรายการสินค้าที่หลากหลายสามารถสร้างความพึงพอใจให้กับทุกกลุ่มชนนับตั้งแต่เด็กนักเรียน นิสิต นักศึกษา วัยรุ่น ผู้ใหญ่วัยทำงาน ผู้สูงอายุ ทั้งในส่วนภาคราชการ ภาคอุตสาหกรรม ภาคการเกษตรกรรม และภาคการประมง รวมทั้งมีสินค้าฟุ่มเฟือย บ้านทึง และโบราณวัตถุ ของเก่าหายาก ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์และลักษณะทางวัฒนธรรมของผู้คนที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งเป็นชุมชนชาวประมงริมทะเล (โหมล) ชุมชนชาวนาในทุ่งราบ (โหมท่ง) และชุมชนชาวไร่ชาวสวนในเขตเชิงเขา (โหมเหนือ) จึงส่งผลให้ผลิตผลของชุมชนต่างๆ เหล่านี้มีความหลากหลาย โดยเฉพาะผลผลิตภาคการเกษตรกรรม และภาคการประมง ดังจะกล่าวรายละเอียดในบทที่ ๔ ตลาดนัดข : วิธีการผลิตและวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาต่อไป
- ๓) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ด้านอุปสงค์ –อุปทาน หรือ ความต้องการซื้อและความต้องการขายของผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งเกิดขึ้นจากภายใต้ระบบการค้าแบบเสรีที่เกิดขึ้นตั้งแต่อดีตถึงในปัจจุบัน โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมสู่สังคมเมือง ดังที่ปรากฏในพัฒนาทางประวัติศาสตร์ของภาคใต้ พบว่า จากการดำเนินนโยบายของรัฐบาลที่สนับสนุนความเติบโตทางด้านการค้าในลุ่มทะเลสาบสงขลาจนส่งผลให้เมืองสงขลามีระบบเงินตราที่แพร่หลายเป็นเฉพาะของตนเอง ซึ่งแสดงถึงความเจริญในด้านการค้าขายโดยเงินตราที่ใช้มีหลายลักษณะ ดังในบัญชีสิ่งของที่เมืองสงขลาส่งไปยังกรุงเทพฯ เนื่องในงานสมโภชฉลอง ๑๐๐ ปีกรุงรัตนโกสินทร์ ได้ระบุถึงเงิน ๔ ชนิดที่มีใช้อยู่ในสงขลา คือ เงินเหรียญตรา (เหรียญแม็กซิกัน) ตราชู ตรามังกร (เหรียญจีน) ตราหนังสือจีน (เหรียญจีน) นอกจากนี้ยังมีเหรียญที่เมืองสงขลาทำขึ้นใช้เอง โดยทำด้วยตะกั่ว เรียกว่าเหรียญอีแปะ^๙ กล่าวได้ว่าการค้าขายของสงขลาในอดีตมีทั้งการค้าขายในตัวเมืองสงขลา การค้าขายกับต่างเมืองและต่างประเทศ สินค้าออกของสงขลาที่มีการระบุถึง เช่น รั้งนก กุ้งแห้ง หนังสัตว์พวกหนังวัวหนังควาย เขาสัตว์ ข้าวสานเหนียว ดีบุก ส้มจุก และสุกร^{๑๐} เหล่านี้ล้วนเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจของชุมชนลุ่มทะเลสาบและความเป็นสังคมเมืองในยุคปัจจุบัน

^๙ บัญชีสิ่งของส่งแสดงงานฉลอง ๑๐๐ ปีรัตนโกสินทร์ จากเมืองสงขลา (๒๔๒๔) อ้างใน เลิศชาย ศิริชัย และ นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. (๒๕๔๓). พัฒนาการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาชุมชนพื้นบ้าน. (กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)). สืบค้นจาก http://elibrary.trf.or.th/download_fullstep1.asp

^{๑๐} ศรีสมร ศรีเบญจพลางกูร. (๒๕๔๔). ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา. หน้า ๒๐๐.

๔) ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม การคลี่คลายจากโครงสร้างของสังคมแบบเดิมเข้าสู่สังคมใหม่โดยเฉพาความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมและวัฒนธรรม กล่าวคือ สังคมชนบทภาคการเกษตรในแต่ละครอบครัวสามารถเพาะปลูกหรือผลิตสิ่งที่จำเป็นใช้ได้เองภายในครัวเรือนโดยไม่ต้องพึ่งพาจากภายนอกมากนัก หรือหากมีการพึ่งพาก็จะเป็นการพึ่งพาในระบบของการแลกเปลี่ยนทางสังคมเป็นปัจจัยหลัก แต่เมื่อสังคมเริ่มเปลี่ยนเป็นสังคมเมือง (แม้จะอยู่ในพื้นที่ชนบทแต่มีวัฒนธรรมแบบคนเมือง) แต่ละครอบครัวไม่สามารถเพาะปลูกหรือผลิตสิ่งที่จำเป็นใช้ได้เองภายในครัวเรือนต้องพึ่งพาจากภายนอกและเป็นการพึ่งพาในระบบของการแลกเปลี่ยนทางเศรษฐกิจมีระบบเงินตราเข้ามาเกี่ยวข้อง “ตลาด” จึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างทางสังคม หรือ หน่วยงานหนึ่งของระบบเศรษฐกิจ ที่ทำให้สามารถเชื่อมต่อระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค

รูปที่ ๓ แสดงสินค้าและผลผลิตของชุมชนริมทะเล ชุมชนทุ่งราบ และชุมชนเชิงเขา

จากปัจจัยที่กล่าวมาข้างต้น จึงส่งผลให้ผู้คนจากชุมชนท้องถิ่นต่างๆ ในเขตที่ราบลุ่มทะเลสงขลาเข้ามาพบปะ แลกเปลี่ยนกัน โดยใช้พื้นที่บริเวณสถานีรถไฟ(ซึ่งเป็นจุดเชื่อมต่อทางการคมนาคม) และขยายครอบคลุมอาณาบริเวณและพื้นที่สำคัญๆ ๔ จุดด้วยกัน คือ บริเวณถนนรามวิถี บริเวณถนนปละท่า และบริเวณถนนที่เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟสงขลาทั้งฝั่งถนนปละท่าและฝั่งถนนรามวิถีเป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนและศูนย์กลางทางสังคม จนในที่สุดทำให้เกิดตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟกลายเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่ดังที่ปรากฏในปัจจุบันทุกวันอาทิตย์

รูปที่ ๔ แสดงแพขนานยนต์ซึ่งเชื่อมชุมชนหัวเขาแดงกับตัวเมืองสงขลา และ
แสดงสะพานติณสูลานนท์ซึ่งเชื่อมชุมชนหัวเขาแดงกับตัวเมืองสงขลา

การบริหารจัดการพื้นที่ตลาดนัดวันอาทิตย์

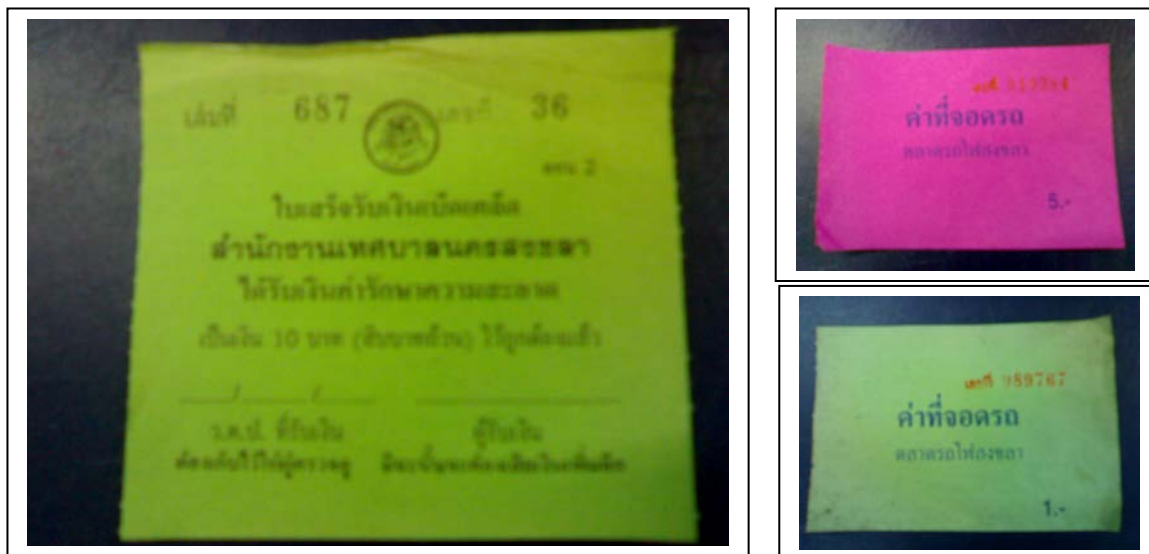
การบริหารจัดการพื้นที่ตลาดนัดวันอาทิตย์ หรือ การจัดระเบียบและการใช้พื้นที่ของกลุ่มพ่อค้าแม่ขายภายในตลาดนัดวันอาทิตย์ ซึ่งมีทั้งเจ้าประจำและพ่อค้าแม่ขายที่เป็นชาจรซึ่งอยู่ภายใต้การบริหารจัดการโดยเป็นไปตามเทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่องการจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ พ.ศ. ๒๕๔๙ ซึ่งได้แบ่งพื้นที่รับผิดชอบออกเป็น ๒ ส่วน คือ พื้นที่ส่วนที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา กับพื้นที่ส่วนที่อยู่ในการครอบครองของการรถไฟแห่งประเทศไทยซึ่งให้อยู่ในการดูแลและบริหารจัดการของบริษัทมิตรทอง จำกัด

๑) พื้นที่ส่วนที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา ได้แก่ บริเวณพื้นที่สองฝั่งบนบาทวิถีของถนนรามวิถีตั้งแต่สี่แยกโรงเรียนอนุบาลสงขลาเรื่อยมาจนถึงบริเวณหน้ากรมป่าไม้จังหวัดสงขลา และ บริเวณพื้นที่บาทวิถีถนนปละท่าตั้งแต่สี่แยกด้านโรงเรียนอนุบาลสงขลาเรื่อยมาด้านกรมทางหลวง ตลอดแนววัดสระเกศจนถึงบริเวณสี่แยกศาลหลักเมืองสงขลา

พื้นที่บริเวณนี้ กลุ่มพ่อค้าแม่ขายจะต้องขออนุญาตจากเทศบาลนครสงขลาเนื่องจากเป็นพื้นที่ผ่อนผัน และให้เป็นไปตาม เทศบัญญัติเทศบาลนครสงขลา เรื่อง การจัดระเบียบการจำหน่ายสินค้าในที่สาธารณะ ในการดำเนินการนั้นจะต้องยื่นขอต่อเทศกิจ โดยไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเช่าพื้นที่ นอกจากนี้เสียค่าเก็บขยะจำนวน ๑๐ บาทต่อวัน (หรือมากกว่าขึ้นอยู่กับพื้นที่)^{๑๑}

สำหรับพ่อค้าแม่ขายที่ใช้พื้นที่บาทวิถีของถนนรามวิถีและถนนปละท่านั้น เทศกิจได้กำหนดระเบียบพื้นฐาน คือ ให้แต่ละแผงจัดการรับผิดชอบเรื่องความสะอาดในส่วนของตัวเองให้เป็นระเบียบเรียบร้อย และเทศกิจมีนโยบายจัดการประชุมพ่อค้าแม่ขายประจำทุกเดือนๆ ละ ๑ ครั้ง พร้อมทั้งให้ดำเนินการในนามของคณะกรรมการตลาดนัด

^{๑๑} สมฤดี บัวรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า

รูปที่ ๕ แสดงใบเสร็จรับเงิน (ค่ารักษาความสะอาด และ ค่าที่จอดรถ)

๒) พื้นที่ในส่วนที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบของบริษัทมิตรทอง จำกัด เป็นพื้นที่ราชพัสดุอยู่ในความรับผิดชอบของการรถไฟแห่งประเทศไทย โดยบริษัทมิตรทองได้สัมปทานทำสัญญาเช่าจากการรถไฟแห่งประเทศไทยมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา โดยมีกำหนดสัญญาเช่าเป็นเวลา ๒๐ ปี เขตรับผิดชอบและจึงเป็นพื้นที่บริเวณสถานีรถไฟสงขลาและพื้นที่โดยรอบรวมถึงพื้นที่ถนนรามวิถีซอย ๒ และ ถนนรามวิถีซอย ๔ ซึ่งเชื่อมต่อกับสถานีรถไฟสงขลา รวมทั้งซอยฝั่งถนนปละท่า คิดเป็นพื้นที่รวมทั้งหมด ประมาณ ๕ ไร่เศษ^{๑๒}

สำหรับพ่อค้าแม่ขายที่ใช้พื้นที่ในส่วนความรับผิดชอบของ บริษัทมิตรทอง จำกัด นั้น บริษัทได้กำหนดกฎระเบียบไว้เช่นเดียวกัน คือ ต้องรักษาความสะอาดในพื้นที่ของตนให้เรียบร้อย และห้ามทะเลาะวิวาทกัน ถ้าหากไม่ปฏิบัติตามกฎข้างต้นก็จะให้หยุดขาย หรือ พักการขาย แต่โดยรวมแล้วกลุ่มพ่อค้าแม่ขายในตลาดนัดฯ จะปฏิบัติตามกฎระเบียบดี และที่สำคัญพ่อค้าแม่ขายเหล่านี้รู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี ปัญหาการแย่งพื้นที่และการทะเลาะวิวาทจึงพบน้อยมากๆ หรือหากมีการทะเลาะวิวาทก็จะมี การไกล่เกลี่ยโดยคณะกรรมการของตลาด และปัจจุบัน (๒๕๕๐ – ผู้วิจัย) เทศบาลนครสงขลาได้ร่วมกับบริษัทมิตรทอง จำกัด ได้ดำเนินการและขอความร่วมมือจากกลุ่มพ่อค้าแม่ขายให้ส่งสำเนาทะเบียนบ้านให้กับเทศบาล เพื่อดำเนินการจัดสรรเกี่ยวกับพื้นที่ที่บริการให้ชัดเจน แน่นนอน สำหรับป้องกันพื้นที่ทับซ้อนและการแย่งพื้นที่^{๑๓}

^{๑๒} ปกรณ์ เสมประดิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

^{๑๓} อารีย์ พิพิธสถาพร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

รูปที่ ๖ แสดงแผนที่อาณาบริเวณของตลาดนัดวันอาทิตย์สถานีรถไฟสงขลา
และพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา กับ บริษัทมิตรทอง จำกัด

ในส่วนของคุณค่าเช่าผ้านั้น พ่อค้าแม่ขายที่ใช้พื้นที่ในแต่ละส่วนนี้จะต้องเสียค่าเช่าในราคา ๖๐๐ บาทต่อเดือน และค่าเก็บขยะต่อวันๆ ละ ๕ บาทถึง ๕๐ บาทต่อราย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่^{๑๔}

ปฏิทินเวลาของผู้คนในตลาดนัดวันอาทิตย์

ตลาดนัดวันอาทิตย์ มีผู้คนเข้ามาเกี่ยวข้องมากมายทั้งพ่อค้า/แม่ค้าในฐานะของผู้ผลิต และในฐานะของผู้ส่งผ่านสินค้าให้กับผู้บริโภค และกลุ่มคนหรือชุมชนอื่นๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในฐานะของผู้ผลิตที่ผลิตสินค้าให้กับพวกพ่อค้านำไปจัดจำหน่าย ขณะเดียวกัน สินค้าที่มีวางจำหน่ายในตลาดนัดก็มีหลากหลายประเภท และสินค้าประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น คือผลผลิตที่มาจากการผลิตของชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะสินค้าประเภทอุปโภคบริโภค สินค้าเหล่านี้ถือเป็นกลไกหนึ่งที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์เป็นเครือข่ายของคนและชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ส่งผลให้ตลาดนัดวันอาทิตย์ กลายเป็นหน่วยทางสังคมและหรือศูนย์กลางของการติดต่อระหว่างกัน จนเกิดเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งหากพิจารณาจากลักษณะการดำเนินกิจกรรมในแต่ละช่วงเวลาสามารถแบ่งโดยสังเขปได้ดังนี้

ช่วงที่ ๑ การประเดิมพื้นที่

ช่วงเวลาประมาณตั้งแต่บ่ายถึงค่ำของวันเสาร์ซึ่งถือเป็นการประเดิมพื้นที่และเป็นจุดเริ่มต้นของวัฏจักรตลาดนัดฯ ช่วงเวลานี้เริ่มดำเนินกิจกรรมโดยกลุ่มผู้ให้บริการเข้าร่วม "...โดยมีผู้ให้บริการเข้าร่วม ๓ กลุ่มใหญ่ ซึ่งได้รับการประมวลมาตั้งแต่รุ่นพ่อรุ่นแม่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบัน...ก็จะทำหน้าที่กางร่มในส่วนที่ตนเองรับผิดชอบ ให้แล้วเสร็จภายในช่วงเย็นถึงค่ำของวันเสาร์...เมื่อถึงวันอาทิตย์...ซึ่งบางคนอาจจะมาตั้งแต่ตอนหัวรุ่งก็สามารถวางของที่จะขายได้เลย...ค่าเช่าก็จะเดินเก็บในตอนเช้าโดยสังเกตจากเครื่องที่ทำสัญลักษณ์เอาไว้ว่าร่มคันไหนเป็นของผู้ให้บริการคนใด...โดยจะคิดค่าเช่าอยู่ที่ ระหว่าง ๗ - ๑๐ บาทต่อร่ม ๑ คัน เช่น ๑ คัน คิด ๑๐ บาท หรือ ๒ คัน ๑๕ บาท หรือ ๓ คัน ๒๐ บาท ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับว่าเป็นลูกค้าประจำหรือเปล่า แต่ส่วนใหญ่ในการบริการเข้าร่วมก็จะเป็นขาประจำ..."^{๑๕}

^{๑๔} ปกรณ์ เสมประดิษฐ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

^{๑๕} เรืองยศ ไม่ทราบนามสกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณหน้าสถานีรถไฟสงขลา

รูปที่ ๗ การดำเนินกิจกรรมโดยกลุ่มผู้ให้บริการเข้าร่วม

ช่วงที่ ๒ การลงแรงและวางแผนสินค้า

ช่วงเวลาประมาณตั้งแต่ตอนเที่ยงคืนของวันเสาร์จนถึงช่วงเวลาย่ำรุ่งและตอนเช้าของวันอาทิตย์แต่จะไม่เกิน ๘ โมงเช้า

ช่วงเวลานี้ถือเป็นบทบาทและหน้าที่ของเหล่าบรรดาพ่อค้าแม่ขาย ที่จะต้องแสดงฝีมือลายมือในการจัดแสดงสินค้าเพื่อดึงดูดลูกค้า ซึ่งพ่อค้าแม่ขายแต่ละคนแต่ละกลุ่มก็จะมีเวลาในการลงสินค้าและจัดแผงขายของที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ ๒ ประการ คือ

(๑) พื้นที่ของแผงสินค้า อยู่ส่วนไหนของตลาดนัด หากอยู่ตอนในหรือในส่วนที่อยู่ภายใต้การดูแลของบริษัท มิตรทอง จำกัด ก็จะต้องมาลงสินค้าและจัดแผงสินค้าเร็วกว่าผู้ที่มีแผงอยู่ด้านนอก ทั้งนี้ กลุ่มที่มาลงสินค้าและจัดแผงจำหน่ายสินค้าเร็วกว่ากลุ่มอื่นๆ จะเป็นพวกอาหารสดผัก ที่จำหน่ายแบบขายส่ง กับกลุ่มเสื้อผ้าสินค้ามือสอง (ซึ่งแผงสินค้าอยู่ตอนในและมีปริมาณสินค้ามาก) ส่วนกลุ่มพ่อค้าที่มีแผงจำหน่ายอยู่บนบาทวิถีของถนนปละท่าและรามวิถี กลุ่มนี้ถือว่าอยู่ด้านนอกก็จะมาช้ากว่าพวกที่อยู่ตอนใน ส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มที่นำผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่ในครัวเรือนมากจำหน่ายในปริมาณเล็กๆ น้อยๆ

(๒) ปริมาณของสินค้าที่นำมาจำหน่าย มากหรือน้อยแค่ไหน พ่อค้าแม่ขายคนไหนมีสินค้าที่มาจำหน่ายมากก็ใช้เวลาในการจัดแผงขายมาก พ่อค้าแม่ขายคนไหนมีสินค้าที่มาจำหน่ายน้อยก็ใช้เวลาในการจัดแผงขายน้อยหน่อย กลุ่มที่สินค้ามากๆ ได้แก่กลุ่มเสื้อผ้ามือสอง^{๑๖}

ในบทบาทและหน้าที่ของกลุ่มพ่อค้าแม่ขายเหล่านี้ มีทั้งที่เป็น (พ่อค้าแม่ขาย) มืออาชีพและ(พ่อค้าแม่ขาย) มือสมัครเล่น ที่จะค้าขายเฉพาะวันอาทิตย์เท่านั้น ในวันธรรมดาประกอบอาชีพประจำทั้งบริษัทเอกชน รัฐบาล มีทั้งเด็ก ผู้ใหญ่ และผู้เฒ่าผู้แก่ และสิ่งที่สามารถพบได้เห็นอย่างชัดเจนพ่อค้าแม่ขายส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้หญิง ทั้งนี้ คงเป็นดังที่นิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้อธิบายไว้ว่า “...ผู้หญิงไทยมีสันดานเป็นแม่ค้ามาในวัฒนธรรมอย่างเหนียวแน่น บทบาทของผู้หญิงใน

^{๑๖} อารีย์ พิพิธสถาพร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

วัฒนธรรมไทยหลายอย่าง ตั้งแต่มีส่วนร่วมในการผลิตของครอบครัว เป็นผู้จัดการใหญ่ในการกำหนดการใช้ทรัพยากรในครัวเรือนเพื่อการบริโภค และเมื่อมีส่วนเหลือจากการบริโภคในครัวเรือนก็จะนำมาแลกเปลี่ยนกันในตลาด..^{๑๗} และ “...อาจเป็นเพราะแม่ค้าเป็นอาชีพที่ไม่รับจ้างใคร เป็นทางออกของผู้หญิงที่มีการศึกษาน้อย...มีความพึงพอใจที่จะประกอบอาชีพการค้า เนื่องจากไม่มีอาชีพอื่นที่ให้ผลตอบแทนดีกว่า ทำให้ผู้หญิงที่ทำอาชีพแม่ค้าได้สร้างโอกาสทางการค้า คือ ลงทุนค้าขายเอง...และอาชีพแม่ค้ายังเป็นการสืบทอดธุรกิจการค้าจากคนรุ่นพ่อรุ่นแม่อีกด้วย...”^{๑๘}

รูปที่ ๘ การดำเนินกิจกรรมโดยกลุ่มผู้ผลิต พ่อค้าและแม่ขายในการจัดวางสินค้า

ช่วงที่ ๓ การเลือกซื้อ - จับจ่าย

ช่วงเวลาประมาณย่ำรุ่งของวันอาทิตย์เป็นต้นไปถึงยามสายจนเที่ยงและบ่ายเศษๆ ถือเป็นช่วงเวลาทองและเป็นหน้าที่ของนักซ้อปและผู้บริโภค

กลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทในช่วงนี้ก็จะมัลักษณะที่ไม่แตกต่างกับช่วงที่ ๒ กล่าวคือ มีความหลากหลายในเพศ อายุ วัย วุฒิการศึกษา และการประกอบอาชีพ ทั้งนี้ สามารถแบ่งออกเป็น ๒ กลุ่มใหญ่ๆ^{๑๙} คือ

(๑). กลุ่มพ่อค้าคนกลางและผู้ประกอบการ กลุ่มนี้จะเข้ามาทำการจับจ่ายสินค้า เพื่อนำไปจำหน่าย หรือ เพื่อนำไปประกอบกิจการ โดยเฉพาะผู้ประกอบการอาหารต่างๆ สินค้าที่กลุ่มนี้ซ้อก็จะ เป็นพวกผักสดประเภทต่างๆ และการซ้อขายก็จะเป็นไปในจำนวนมากๆ หรือ เป็นลักษณะของการ

^{๑๗} อ่างใน กิตติพร ใจบุญ. (๒๕๔๙). “ตลาดนัดกับวิถีชีวิต : บทสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องตลาดในสังคมไทย,” ใน ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด. (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)). หน้า ๗๙.

^{๑๘} สมฤดี บัณฑิต เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี.

^{๑๙} วันเพ็ญ เรืองจรัส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า

ขายส่ง กลุ่มนี้ถือเป็นผู้บริโภคอันดับต้นๆ ของตลาดนัดซึ่งจะจับจ่ายเลือกซื้อสินค้าช่วงเวลาย่ำรุ่งของวันอาทิตย์

(๒) กลุ่มผู้บริโภคทั่วไป กลุ่มนี้จะเดินสำรวจ เลือกซื้อสินค้าและบริการตามที่ได้วางแผนหรือกำหนดไว้ อาจจะเป็นทั้งสินค้าประเภทบริโภค อุปโภค หรือ อาจเป็นสินค้าฟุ่มเฟือยทั่วไป ทั้งนี้แต่ละอาทิตย์จะมีสินค้าใหม่ๆ มาวางขายเสมอ กลุ่มผู้บริโภคกลุ่มนี้จะไม่รู้ว่าสินค้าอะไรมาวางขายในแต่ละวัน ทุกคนจะเดินดูว่ามีสินค้าอะไร แล้วจึงตัดสินใจซื้อซึ่งส่วนใหญ่เกิดขึ้นในเวลาค่อนข้างรวดเร็ว ด้วยความรู้สึกและด้วยเหตุผลต่างๆ กัน เป็นต้นว่า ถูกใจในรูปแบบรูปทรง สี สันลวดลายของตัวสินค้า^{๒๐} รวมทั้ง ความรู้สึกที่ว่าอาจจะไม่มีสินค้าตัวนี้มาขายอีกในคราวหน้า หรือ ไม่สามารถหาซื้อได้ตามร้านค้าทั่วไป^{๒๑}

รูปที่ ๙ การดำเนินกิจกรรมจับจ่าย - เลือกซื้อสินค้าและบริการ

ช่วงตลาดวาย : เคลียร์พื้นที่

ช่วงตั้งแต่เวลาประมาณเที่ยงเป็นต้นไปจนถึงเวลาค่ำของวันอาทิตย์ ช่วงนี้มีผู้เข้ามาเกี่ยวข้อง ๓ กลุ่ม คือ

(๑) กลุ่มผู้ให้บริการเช่าร่วม ก็จะดำเนินการจัดเก็บร่วมซึ่งได้ทางและให้บริการพวกแม่ค้าเสร็จเรียบร้อยแล้ว

(๒) กลุ่มทำความสะอาดพื้นที่ซึ่งเป็นพนักงานทำความสะอาดของเทศกิจเทศบาลนครสงขลา ก็จะดำเนินการเก็บทำความสะอาดขยะในพื้นที่บริเวณต่างๆ ซึ่งได้ดำเนินการจัดการแลกเปลี่ยนมาตลอดทั้งวัน

^{๒๐} ทิพวรรณ โชควิวัฒน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

^{๒๑} จันท์เพ็ญ นวลเพ็ญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

(๓) กลุ่มเก็บของเก่าหรือขยะสำหรับขาย ทำหน้าที่และช่วยแบ่งเบาภาระของพนักงานทำความสะอาดของเทศบาลได้ไประดับหนึ่ง โดยเฉพาะขยะประเภทพลาสติก ขวด กระป๋องนำอัดลม เป็นต้น

ซึ่งทั้ง ๓ กลุ่มนี้ จะทำหน้าที่ของตนเองเพื่อความสะอาดเรียบร้อยของสถานที่ที่ได้ดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนและบริการมาตลอดทั้งวัน

รูปที่ ๑๐ การดำเนินกิจกรรมเคลียร์พื้นที่และบริการ

ตลาดนัดจึงนับเป็นพื้นที่หรือศูนย์กลางในการทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนที่ใครๆ ก็สามารถเข้าไปได้ ตลาดนัดจึงทำให้พื้นที่ที่มีสภาพเป็นพื้นที่เปิดในช่วงเวลาหนึ่ง โดยเป็นพื้นที่แห่งการแลกเปลี่ยนสินค้า ในตลาดมีสินค้าหลากหลาย ทั้งของกินของใช้ที่จำเป็นและไม่จำเป็น ราคาสินค้ามีหลายระดับ ซึ่งเหมาะสมกับกำลังซื้อของลูกค้าแต่ละกลุ่ม ซึ่งมีราคาแตกต่างกันออกไปตั้งแต่ราคาหลายชิ้นต่อ ๕ บาท ถึงชิ้นละเป็นพันเป็นหมื่น ขณะเดียวกัน ก่อให้เกิดการสร้างงาน จ้างงานและบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่อง เป็นต้นว่า บริการรับจ้างขนถ่ายสินค้า บริการรับฝากรถ บริการจัดเก็บขยะ ตลาดจนการบริการจัดส่งอาหารและเครื่องดื่มสำหรับกลุ่มพ่อค้าแม่ขายด้วยกันเองอีกด้วย และกลายเป็นที่มาของเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนตลาดนัด ดังจะกล่าวต่อไป

อย่างไรก็ตาม กลุ่มคนต่างๆ ในแต่ละช่วงทั้ง ๔ ช่วงเวลาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ มิได้มีส่วนร่วมหรือดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเฉพาะในพื้นที่บริเวณรถไฟเท่านั้น หากทว่ายังเชื่อมโยงกับตลาดนัดและชุมชนอื่นๆ หรือ กล่าวได้ว่าตลาดนัดวันอาทิตย์ มิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่ทว่ายังคงเชื่อมโยงกับตลาด/ชุมชนอื่นๆ เป็นต้นว่า กลุ่มผู้ให้บริการเช่ารถก็จะให้เช่ารถในตลาดนัดอื่นๆ โดยเฉพาะในเขตอำเภอเมืองสงขลา หรือ กลุ่มพ่อค้าคนกลางหรือผู้ประกอบการอาจนำสินค้าที่ซื้อจากตลาดนัดวันอาทิตย์ไปจำหน่ายยังพื้นที่/ชุมชนอื่นๆ ในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา คนเก็บขยะก็อาจจะไปเก็บขยะในตลาดนัดใกล้เคียง ทั้งนี้ ตลาดนัดที่มีในพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา ได้แก่ ตลาดนัดเปิดท้ายประมงใหม่ (เปิดบริการลูกค้าเวลาย่ำค่ำของวันจันทร์ วันอังคารและวันพุธ) ตลาดนัดเปิดท้ายชอยกูโบ (เปิดบริการลูกค้าเวลาย่ำค่ำของวันพฤหัสบดีและวันศุกร์) และตลาดนัดหน้า

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา (เปิดให้บริการช่วงเช้าถึงเที่ยงวันเสาร์) หรือตลาดนัดในพื้นที่ใกล้เคียงที่เป็นเขต “โหมเล” เช่น

วันพุธ ตลาดนัดสภิงพระสามแยกหัวถนนคูซูด ต.จะทิ้งพระ อ.สทิงพระ จังหวัดสงขลา (ให้บริการเช้ามีด – ช่วงเวลาสาย)

วันพฤหัสบดี ตลาดนัดจะนะ สีแยกเทศบาล ต.จะนะ อ.จะนะ จังหวัดสงขลา (เปิดให้บริการช่วงเวลาเช้า – ช่วงเวลาสาย)

วันเสาร์ ตลาดนัดคลองแงะ สามแยกบ้านคลองแงะ อ.สะเดา จังหวัดสงขลา (เปิดให้บริการช่วงเวลาเช้า – ช่วงเวลาบ่าย)

วันเสาร์ ตลาดนัดนาม่วง บริเวณหลังสถานีรถไฟนาม่วง อ.นาหม่อม จังหวัดสงขลา (เปิดให้บริการช่วงเวลาบ่าย – ช่วงเวลาค่ำ)

วันอาทิตย์ ตลาดนัดระโนด บริเวณตลาดสดเทศบาล ต.ระโนด อ.ระโนด จังหวัดสงขลา (เปิดให้บริการช่วงเวลาเช้ามีด – ช่วงเวลาสาย)

ตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ จึงนับว่ามีความสำคัญและถือเป็นหน่วยทางสังคมหนึ่งในโครงสร้างทางสังคมและระบบเศรษฐกิจของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

การดำรงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของตลาดนัดฯ

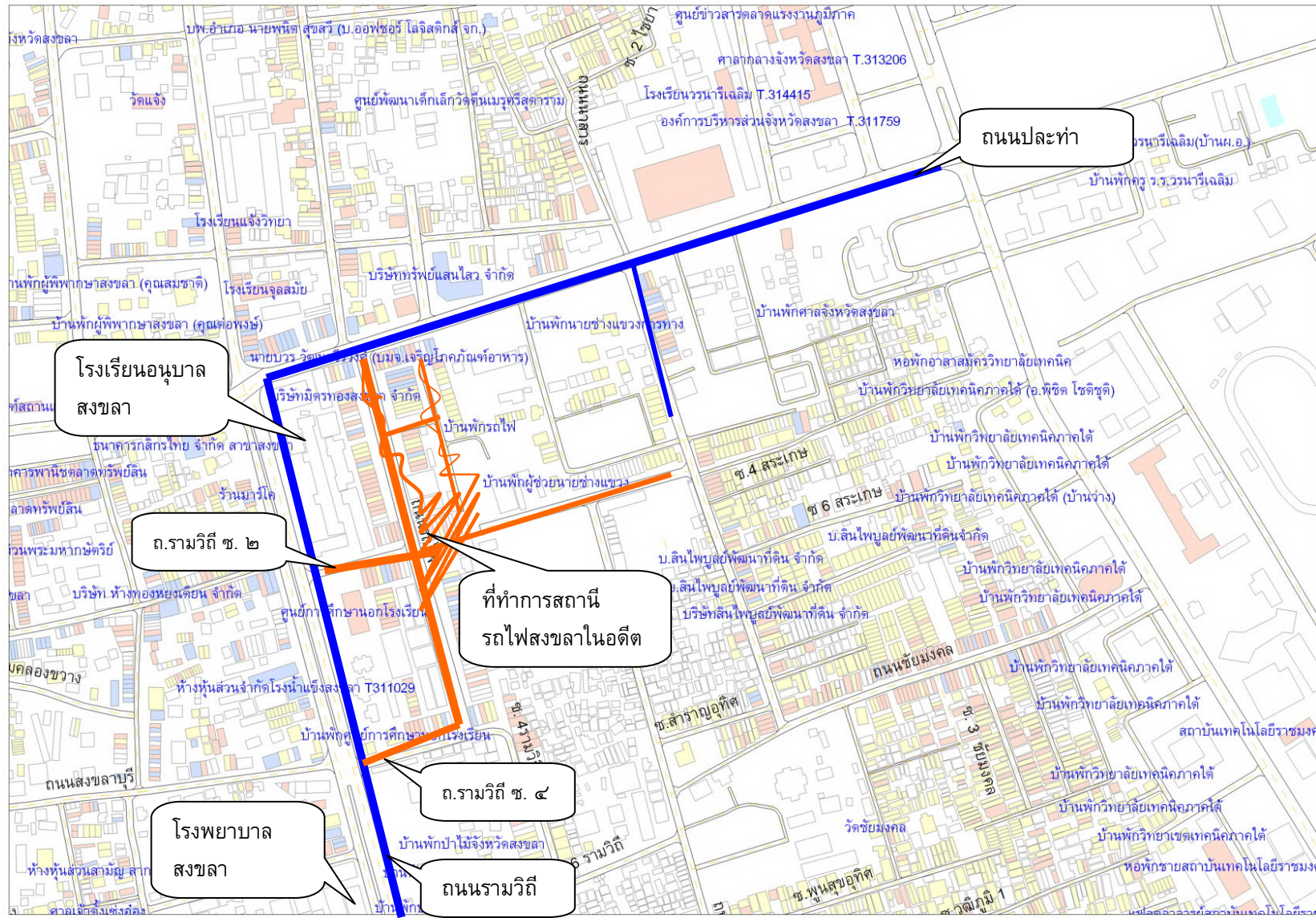
บริเวณอันเป็นที่ “นัด” ของชุมชนและผู้คนที่เรียกว่า “ตลาดนัดวันอาทิตย์” นั้นพบว่า วันที่ไม่มีตลาด พื้นที่แถบนี้ไม่มีอะไรมากนัก แต่ในวันอาทิตย์ซึ่งมี “ตลาด” พื้นที่แถบนี้จะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ความมั่งคั่ง ความมีชีวิตชีวา และสีสันที่เกิดขึ้นในตลาดนัดฯ จึงขึ้นอยู่กับความหลากหลายของผู้คนที่นำสินค้ามาให้บริการ ด้วยเหตุนี้ การดำรงอยู่และความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาจึงขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่สำคัญ คือ ผู้คนและสินค้า ซึ่งทั้งสองส่วนนี้จะต้องสอดคล้องและสัมพันธ์กันและกัน ซึ่งภายใต้เงื่อนไขของระบบเศรษฐกิจการค้าแบบทุนนิยมเสรีนิยมยุคของการหลั่งไหลเข้ามาของทุนภายนอก (ทั้งในและต่างประเทศ) ดังในรูปของปรากฏการณ์ 7-ELEVEN เทสโกโลตัส และซูเปอร์มาร์เกตอื่นๆ ที่ส่งผลให้ทุนภายในชุมชนอย่างร้านขายของชำหรือร้านโชห่วยพ่ายแพ้อำนาจทุนภายนอกถึงขั้นต้องปิดตัวลงจำนวนมากนั้น อาจกล่าวได้ว่าย่อมเกิดผลกระทบบ้างทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อพื้นที่สภาวะการดำรงอยู่ของตลาดนัดฯ ในทางตรงนั้น เช่น ผู้คนที่รับเอากระแสบริโภคนิยม สร้างค่านิยมการบริโภคสินค้าแบรนด์เนมมาจากต่างประเทศ ส่วนทางอ้อมนั้นผลกระทบจากโรงงานอุตสาหกรรมทำให้สิ่งแวดล้อมเปลี่ยนแปลง หรืออาจส่งผลต่อความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้สินค้าพื้นเมืองสินค้าจากธรรมชาติในตลาดนัดมีจำนวนน้อยลง

จากการศึกษาของสุธี เทพสุริวงศ์^{๒๒} พบว่า ปัจจุบันนี้พื้นที่ของตลาดนัดที่อยู่ในชนบทหรือตัวเมืองเล็ก ๆ กำลังถูกห้างสรรพสินค้าหรือร้านสะดวกซื้อที่บริการ ๒๔ ชั่วโมง รุกเข้าสู่พื้นที่หัวเมืองมากยิ่งขึ้น แต่ในพื้นที่ของห้างสรรพสินค้าและร้านสะดวกซื้อดังกล่าวที่รุกเข้ามานั้น สามารถรุกพื้นที่ของสินค้าได้เพียงบางประเภทเท่านั้น ได้แก่สินค้าประเภทสินค้าฟุ่มเฟือย เช่น เครื่องสำอาง ประทินโฉม เครื่องสำอางบำรุงผิว แป้ง สบู่ ยาสีฟัน เป็นต้น สินค้าเหล่านี้ได้รับความนิยมจากผู้ซื้ออย่างมาก แม้ว่าตลาดนัดก็มีบริการขายแต่ความมั่นใจของผู้ซื้อสินค้าในเรื่องของคุณภาพสินค้า ความเก่าใหม่ของสินค้า และการจัดการแสดงสินค้า ล้วนเป็นสิ่งที่ตลาดนัดมีความเสียเปรียบห้างสรรพสินค้าที่สามารถรักษาคุณภาพของสินค้าได้ด้วยความเย็นของเครื่องปรับอากาศ แต่ในพื้นที่ของสินค้าบางประเภท ได้แก่ พื้นที่ของอาหารสดประเภทอาหารทะเล ปลาหน้าจืดบางชนิด ผักผลไม้พื้นบ้านและอาหารพื้นบ้าน ซึ่งเป็นสินค้าที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นพื้นที่ของสินค้าในตลาดนัดที่มีความหลากหลายแบบพื้นบ้านที่มีให้เลือกมากกว่าและเป็นพื้นที่ของสินค้าที่ห้างสรรพสินค้าไม่สามารถที่จะมาแย่งชิงไปจากพื้นที่ของตลาดนัดได้

สรุปได้ว่าตลาดนัดจะสามารถดำรงอยู่ได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับประชาชนในชุมชนท้องถิ่น ที่จะต้องร่วมด้วยช่วยกันสร้างสรรค์วัฒนธรรมการใช้บริการพื้นที่สินค้าของตลาดนัด แล้วก็ต้องไม่กีดกันให้เด็ก ๆ เยาวชนลูกหลานได้ร่วมเดินทางสร้างความทรงจำกับพื้นที่สินค้าในตลาดนัด เพื่อเป็นการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่งได้สืบทอดต่อไป ซึ่งจากประสบการณ์และการสังเกตเหตุการณ์ที่ผ่านมาหลายคนที่ไม่ชอบให้ลูกหลานหรือเด็ก ๆ ได้ติดตามไปด้วยเนื่องจากเกรงจะเกิดปัญหาห่วงวนวายที่เด็กอยากจะได้สิ่งของที่มีขายในตลาดนัดหรือความสะดวกในการเดินทางที่จะต้องพาเด็กเดินทางร่วมมาด้วยและในขณะที่เดียวกันหลายคนชอบพาลูกหลานหรือเด็ก ๆ ไปเที่ยวห้างสรรพสินค้าจึงควรมีการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ควรนำเด็ก ๆ ไปเที่ยวชม ชื่อของในตลาดนัดบ้าง เด็กจะได้เกิดความผูกพันและคุ้นชินกับตลาดนัดในท้องถิ่นและเพื่อเป็นการสืบสานทางวัฒนธรรม สร้างประสบการณ์ที่ดีแก่เด็กและเยาวชนคนรุ่นหลังต่อไปด้วย

อย่างไรก็ตาม สำหรับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลานั้น อาจกล่าวได้ว่าเป็นตลาดนัดหนึ่งที่อยู่ในพื้นที่/ศูนย์กลางของระบบทุนนิยมเสรีนิยม ใกล้กับศูนย์กลางของธุรกิจแดนใต้อย่างเมืองหาดใหญ่ แต่ถึงกระนั้นก็ดี พบว่า ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา กลับเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสและสร้างอำนาจต่อรองให้กับชาวบ้านและผู้ผลิตในชุมชน เป็นพื้นที่ที่ทุนน้อยสามารถต่อสู้แข่งขันกับทุนใหญ่ได้อย่างเสรี

^{๒๒} สุธี เทพสุริวงศ์. โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม. เรื่อง ตลาดนัด. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นจาก <http://www.sru.ac.th/TRF/Documents/0028.pdf>.

■ แสดงพื้นที่ในส่วนที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบดูแลของเทศบาลนครสงขลา

■ แสดงพื้นที่ในส่วนที่อยู่ภายใต้ความรับผิดชอบดูแลของบริษัทมิตรทอง จำกัด

รูปที่ ๖ แสดงแผนที่อาณาบริเวณของตลาดนัดวันอาทิตย์สถานีรถไฟฟ้าสงขลา และ พื้นที่รับผิดชอบของเทศบาลนครสงขลา กับ บริษัทมิตรทอง จำกัด

บทที่ ๓

ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา กับภาพสะท้อนเศรษฐกิจชุมชนในหนึ่งรอบปี

...สินค้าในตลาดนัดแต่ละแห่งมักเป็นผลิตผลทางเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ในละแวกนั้น เช่น พืชผักผลไม้ กุ้งหอย ปู ปลา ขนมพื้นเมือง อาหารพื้นบ้าน ข้าวเปลือก อาหารแห้งของป่า ส่วนสินค้าที่มาจากต่างถิ่น ได้แก่ เครื่องทำครัว เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ เสื้อผ้า เครื่องสำอาง ยาประจำบ้าน สินค้าในตลาดนัดแต่ละแห่งจึงเป็นเครื่องบ่งบอกสภาพความต้องการพื้นฐานบอกทรัพยากรในท้องถิ่น ค่านิยม และศักยภาพของสังคมนั้นๆ ได้อย่างดียิ่ง...^๑

จุดมุ่งหมายและหน้าที่ของตลาด คือ การกระจายสินค้าจากผู้ผลิตไปยังผู้บริโภค หรือผู้ใช้^๒ พร้อมกับการสร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการอันจะนำไปสู่การแสวงหาผลกำไรในที่สุด^๓ จุดมุ่งหมายของของตลาดวันอาทิตย์ก็เช่นกัน โดยพื้นฐานเพื่อการแลกเปลี่ยนผลิตผลทางเกษตรกรรมที่ผลิตได้เองในพื้นที่นั้นแถบลุ่มทะเลสาบและเพื่อการซื้อหาของกินของใช้ที่จำเป็นในชีวิตประจำวันเป็นสำคัญ ด้วยเหตุนี้ สิ่งของที่นำมาแลกเปลี่ยนกันจึงผูกพันกับปัจจัยพื้นฐานในการดำเนินชีวิตและเป็นพื้นฐานของการดำรงอยู่ของสังคมและวัฒนธรรมนั้นๆ และดังที่กล่าวในบทที่แล้วว่า เงื่อนไขที่สำคัญของการดำรงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา คือ ผู้คนและสินค้า ซึ่งจะต้องสอดคล้องและสัมพันธ์กันและกัน

สำหรับพื้นที่อันเป็นศูนย์กลางของการแลกเปลี่ยนและค้าขายสินค้า ทั้งในส่วนของความรับผิดชอบของเทศกิจและบริเวณในส่วนของความรับผิดชอบของบริษัทมิตรทอง จำกัดนั้น พบว่าวันที่ไม่มีตลาด พื้นที่นั้นแทบไม่มีอะไร แต่เมื่อถึงวันอาทิตย์ซึ่งมีตลาดจะแตกต่างไปอย่างสิ้นเชิง มีผู้คนพลุกพล่าน มีความหลากหลายของกลุ่มคนต่างวัย ต่างเพศ ต่างชนชั้น และต่างความเชื่อ ความสับสนวุ่นวายที่เกิดขึ้นในกิจกรรมของตลาดนัดฯ จึงเปรียบเปรยได้กับสินค้าที่วางจำหน่ายในตลาดนั้น คือ ข้าวยา^๔ (ความสับสนวุ่นวายที่เกิดขึ้นเรามักจะได้ยินการเปรียบเปรยว่า “มั่วเหมือนข้าวดอก” หรือ “มั่วเหมือนข้าวยา”)

^๑ สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๕๒). “วันนัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๕. หน้า ๗๑๕๖ – ๗๑๕๙.

^๒ Jerome E. Macarthy and Perreault, Je. William D. (๑๙๘๔). **Basic Marketing**. P. ๑๕๐ – ๑๗๕.

^๓ Kotler Philip. (๑๙๙๑). **Marketing Management : Analysis, planning, Implementation and Control**. P. ๙๕ – ๑๐๓.

^๔ ข้าวยาเป็นเอกลักษณ์ทางอาหารของชาวภาคใต้ประเภทหนึ่ง ดูรายละเอียดใน สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๕๒) “การกินของชาวใต้,” ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์). หน้า ๓๑๗ – ๓๒๖.

รูปที่ ๑๑ แสดงร้านขายข้าวยำของคุณจุติมา โชคสมัย และแสดงส่วนผสมของข้าวยำ

ผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดนัดฯ ทั้งในฐานะผู้ขาย ทั้งที่เป็นเจ้าของกิจการเองและลูกจ้าง ในฐานะผู้บริโภค/ผู้ซื้อ ทั้งซื้อเพื่อนำไปบริโภคเองภายในครอบครัว และซื้อเพื่อนำไปขายต่อ (คนกลาง) กลุ่มคนผู้ให้บริการอื่นๆ เช่น เด็กส่งของ คนขับสามล้อ รถรับจ้างอื่นๆ เป็นกลไกตัวหนึ่งที่ทำให้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเดินหน้าได้อย่างเป็นระบบและมีลักษณะเฉพาะเจาะจงเช่นเดียวกับวัฒนธรรมของชุมชนแถบนี้

“สินค้า” จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เห็นความเป็นไปและเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ชี้ให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมได้ชัดเจน โดยเฉพาะสินค้าตามฤดูกาลต่างๆ เกรียงศักดิ์ หลีเจริญ^๕ ได้กล่าวสรุปไว้ว่า ตลาดนัดเป็นแหล่งรวบรวมอาหารที่เหลือจากการบริโภคของชาวชนบท เพื่อส่งออกมาจำหน่ายยังตลาดในเมืองที่มีความต้องการสินค้าประเภทนี้ จึงเกิดระบบการค้าภายในท้องถิ่นและระหว่างท้องถิ่น ซึ่งอาจจะพัฒนาเป็นย่านกลางที่ให้บริการสินค้าทางการเกษตรเป็นสื่อกลางประสานช่องว่างของความต้องการสินค้าต่างประเภทของคนในเมืองกับชนบท และเป็นการเพิ่มรายได้ให้แก่ประชากรในชุมชนท้องถิ่นอีกทางหนึ่งด้วย

พัฒนาการของระบบเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลามียุคเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ คือ ความต่อเนื่องทางการค้าขายของชุมชนบริเวณรอบทะเลสาบสงขลาที่มีมาตั้งแต่ในอดีตต่อเนื่องถึงปัจจุบัน สินค้าส่วนหนึ่งเป็นสินค้าที่ได้จากธรรมชาติหรือสินค้าที่นำวัสดุจากธรรมชาติมาผลิตเป็นสินค้าในชุมชน เพื่อส่งขายให้กับชุมชนอื่นๆ ตลาดนัดฯ จึงเป็นแหล่งของการส่งผ่านสินค้าและเป็นแหล่งแพร่กระจายทางวัฒนธรรมวัฒนธรรมด้านการบริโภคที่ดีที่หนึ่งในระบบเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

^๕ เกรียงศักดิ์ หลีเจริญ. (๒๕๑๙). การวิเคราะห์โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของตลาดนัดชุมชนเวียนในจังหวัดสตูล. ปรินญาณินพนธ์ (กศ.ม. ภูมิศาสตร์). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร. หน้า ๒.

สินค้าในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีในรอบปี

ตลาดนัดฯ บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเป็นตลาดนัดที่เก่าแก่ในใจกลางเมืองสงขลามีผู้คนมากมายหลายหลาหมากค้าขาย เกี่ยววชมและเลือกซื้อ จากการเก็บข้อมูลภาคสนามในลักษณะของการสังเกตพบว่าตลาดนัดแห่งนี้ไม่ได้มีการแบ่งโซนพื้นที่หรือสินค้าที่ชัดเจนแน่นอน ซึ่งลักษณะของสินค้าที่จัดจำหน่ายในตลาดนัดแห่งนี้ ประกอบด้วยสินค้าหลากหลายประเภท ทั้งในส่วนของสินค้าภาคการเกษตร สินค้าภาคการประมง สินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรม สินค้าเสื้อผ้ามือสอง และสินค้าทั่วไปในชีวิตประจำวัน ตลอดจนสินค้าประเภทสินค้ามือสอง เสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า สินค้าแฟชั่น ฟุ่มเฟือย สินค้าของเก่าประเภทวัตถุโบราณ เทคโนโลยีสมัยใหม่ ต้นไม้ อุปกรณ์ตกแต่งสวน สัตว์เลี้ยงประเภทต่างๆ เช่น สุนัข แมว นก ปลา กระต่าย ฯลฯ ซึ่งจะมีสินค้าประเภทไหนมากหรือน้อยขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของปัจจัยทางการตลาดและช่วงของแต่ละฤดูกาล ทั้งนี้ สามารถแบ่งสินค้าที่พบในตลาดนัดออกเป็น ๒ กลุ่มหลักๆ คือ สินค้าในท้องถิ่นกับ สินค้าต่างถิ่น

๑. สินค้าในท้องถิ่น ตั้งได้กล่าวมาแล้วว่า สินค้าในตลาดนัดแต่ละแห่งจึงเป็นเครื่องบ่งบอกสภาพความต้องการพื้นฐานบอกทรัพยากรในท้องถิ่น เพราะฉะนั้น สินค้าในตลาดนัดจึงขึ้นอยู่กับสภาพภูมินิเวศน์ของกลุ่มทะเลสาบสงขลา กล่าวคือ

๑.๑ สินค้าภาคการเกษตรและสินค้าที่เก็บได้จากธรรมชาติ เช่น ผักเหียง ผักหวาน ผักกูด ไบร้หม่ม เป็นต้น

๑.๒ สินค้าภาคการประมงและการเพาะเลี้ยง เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา เป็นต้น

๑.๓ สินค้าตามฤดูกาล ซึ่งที่ไดพบมี ๒ ลักษณะ คือ สินค้าตามฤดูกาลที่ได้จากการเพาะปลูกประเภทพืชผัก ผลไม้ สัตว์แมลงนานาชนิด กับสินค้าตามฤดูกาลของวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น เช่น เทศกาลบุญเดือนสิบ ตลาดนัดฯ จะมีสินค้าที่ใช้ในการทำบุญ เช่น ขนมเจาะหู ขนมรา ขนมเทียน ขนมพอง เป็นต้น เทศกาลงานชักพระ ในตลาดนัดจะขาย ข้าวต้มสามเหลี่ยม (ห่อด้วยใบกะพ้อ) เป็นต้น หรือเทศกาลตรุษจีน เทศกาลฮารีรายอ ก็จะมีสินค้าที่ใช้ประกอบพิธีและสำหรับเลี้ยงฉลองกับญาติมิตรที่มาหากันในช่วงเทศกาลงานบุญของท้องถิ่น ตามวัฒนธรรมประเพณีของคนในกลุ่มทะเลสาบสงขลา

๑.๔ สินค้าอื่นๆ ได้แก่ เสื้อผ้ามือสอง และสินค้าทั่วไป ประเภท เสื้อผ้า กระเป๋า รองเท้า สินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรม เช่น เครื่องใช้พลาสติก อลูมิเนียม เสื้อผ้าสำเร็จรูป เป็นต้น

๒. สินค้าต่างถิ่น หมายถึง สินค้าที่เป็นผลผลิตจากนอกพื้นที่กลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งมีประเภทของสินค้าที่ไม่แตกต่างจากสินค้าในท้องถิ่น หากแต่มีความหลากหลายชนิดมากกว่า เป็นต้นว่า สินค้าภาคการเกษตรและสินค้าที่เก็บได้จากธรรมชาติจากพื้นที่อื่น ๆ เช่น ผักและผลไม้จากภาคกลาง สินค้าเสื้อผ้ามือสองที่นำมาจากโรงเกือบบ้าง นำมาจากตลาดนัดจตุจักรบ้าง^๖ เป็นต้น

^๖ รอสลี เจ๊ะตะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

สินค้าประเภทนี้สามารถพบเห็นได้ในตลาดนัดทั่วไป เป็นสินค้าที่สร้างความสนใจและดึงดูดใจผู้ซื้อในท้องถิ่นได้ เพราะผู้ซื้อในท้องถิ่นก็มีความจำเป็นต้องใช้ในครัวเรือนสามารถเลือกซื้อได้ในตลาดนัด อย่างไรก็ตามเนื่องจากมีปริมาณสินค้าเป็นจำนวนมากจึงขอกล่าวรายละเอียดเฉพาะสินค้าด้านวัฒนธรรมบริโภคทั้งอาหารคาวและอาหารหวาน ซึ่งสามารถแบ่งกว้างๆ เป็นประเภทต่างๆ กล่าวคือ

สินค้าประเภทอาหารคาว

อาหารตามสั่งหลากหลายประเภทและข้าวแกงหลายชนิด ก๋วยเตี๋ยว ก๋วยจั๊บ ขนมจีน ข้าวยำ ข้าวขาหมู ข้าวหมกไก่ ข้าวหมกแพะ ข้าวมันแกงไก่ ข้าวยำ ข้าวยำใบยอ ข้าวเม่า ไช้ครอบ ไช้เค็ม โจ๊ก มันกึ่ง มันปู ห่อหมกปลา หมี่ผัดกะทิ เต้าคั่ว บูดู บูดูคั่ว แป้งแดง แกงขี้เต แกงคั่วส้ม แกงเคยปลา (แกงน้ำเคย) แกงพุงปลา (แกงไตปลา) แกงเลียงเคย (แกงเลียง) แกงบอน แกงส้ม (แกงเหลือง) แกงสมรม แกงหยวก เห็ดเหมีด (เห็ดเสม็ด) แกงเห็ดเหมีด ผัดเห็ดเหมีด น้ำซุบ (น้ำพริกเห็ดเหมีด) กุ้งย่าง (กุ้งเสียบ) เคย (กะปิ) เคยกุ้ง เคยปลา เคยคั่ว เคยน้ำ น้ำซุบโจร (น้ำพริกโจร) น้ำซุบซ่า น้ำซุบใบตำมั่ง น้ำซุบยาร่วง (น้ำพริกมะม่วงหิมพานต์ หรือน้ำซุบยาร่วง) น้ำซุบลูกประ น้ำซุบลูกอีก น้ำซุบส้มขาม (น้ำพริกส้มขาม) น้ำซุบหัวท้อ ปลาตุ๋นราตรีเยะ (จากตำบลตะเคียน อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา) ปลาทอดขมึ้น ปลาส้ม ปลาใส่สวน มอบปู มันกึ่ง มันปู หนางวัว หนางหมู ห้อยส้ม สารกึ่ง (กึ่งแห้ง) สะตอดอง เมล็ดเหรียญดอง ยำประเภทต่างๆ เช่น ยำผัก ยำผักแว่น ยำใบจิก ยำแตงกวา ยำหยวก ยำบัวบก ยำสร้อย หรือ ยำสาย (ยำสาหร่าย) ยำหัวโหนด และ ยำใบไม้^๗ ยำส้ม ยำม่วง ยำมะมุด ยำส้มโอ ยำเกสรชมพูแดง (มาเหมี่ยว) ยำสัตว์ทะเล ยำปลา (ยำปลาสด ยำปลาต้ม) ยำกุ้ง ยำหอย (หอยสด หอยย่าง) ยำเนื้อและยำหนัง ยำไตปลา ยำเห็ดเหมีด หรือบางที่เรียก “น้ำซุบเห็ดเหมีด”

สินค้าประเภทอาหารสดและอาหารแห้งประจำถิ่น

สัตว์น้ำ สัตว์ป่า แมลงพลัด ดักแด่ ตัวหนอน ตัวงู ไช้มัดแดง ประเภทต่างๆ เช่น ปลานานาชนิด (ปลาหมอ ปลาไหล ปลาเนื้ออ่อน ปลาสลิด ปลานิล ปลาดุก ฯลฯ ปลาแห้งชนิดต่างๆ เช่น ปลากะพงผาแห้ง ปลาเกลือบผาแห้ง ปลากะบอกผาแห้ง ปลาโซกุลผาแห้ง ปลาโกบผาแห้ง ปลาแมวผาแห้ง ปลาแมวเค็ม ปลาหางกิวผาแห้ง ปลาหางกิวเสียบ ฯลฯ) หอยนานาชนิด (หอยแครง หอยแมลงภู่ หอยหลอด หอยขม หอยเชลล์ ฯลฯ) กุ้งนานาชนิด (กุ้งแม่น้ำ กุ้งก้ามกาม กุ้งเข็บ กุ้งขาว กุ้งกุลาดำ กุ้งฝอย กุ้งแห้ง กุ้งป่น กุ้งแก้ว กุ้งเสียบ ลูกเคย ฯลฯ) ปูนานาชนิด (ปูม้า

^๗ เป็นการยำใบไม้หลาย ๆ ชนิด โดยเอามาอย่างละนิดละหน่อย เช่น ใบส้มโอ (เพียงเล็กน้อย) ใบส้มจั่ว (มะงั่ว) ใบส้มซ่า ใบกระชาย ใบชา ใบขมิ้น ใบพาโหม (กระพังโหม) ใบส้มมะนาวควาย ใบผักแว่น ตะไคร้ทั้งต้น ใบมะกรูดเล็กน้อย นำเอายอดอ่อนของใบไม้ที่กล่าวแล้วมาหั่นให้ฝอยใส่ในกะละมัง เติมน้ำส้มโอ (เนื้อส้มโอ) ลงเล็กน้อย แล้วเติมเครื่องปรุงเหมือนยำผักแว่นทุกประการ ขยำคลุกเคล้าให้เข้ากันปรุงรสตามชอบ

ปูดำ ปูเปี้ยว ฯลฯ) แมงดาหนา แมงดาทะเล เนื้อสัตว์จำพวกโค กระบือ สุกร ไก่ เป็ด หมูป่า ไก่บ้าน ฯลฯ

สินค้าประเภทอาหารหวานและขนม

ขนมเดือนสิบ* (ขนมลา ขนมเมฆา (หรือดีซ่า) ขนมพอง และขนมบ้า) ข้าวเหนียวต้ม ข้าวต้มใส่หมูไข่เค็ม ขนมบัวหิมะ หมี่ผัด ขนมกล้วย ขนมกุหลาบ ข้าวตังหน้าตั้ง ข้าวตัง ข้าวคั่ว ขนมจาก ถั่วลิสงแผ่น ขนมเทียน แป้งข้าวหมาก ขนมสอดไส้ แคนหมู ลูกหยีกวน ขนมถ้วยฟู ข้าวต้มมัด เหนียวเหลือง ขนมตาล ขนมสอดไส้ ขนมซ่ง (ข้าวต้มน้ำอุ่น) ขนมปัง ขนมเข่ง เจาก้วย เมียงคำ เม็ดมะม่วงหิมพานต์ ขนมตูปตูป แหนมย่าง มะพร้าวเผา ข้าวเหนียวปิ้ง ขนมถัก ข้าวเหนียวฝักหม้อข้าวหม้อแกงลิง ต้มซ่า ฯลฯ

ขนมอังกู ขนมอี๋ขนมกรวย ขนมกรอก ขนมโค ขนมกวนขาว ขนมก้อ ขนมขี้มอด ขนมครอกหรือ“ลอดช่องเขี้ยว” หรือขนมทะเลติบ ขนมดู ขนมปะจ่าง ขนมเบ็อง ขนมปากหม้อ ขนมพิมพ์ ขนมยาหนม (กลาเม) ขนมลูกโดน ขนมเบ็อง เหนียวหลาม ขนมเหนียวปิ้ง ขนมเหนียวสองตั้ง เหนียวกลอย ขนมเหนียวกวน ขนมหัวล้าน มะพร้าวคั่ว ลูกหยีกวน ขนมจิ้นน้ำแกงนানাชนิด (น้ำแกงเผ็ด น้ำพริก น้ำยา และแกงเขี้ยวหวาน) เหนียวหลบ เหนียวอ้อ เหนียวกวน เหนียวนึ่ง เหนียวเหล้าหมาก เหนียวหละหะ ปัด ต้ม และข้าวต้ม ขนมข้าวเหนียวเซงา ข้าวเหนียวหน้าแกง ข้าวเหนียวอัด หรือ เหนียวเขี้ยว ขนมข้าวอวน ข้าวเกรียบ(“ข้าวเกรียบกุ้ง / ข้าวเกรียบปลา) ข้าวเกรียบว่าว หรือ เกียบเหนียว ขนมกระดุกไก่ น้ำที่แปรรูปจากพืชผักผลไม้ชนิดต่างๆ เช่น น้ำข้าวโพด น้ำพริกทอง น้ำอ้อย ฯลฯ

สินค้าประเภทพืชผักและผลไม้

พืช ผัก ผลไม้ ยอดไม้ใบหญ้าจากป่า ท้องไร่ปลายนา ได้แก่ ข้าวเปลือก กระจิน กระจด มะเขือยาว มะเขือพวง ถั่วฝักยาว แตงกวา พริก บัวบก ตำลึง ถั่วพู ส้มป่อย ชะพลู ผักเหลียง มะขามเปี้ยก มะม่วง มะขาม มะพร้าว หัวมัน ฝักบัว กล้วยน้ำว้า กะพ้อ โดนด ละมุด ลูกหยี กะเจ็ยบ กล้วยหิน มะไฟ ลูกปละ ลูกเนียง ทุเรียน สะตอ จำปาตะ มังคุด หมาก พลู ลางสาด ลองกอง เงาะ พรวน (เงาะพื้นเมือง) ผักแขยง ผักชีล้อม สะระแหน่ ขนมกล้วย ยอดสะเดาน้ำปลา

* คือ ขนมที่ใช้สำหรับทำบุญสารทเดือนสิบหรือที่เรียกว่า ประเพณีตั้งเปรตหรือชิงเปรต มีอยู่หลายอย่างแต่ละท้องถิ่นอาจต่างกันบ้าง แต่ที่จำเป็นอย่างยิ่งขาดไม่ได้มี ๔ อย่างคือ ขนมลา ขนมเมฆา (หรือดีซ่า) ขนมพอง และขนมบ้า บางท้องถิ่น เช่น นครศรีธรรมราช มีขนมกง หรือขนมไข่ปลา สามารถดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๔๒). “ขนมเดือนสิบ,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๒. (กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์). หน้า ๓๑๖ – ๓๒๐. และ พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (๒๕๔๒). “ทำบุญเดือนสิบ : ประเพณี,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๗. (กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์). หน้า ๓๓๘๔ – ๓๓๘๕.

หวาน ตลิงปลิง ส้มแขก มะม่วงเบา หัวปลี ตะไคร้ มะละกอ ผักชีล้อม หัวเผือก มะนาว ชะอม กระจับ ชะมวง บอนมอกติบ ลูกเนียงดอง ลูกเนียงเพาะ ตาลโตนด เตยหอม หัวหอม กระเทียม มะปราง มะปราง ส้มโอ ส้มจุก ใบจาก ใบตอง มะพร้าว น้ำหอม ละครูด หัวไชเท้า พักทอง ข่า ใบมะกรูด กระชาย ยอดมะม่วงหิมพานต์ ผักกาดนกเขา ผักกระถินอ่อน ใบกะเพรา สาหร่าย ต้นหอม กะหล่ำดอก ยอดจิก ยอดเลียบ ถั่วลันเตา สับปะรด ละครูด ผักชี หน่อไม้ หยวกกล้วย สายบัว ข้าวโพด ข้าวเหนียวพวง ขมิ้นเหลือง ขมิ้นขาว มะระ มะระขี้นก ถั่วฝักยาว มะเขือเทศ ฯลฯ

สินค้าประเภทผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

เครื่องหนัง เครื่องปั้นดินเผา เครื่องจักสาน เสื่อกระจูด เสื่อกก หมอน้ำ (ผลิตภัณฑ์ที่ทำจากกาบหมากใช้สำหรับตักน้ำจากบ่อ) ใบจากแห้ง (สำหรับยาสูบ) ยาเส้น น้ำส้มตาลโตนด กะปิ บูดู น้ำปลา หนางหมูป่า พุงปลา ไตปลา เครื่องแกงหลากหลายประเภท (แกงคั่ว แกงส้ม แกงกะทิ ฯลฯ) รวมไปถึงการทำเครื่องตุ้ม เครื่องดอง ของเมออย่างน้ำตาลเมา สุราพื้นบ้าน น้ำมันต่างๆ รวมทั้งกะทิสด ฯลฯ

สินค้าเหล่านี้มีการถนอมอาหารเพื่อให้มีความพอเพียงทุกฤดูกาลตลอดปี เป็นต้นว่า ปลาแห้ง ปลารมควัน การหมักดอง สะตอดอง เหยียงดอง ทำหนาง ปลาแป้งแดง ผลไม้กวน ทุเรียนกวน มังคุดกวน ลูกหยีกวน ผลไม้เชื่อม และอื่น ๆ อีก กุ้งแห้ง ลูกหยีฉาบและกวน กล้วยฉาบ กะละแม ลา บูดู ข้าวเกรียบปลาและกุ้ง

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์^๕ ได้กล่าวไว้ว่า “...ตลาดนัดแต่ละแห่งจึงเป็นเครื่องบ่งบอกสภาพความต้องการพื้นฐานบอกทรัพยากรในท้องถิ่น ค่านิยม และศักยภาพของสังคมนั้นๆ ได้อย่างดียิ่ง...” ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา ก็เช่นกัน ความหลากหลายของสินค้า โดยเฉพาะสินค้าพื้นถิ่นชนิดต่างๆ ที่ขายในตลาดนัดวันอาทิตย์ ดังที่กล่าวมาข้างต้นสะท้อนถึงความหลากหลายของวิถีชีวิตผู้คน เศรษฐกิจชุมชน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น อันมีฐานสำคัญมาจากความหลากหลายทางด้านระบบนิเวศน์และชีวพันธุ์ของกลุ่มทะเลสาบสงขลา

^๕ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๔๒). “วันนัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๕. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์). หน้า ๗๑๕๖ – ๗๑๕๗.

รูปที่ ๑๒ แสดงสินค้าประเภทอาหารคาว อาหารสด อาหารแห้ง ขนม พืชผักและผลไม้ ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

ผลผลิตของเศรษฐกิจชุมชนในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

ชุมชนต่างๆ ในเขตลุ่มทะเลสาบสงขลาสามารถจำแนกตามลักษณะวิถีชีวิตชุมชนและลักษณะการประกอบอาชีพหรือเศรษฐกิจชุมชนออกได้เป็น ๔ ประเภท^๙ กล่าวคือ

๑. ผลผลิตของชุมชนประมงและประมงพื้นบ้านในเขตริมทะเลและทะเลสาบ

ชาวประมงพื้นบ้านหรือชาวประมงขนาดเล็ก หมายถึง ชาวประมงที่ทำการประมงโดยการ ใช้หรือไม่ใช้เรือก็ได้ ถ้าใช้เรือก็เป็นเรือกอลและท้ายตัด หรือเรือหัวโทง หางยาว และเรืออื่นๆ ใช้ เครื่องมือจับสัตว์น้ำแบบเรียบง่ายไม่ซับซ้อน ทำมาหากินเฉพาะตามแนวชายฝั่งในอ่าวทะเลน้ำตื้น หรือ ทะเลสาบ และแม่น้ำลำคลองเท่านั้น งานของเลิศชาย ศิริชัย^{๑๐} ได้ชี้ให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ และทรัพยากรในทะเลสาบสงขลาในเขตพื้นที่ต่างๆ ไว้ดังนี้

เขตทะเลสาบตอนล่าง ได้แก่ ปลาหางโคะ(หัวโม่) ปลากดขี้ลิง(กดแก้ว หรือ กดลาย) ปลากะบอกหัวสิ่ว ปลากะบอกขาว ปลาชี่ตั้งลาย ปลาชี่ตั้งราทา ปลามิหลัง(บีหลัง,จัมหลัง ,ดุกทะเล) ปลาทราย ปลาทองเทียว ปลาเม็ดเขือ ปลาปากตัก ปลากระพง กุ้งหัวแข็ง กุ้งขาว กุ้งแชบ๊วย กุ้งหัวมัน กุ้งตะ(กุลาดำ) กุ้งเคย ปูดำ(ปูทะเล) ปูม้า ปลาชี่จิ้น ปลาชี่เกะ(บุตรี) ปลาชี่โหรง ปลาข้างหม้อ ปลาหางควาย ปลากล้วย ปลาชี่โบ ปลาจวด ปลาหัวอ่อน ปลาโคบหูดำ ปลาโคบมัน ปลาโคบเหม้ง ปลาแมว ปลาคันหลาว ปลารากู(เก๋า) ปลาบุหริด ปลากระเบน ปลากระรา

เขตทะเลสาบตอนกลาง ได้แก่ ปลาหางโคะ(หัวโม่) ปลาคันหลาว ปลาหัวอ่อน ปลาแป้น ปลาตรับ ปลาช่อน ปลาชะโด ปลาชี่ข่ม ปลาโสด ปลาชี่ตั้ง ปลามิหลัง ปลากดเหลือง ปลาสลาด ปลาหมอ ปลาตุก กุ้งก้ามกราม กุ้งนา กุ้งกุลาดำ ปลาโทง ปลากะตัก ปลากระบอก กุ้งตะ ปลาโคบมัน ปลาเลียบบ ปลาฝักพร้าว ปลาพรหม ปลาคุ่ม ปลาลาบั้ง ปลาช้อง ปลาควาย ปลาทราย ปลาโม้ ปลาแก้มช้ำ ปูดำ(ปูทะเล) กั้ง ปลาวัว ปลาแรด ปลากระทิง ปลาช่อนไซ ปลากดขี้ลิง ปลาโอน

เขตทะเลตอนบนหรือทะเลน้อย ได้แก่ ปลาช่อน ปลาดุกเนื้ออ่อน ปลาสลาด ปลาบู ปลาโสด ปลาอีตรับ ปลากดเหลือง ปลาชะโด ปลาช่อนไซ ปลาไ้อกรั้ง ปลาหมอ ปลากระดี ปลาชะหยาด(ขี้ขม ,นกเขา) ปลาชะหยาดตาแดง ปลาบิลิ ปลาหัวอ่อน ปลาคันหลาว กุ้งก้ามกราม กุ้งฝอย ปลาชิว ปลามิตัง(ตะกรัง) ปลาแขยง ปลาลิง ปลาคุ่ม ปลาพรหม ปลาแก้มช้ำ ปลาลำปำ ปลาลำพัน ปลาทิ้งดอกไม้ ปลาย่านไทร ปลาหิว ปลาลูกชิวบอก ปลาลูกแป้น ปลากระพง ปลาทก ปลาคือ ปลาฝักพร้าว ปลาโทโส ปลานิล ปลาพวงหิน กุ้งตะ

^๙ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมเกี่ยวกับเรื่องการจำแนกชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ใน สงบ ส่งเมือง (๒๕๔๖). เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษ. กรุงเทพฯ : สถาบันวิถีทรรศน์.

^{๑๐} เลิศชาย ศิริชัย และ นฤทธิ ดวงสุวรรณ. (๒๕๔๓). พัฒนาการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติใน ทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาชุมชนพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้น จาก http://elibrary.trf.or.th/download_fullstep1.asp

ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำดังที่กล่าวข้างต้นส่งผลให้ชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาบางชุมชนเติบโตและมีความมั่งคั่งจากการทำประมงด้วยการผลผลิตไปค้าขายแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่นโดยผ่านตลาดต่างๆ รวมถึงตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา ก็เป็นเป้าหมายหนึ่งของชาวประมง แม้ว่าตลาดนัดจะทำให้ชาวประมงรู้สึกและเปรียบเทียบได้ตั้งสำนวนที่ว่า “ชาวประมงกินก้าง (ปลา) คนกลางกินเนื้อ”^{๑๑}

๒. ผลผลิตของชุมชนชาวนาในเขตทุ่งราบ

สำหรับผลผลิตของชุมชนชาวนา คือ ข้าว นั้นพบว่าพันธุ์ข้าวของชาวนาในภาคใต้และลุ่มทะเลสาบสงขลาบางสายพันธุ์พบในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา โดยเฉพาะบริเวณถนนรามวิถีซอย ๔ สำหรับสายพันธุ์ข้าวของภาคใต้สามารถแบ่งได้ ๒ ประเภทหลัก คือ ข้าวเจ้า และ ข้าวเหนียว

- ๑). ข้าวเจ้าชนิดพันธุ์ต่างๆ ได้แก่ ทองร่วง กันดั่ง ซ่อขาว แมงดาลาย ขาวเบา ซ่อจำปา นางฝ้าย หอมจันทร์ นางพญา จังหวัด นางกลาย ไช้มดลีน หัวนา ทองด้วง บัวซ้อน ซ่อเบา กาบดำ เล็บนก ลูกโพธิ์ รากแห้ง ซ่อม่วง นางกอง นางหนูน แก่นจันทร์ พันธุ์เหลือง ทองรัก ข้าวขาว สีรัก เขียวจง ซ่อพริ้ม เมล็ดเล็ก ซ่อดำ ก้านดำ กาบดำ เผือกน้ำ ซ่อคอตำ ลายหมากเบา พวงกำ นิลพันธุ์เหลือง ลังสาด ดอกมะพร้าว บ่าวน้อย แม่เรือย ซ่อพริ้ง ซ่อต่อ รากแห้ง ดอกตะเซ่ เข้มทอง สีดอกไม้ มาเลย์ หอมจันทร์ ดอกพยอม นางกลาย ซ่อขาว ซ่อจำปา ยวงขุ่น มะลิดอก บัวซ้อน จุกเทียม ซ่อสาลี จกดำ ซ่อไม้ไผ่ สังกข์หยด ชังดำ รวงยาว ปากนก ดอกอ้อ นางขมื่น ดอกมะลิยาว ยอดม่วง ปิ่นแก้ว ขาวเกษตร ขาวควนกุด พระยาเสวย ซ่อดำ ซ่อผุด ซ่อมะพร้าว ซ่อนาง นางหงส์
- ๒). ข้าวเหนียวชนิดพันธุ์ต่างๆ ได้แก่ ข้าวเหนียวห่มัน กาบโหนด เหนียวดำ เหนียวขาว อ้ายโต ซ่อกุล กงวัวเหนียวดอกจันทร์ หอยโข่ง มุกมูสัง ขาวสงขลา ชะมด ลูกหัว้า คาบงาน และเหนียวขาว

ซึ่งจากการศึกษาของปก แก้วกาญจน์เรื่องวัฒนธรรมการทำนาในการประกอบอาชีพของชาวนาภาคใต้^{๑๒} พบว่าพันธุ์ข้าวต่างๆ เหล่านี้กระจายอยู่ในพื้นที่ต่างๆ เป็นต้นว่า ตะเครียะ จังหวัดสงขลา ควนขุ่นจังหวัดพัทลุง เขียวใหญ่และหัวไทรจังหวัดนครศรีธรรมราช และท่าฉางจังหวัดสุราษฎร์ธานี^{๑๓} และปรากฏหลักฐานว่าพันธุ์ข้าวจำนวนหนึ่งที่มีอยู่ในลุ่มทะเลสาบสงขลา เมือง

^{๑๑} อัมพร แก้วหนู. “บทเรียนการทำงานองค์กรพัฒนาเอกชน : เครือข่ายประมงและการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง,” วารสารทักษิณคดี. ๕/๑ สิงหาคม ๒๕๔๑ – มกราคม ๒๕๔๑. หน้า ๑๘.

^{๑๒} ปก แก้วกาญจน์ วัฒนธรรมการทำนาในการประกอบอาชีพของชาวนาภาคใต้. หน้า ๔๔-๔๘.

^{๑๓} หรือ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน วิมล คำศรี และไพรินทร์ รุยแก้ว. ๒๕๔๔. วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สงขลาเคยจัดส่งเพื่อแสดงในงานเทศกาลและพานิชการเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ เช่น ข้าวหอมจันทร์ ข้าวปลูก ข้าวนางยาง ข้าวช่อแดง ข้าวช่อนาง ข้างดาวเลื่อน ข้าวดารา ข้าวนางพระ ข้าวยาหยุดข้าง ข้าววางไชย ข้าวเมรี ข้าวยาเสวย ข้าวช่อดำ ข้าวดอกเอาะ ข้าวขุนนม ข้าวมันตม ข้าวลายหมาก ข้าวนางทอง ข้าวนางหอย ข้าวทองรุ่ง ข้าวนางลาย ข้าวนางมรุษ ข้าวติดถ้วย ข้าวดอกไม้ไทร ข้าวช่อลำเจียก^{๙๔} ด้วยเหตุนี้ ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา จึงเป็นแหล่งรวมพันธ์ข้าวของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาแหล่งหนึ่งด้วย

นอกจากนี้ ผลผลิตของชาวนานอกเหนือจากข้าวซึ่งเป็นผลผลิตหลักแล้ว พบว่าชาวนายังมีผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการใช้พื้นที่ให้มีประสิทธิผลและประโยชน์สูงสุดด้วยการปรับเปลี่ยนพื้นที่ยกทรงที่นาดอนเพื่อใช้ปลูกพืชอื่นๆ เช่น ผักบุ้ง ผักกาด พริก มะเขือ ข้าวโพด หน่อ ฝักกวางตุ้ง แตงกวา ถั่วฝักยาว ถั่วพู แตงไทย แตงโม มะละกอ ยาสูบ และอื่นๆ ทั้งนี้ ชาวนาจะนำผลผลิตที่เหลือจากการบริโภคในครัวเรือน เหลือจากการจัดจำหน่ายให้กับพ่อค้ารายใหญ่ไปจำหน่ายในตลาดนัดต่างๆ รวมถึงตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา^{๙๕} โดยอาจไปจำหน่ายด้วยตนเองหรือผ่านพ่อค้าคนกลาง

๓. ผลผลิตของชุมชนชาวสวนในเขตเชิงเขา

แม้ข้อมูลจากคณะสำรวจเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้ของกระทรวงพาณิชย์ได้รายงานการสำรวจเศรษฐกิจสาขาพืชผลเกี่ยวกับชาวสวนของเกษตรกรรมในภาคใต้พบว่า "...พืชหลักที่ปลูกกันในภาคใต้มีเพียงไม่กี่ชนิดแตกต่างไปจากภาคอื่น กล่าวคือส่วนใหญ่เป็นพืชยืนต้น ได้แก่ ยางพารา และมะพร้าว การปลูกพืชไร่ เช่น ข้าวโพด และถั่วต่างๆ มีน้อยมาก พืชอื่น ๆ ที่ปลูก ได้แก่ ปาล์ม น้ำมัน กาแฟ และผลไม้ต่าง ๆ เช่น เงาะ ทุเรียน มังคุด และมะม่วง ฯลฯ"^{๙๖}

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากสภาพวิถีชีวิตจริงของชุมชน พบว่าพื้นที่ภาคใต้มีการปลูกพืชผักผลไม้มานานานชนิด ดังที่สีบพงศ์ ธรรมชาติ^{๙๗} ได้ชี้ให้เห็นถึงความหลากหลายของพืชผักผลไม้มานานานพันธุ์ วิ่งชาวบ้านภาคใต้เพาะปลูกไว้ในครัวเรือนโดยมีการจัดสรรพื้นที่ในการเพาะปลูกดังนี้พื้นที่บริเวณใกล้ ๆ บ้านจะนิยมปลูกไม้ผลจำพวกมะพร้าว มะขาม หมาก สะตอ และผักสวนครัว

^{๙๔} บัญชีรายชื่อพรรณไม้สำหรับส่งไปแสดงเทศกาลและพานิชการ ในศก ๑๓๑ ของอำเภอเมืองและอำเภอเทพา เมืองสงขลา. อ่างโน เลิศชาย ศิริชัย และ นฤทธิ ดวงสุวรรณ. (๒๕๔๓). พัฒนาการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลา: กรณีศึกษาชุมชนพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นจาก http://elibrary.trf.or.th/download_fullstep1.asp

^{๙๕} พรรณี จินดารัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

^{๙๖} กองนโยบายการพาณิชย์. (๒๕๑๙). ภาวะเศรษฐกิจและสังคมภาคใต้. กรุงเทพฯ, :ข้าวพาณิชย์หน้า ๖.

^{๙๗} สีบพงศ์ ธรรมชาติ. (๒๕๔๒). วิทยาการลุ่มทะเลสาบสงขลาเพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา.

จำพวกพริก ตะไคร้ ข่า กระชาย ขมิ้น ถั่วฝักยาว มะละกอ และอื่นๆ อีก มีการปลูกไม้เลื้อยจำพวก พริกไทย ดีปลีเชือก ขึ้นตามต้นไม้ผลขนาดใหญ่ที่เป็นมะพร้าว ขนุน สะตอ และมะขาม พืชที่ปลูก ใกล้บ้านจะเป็นส่วนที่นำมาใช้ประกอบทำอาหาร และขนมหวานได้สะดวก พืชขนาดใหญ่ที่มีเรือน ยอดสูงจำพวกสะตอ ทูเรียน มะพร้าว มะขาม หมากร มะม่วง และอื่นๆ เป็นต้น ส่วนพืชชั้นล่างสุด ใกล้พื้นดิน ได้แก่ สับปะรด ชะพลู ใบเตย พริกไทย ขิง ข่า กระชาย กระเทียม เผือก กลอย และอื่น ๆ รวมทั้งพืชจำพวกสมุนไพรที่ใช้ประกอบยาพื้นบ้านและแพทย์แผนโบราณ มีการปลูกไม้ประดับและ ไม้ดอกพื้นเมืองโดยเฉพาะพืชที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมพื้นบ้านและพืชที่แปลกใหม่หายาก เป็นต้นว่า โกศล มะลิ ฉะพริ้ว ดอกพุด บานเช้า บานเย็น หมากรู้ นอกจากนี้ยังนิยมปลูกพืชหัวจำพวก เผือก กลอยประเภทต่าง ๆ ตั้งแต่กลอย มันขี้หนู มันอัน มันเคย มันสำปะหลัง มันเทศ และอื่นๆ ไว้ทำ ขนมหวานและต้มกินแทนผลไม้และของหวาน ในยามที่หายากและขาดแคลน

สำหรับการปลูกพืชเชิงเศรษฐกิจโดยทั่วไปนิยมปลูกตามลักษณะของภูมิประเทศซึ่ง สามารถแยกกล่าวอย่างกว้าง ๆ ได้ดังนี้^{๑๘}

บริเวณสันทรายใกล้ ๆ ชายฝั่งโดยเฉพาะตลอดแนวชายฝั่งตะวันออกจะนิยมปลูกมะพร้าว มากที่สุด ปลูกกันทั้งแบบเชิงเดี่ยวและผสมผสานกับพืชอื่น ๆ เป็นต้นว่า มะม่วง หมากร มะขาม มะม่วงหิมพานต์ บริเวณสันทรายเก่าถัดเข้าไปด้านในสามารถปลูกขนุน สะตอ กระท้อน ฝรั่ง เงาะ ทูเรียน ละมุด กล้วย มังคุด และยางพารา

บริเวณที่ดอนในเขตที่ราบลุ่มหรือบริเวณชายพรุ สามารถปลูกยางพารา มะพร้าว ปาล์ม น้ำมัน เงาะ ทูเรียน มังคุด หมากร ลองกอง

บริเวณเชิงเขา เชิงควน เหมาะสำหรับปลูกยางพารา ขนุน สะตอ จำปาตะ ทูเรียน และ กาแฟ

บริเวณที่ราบหุบเขา เหมาะสำหรับปลูกยางพารา เงาะ ทูเรียน ลองกอง มังคุด ขนุน สะตอ ลูกเนียง จำปาตะ หมากร กล้วย และอื่น ๆ เป็นต้น

ลักษณะทางภูมิปัญญาของการจัดการเพื่อให้สอดคล้องกับสภาพทางธรรมชาติ หรือ ที่ เรียกว่า “สวนสมรม” ในภาคใต้มีให้เห็นในหลายพื้นที่ เช่น กรณีสวนสมรมธาดาศูสีของปะหรนที่มีการ ปลูกพืชหลุมเดียวกันถึงสามชนิด และรวมทั้งหมดสวนแล้วจะมีไม้ผลประมาณสิบเก้าชนิด คือ ทูเรียน จำปาตะ สะตอ ลางสาด ละมุด มังคุด เงาะ ละไม ลองกอง มะขาม กาแฟ มะนาว มะพร้าว ใฝ่ตง ขนุน พริกไทย กระท้อน ลูกเนียง และไม้โตเร็วจำพวกเมียงอาม จวง หรือ เทพธำโรซึ่งเป็นพืช สมุนไพร^{๑๙}

^{๑๘} แหล่งเดิม.

^{๑๙} จำนง แรกพินิจ. (๒๕๓๓). “ปะหรน หมัดหลี ปฏิวัติเกษตรแบบใหม่ฯ,” ภูมิปัญญากับการ พัฒนาหมู่บ้าน. สงขลา : โรเนียวเอ็มเล่ม. หรือ อิศรา เจียมวิทยานุกุล. (๒๕๓๖). “สวนโบราณที่บาละแต : รูปแบบหนึ่งของป่าครอบครัวชุมชน,” แลใต้. ๑๑/กันยายน – ตุลาคม ๒๕๓๖. หน้า ๓๖ – ๓๙.

ด้วยเหตุนี้ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและพืชผักผลไม้ที่เพาะปลูกในพื้นที่ถิ่นภาคใต้จึงเป็นที่มาของสินค้าพืชผักผลไม้หนานาพันธุ์ที่ผู้คนในกลุ่มทะเลสาบสงขลานำมาจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาทั้งที่ยึดเป็นอาชีพหลัก และ นำมาจำหน่ายแบบครั้งคราว

ลักษณะวิถีชีวิตชุมชนและลักษณะการประกอบอาชีพหรือเศรษฐกิจชุมชนของผู้คนในกลุ่มทะเลสาบสงขลา นอกเหนือจากการทำประมง การทำนา และการทำสวนเป็นหลักแล้ว ยังพบว่า ผลผลิตของชุมชนเกษตรผสมผสาน ทำนา ทำสวน และเลี้ยงปศุสัตว์หรือทำอาชีพเสริมอื่น ๆ เป็นชุมชนอีกลักษณะหนึ่งที่พบได้ในกลุ่มทะเลสาบสงขลา ตั้งแต่ชุมชนเหล่านี้มีวิถีการผลิตแบบยังชีพที่พึ่งพิงธรรมชาติเพื่อให้พออยู่พอกิน ผู้คนในชุมชนนิยมทำสวนกับการทำนาควบคู่กันไป และนิยมปลูกผลไม้หลายชนิดในบริเวณรอบๆ บ้าน ทั้งมะพร้าว ทุเรียน สะตอ ลูกเนียง และพรุนหรือเงาะพื้นเมือง ฯลฯ ใครชอบกินอะไรก็ปลูกพืชชนิดนั้น หรือได้เมล็ดพันธุ์ดีมาก็ปลูกเสริมในที่ว่าง จึงเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองความต้องการของครัวเรือนเป็นหลัก ส่วนที่เหลือสามารถแจกจ่ายไปตามหมู่ญาติพี่น้องหรือเพื่อนสนิทที่รักใคร่นับถือ อันเป็นการกระชับความสัมพันธ์ในเครือญาติและชุมชนและบางส่วนใช้แลกเปลี่ยนกับผลผลิตของเพื่อนบ้านและชุมชนข้างเคียง^{๒๐}

ความเปลี่ยนแปลงของระบบการผลิตเกิดขึ้นเมื่อราวครึ่งศตวรรษที่ผ่านมาเมื่อเริ่มมีตลาดนัดในชุมชนใกล้เคียงและในตัวอำเภอ เริ่มมีพ่อค้าจากต่างถิ่นเข้าไปรับซื้อพืชผักผลไม้ทำให้การพัฒนาของชุมชนเข้าสู่ยุคเศรษฐกิจการค้าภาคการเกษตร ผู้คนในชุมชนสามารถเลือกซื้อสินค้าและบริการได้ตามสถานที่ที่เรียกว่า “ตลาด” โดยไม่ต้องผลิตเองในครัวเรือนทั้งหมด การเข้ามาของ “ตลาด” จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อทั้งวิถีการดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจและวิถีทางสังคมของชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

รูปที่ ๑๓ แสดงสินค้าจากชุมชนริมทะเล ชุมชนทุ่งราบ และชุมชนเชิงเขา

^{๒๐} ดุราลัยละเอียตใน งานง แรกพินิจ. (๒๕๓๗). แชร้รงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้. หน้า ๒๖ – ๓๓.

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่า สินค้าที่จำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่าง หลากหลายของวิถีชีวิต เศรษฐกิจชุมชน และสะท้อนถึงวิถีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาในการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ และสภาพความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นในยุคปัจจุบัน สินค้าที่วางจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาจึงเป็นผลผลิตของความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจ สินค้าเหล่านี้สามารถแพร่กระจายไปยังกลุ่มชน/ชุมชนอื่นๆ โดยมีตัวแปร คือ ผู้ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดนัดทั้งในฐานะผู้ขาย ทั้งที่เป็นเจ้าของกิจการเองและลูกจ้าง ในฐานะผู้บริโภค/ผู้ซื้อ ทั้งซื้อเพื่อนำไปบริโภคเองภายในครอบครัว และซื้อเพื่อนำไปขายต่อ (คนกลาง) กลุ่มคนผู้ให้บริการอื่นๆ เช่น เด็กส่งของ คนขับสามล้อ รถรับจ้างอื่นๆ รวมถึงเจ้าของพื้นที่อย่างเทศบาลนครสงขลาและบริษัทมิตรทอง จำกัด กลุ่มคนเหล่านี้ถือเป็นโครงสร้างทางสังคมหนึ่งของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

โครงสร้างทางสังคมในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

ตลาดนัดวันอาทิตย์ เป็นแหล่งของการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ในแบบที่ไม่ได้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของชุมชนและผู้คน ตลาดได้ทำหน้าที่ในการแบ่งคนเป็นกลุ่ม และใช้ความสัมพันธ์ทางการตลาดผูกมัดคนเหล่านี้เข้าด้วยกัน และนำมาซึ่งการสังคมกันจริงๆ เพราะฉะนั้น ตลาดจึงมิใช่เป็นเพียงสถานที่ที่ใช้สำหรับการดำเนินกิจกรรมของการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าเท่านั้น หากทว่ายังเป็นพื้นที่แห่งชีวิตที่มีการปะทะสังสรรค์ของผู้คนในรูปแบบต่างๆ ที่น่าสนใจ หากปราศจากผู้คนที่เข้ามาทำกิจกรรมต่างๆ แล้วพื้นที่ ตลาดนัดวันอาทิตย์ ก็จะเป็นเพียงพื้นที่ที่ว่างเปล่าร้างเท่านั้นเอง ผู้คนในตลาดนัดมีมากมายแต่แต่ละคนมีกิจกรรมที่จะต้องกระทำตามบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันไป แต่กิจกรรมดังกล่าวก็มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นภายในตลาดนัดด้วย การศึกษาของสุธี เทพสุริวงค์ ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับตลาดนัดในภาคใต้ได้จำแนกกลุ่มคนในตลาดนัดออกเป็น ๓ กลุ่มตามกิจกรรม คือ ผู้ซื้อ ผู้ขาย และผู้จัดการระบบตลาดนัด^{๒๑}

กลุ่มผู้จัดการบริหารพื้นที่ตลาดนัด

ผู้จัดการบริหารพื้นที่หรือผู้จัดการระบบในตลาดนัด เป็นผู้จัดวางผังการวางขายสินค้าเพื่อจะได้ทราบว่าใครควรวางขายอะไร ตรงบริเวณไหน ดูแลไม่ให้ผู้จำหน่ายขัดแย้งกันในเรื่องพื้นที่ ซึ่งเป็นช่วงแรกๆ ของตลาดนัดหลังจากนั้นทุกคนจะจับจองที่ตรงบริเวณนั้นเป็นพื้นที่ประจำของตน กล่าวคือ ทุกครั้งที่มา “นัด” ก็จะมาวางสินค้าจำหน่ายบริเวณนั้น สำหรับพ่อค้าแม่ขายผู้มาใหม่ก็ต้องหาพื้นที่ใหม่

^{๒๑} สุธี เทพสุริวงค์. โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม. เรื่องตลาดนัด สืบค้นจาก <http://www.sru.ac.th/TRF/Documents/0028.pdf>

นอกจากนี้ ผู้จัดการบริหารพื้นที่หรือผู้จัดการระบบตลาดนัดยังทำหน้าที่เก็บเกี่ยวผลประโยชน์ในลักษณะที่เรียกว่า “เก็บค่าหัวตลาด” หรือค่าเช่าพื้นที่ ผู้จัดการบริหารพื้นที่หรือผู้จัดการระบบตลาดนัดอาจได้รับประมวลจากเทศบาลหรือองค์การบริหารส่วนตำบล หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เป็นเจ้าของสถานที่นั้นๆ ขณะเดียวกัน ผู้จัดการบริหารพื้นที่หรือผู้จัดการระบบตลาดนัดยังต้องทำหน้าที่ดูแลความสะอาดเรียบร้อยของพื้นที่ภายหลังตลาดเลิกด้วย จากการศึกษาของสุธี เทพสุริวงค์ พบว่าโดยทั่วไปร้อยละ ๙๐ ผู้จัดการบริหารพื้นที่หรือผู้จัดการระบบในตลาดนัดเป็นคนไทยเชื้อสายจีน ซึ่งอาจจะเป็นลักษณะเฉพาะของคนจีนที่สามารถทำกิจกรรมในลักษณะนี้ได้ ในขณะที่ผู้ซื้อ/ผู้บริโภค และผู้ผลิต/ผู้จำหน่ายส่วนใหญ่เป็นชาวไทยมุสลิม ชาวไทยพุทธ และไทยเชื้อสายจีน ลักษณะสิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงพลังของวัฒนธรรมจีนที่ผู้คนเชื้อสายจีนที่สามารถเจาะเข้าไปได้ในทุกกิจการและจะต้องเป็นผู้นำในกิจการนั้นๆ ได้ดีกว่าคนเชื้อสายดั้งเดิม หรืออาจจะกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมการค้าอยู่ในสายเลือดก็ว่าได้^{๒๒}

กลุ่มผู้ผลิต/ผู้จัดจำหน่าย

ผู้ขายสินค้าในตลาดนัดมาจากหลายพื้นที่ ตลาดนัดวันอาทิตย์ เป็นตลาดนัดขนาดใหญ่ วงของผู้ขายจะกว้างขึ้นเป็นระดับจังหวัดหรือระดับภูมิภาค นอกจากนี้ในบางพื้นที่ของการขายในตลาดนัดจะมีการแบ่งประเภทของสินค้าและผู้คนด้วย ได้แก่ สินค้าประกอบอาหารจะเห็นได้ชัดเจนว่าพื้นที่บริเวณนี้ขายอาหารไทยมุสลิม ขายอาหารไทยพุทธ การแบ่งพื้นที่การขาย นอกจากเรื่องวัฒนธรรมการบริโภคมาเกี่ยวข้องแล้ว ยังมีเรื่องของการแสดงความเป็นเจ้าของที่ที่ขายประจำด้วย และด้วยปัจจัยนี้เช่นกันก่อให้เกิดการขยายตลาดเพราะพื้นที่เก่าในตลาดมีเจ้าของจับจองหมดแล้ว ผู้ขายคนใหม่จึงต้องหาพื้นที่ว่างวางสินค้า ทำให้เกิดการขยายพื้นที่ตลาดนัดให้กว้างขึ้น เช่น การขายข้าวสารที่ตลาดนัดรถไฟสงขลา มีพื้นที่การขายมากบริเวณด้านข้างของสำนักงานป่าไม้จังหวัดแต่ป่าแผ้ว จากพัทลุงนำข้าวสารสังข์หยดมาขายบริเวณดังกล่าวแต่ไม่มีพื้นที่พอจะวางขาย จึงมาขายที่บริเวณหน้าวัดโรงวาสดตรงข้ามโรงพยาบาลสงขลาเดิมด้วยเหตุนี้จึงก่อให้เกิดการขยายพื้นที่ของตลาดนัดออกไปมากขึ้น^{๒๓}

กลุ่มผู้ซื้อ/ผู้บริโภค

ตลาดนัดจะดำรงอยู่ได้นานแค่ไหน ผู้ซื้อเป็นปัจจัยสำคัญของการเกิด, การดำรงอยู่, และการขยายขนาดของตลาดนัด ตลาดนัดวันอาทิตย์ ถือเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่ วงของผู้ซื้อจะกว้างขึ้นเป็นระดับจังหวัดหรือระดับภูมิภาค เช่นเดียวกับกลุ่มผู้ขาย/ผู้ผลิต ในขณะที่ตลาดนัดวันอาทิตย์

^{๒๒} สุธี เทพสุริวงค์. โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม. เรื่องตลาดนัด สืบค้นจาก <http://www.sru.ac.th/TRF/Documents/0028.pdf>

^{๒๓} สุธี เทพสุริวงค์. โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม. เรื่องตลาดนัด สืบค้นจาก <http://www.sru.ac.th/TRF/Documents/0028.pdf>

ดำรงอยู่ในฐานะที่เป็นตลาดนัดของชุมชนที่มีขนาดใหญ่ขึ้นใช้พื้นที่มากขึ้น และมีกลุ่มคนมาใช้บริการมากขึ้น ผู้ซื้อ/ผู้บริโภคบางกลุ่มมีเจตนามาเลือกซื้อสินค้าที่มีความต้องการ บางคนต้องการเพียงมาเดินชมแต่ถ้าพบสินค้าที่ถูกต้องใจจึงจะทำการซื้อ

อย่างไรก็ตาม ความต้องการสินค้าของผู้ซื้อในตลาดนัดนั้นๆ เป็นการสะท้อนวัฒนธรรมการบริโภคค่านิยมของผู้คนในชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย อาทิ แต่ก่อนที่สินค้ามือสองออกใหม่ๆ กลุ่มคนที่ใช้เป็นกลุ่มวัยรุ่นหนีปีเป็นส่วนมาก แต่ในปัจจุบันสินค้ามือสองเป็นที่นิยมของผู้คนทุกเพศทุกวัยสังเกตดูได้จาก การเข้าไปรีอ คั่น หา และซื้อสินค้าเป็นจำนวนมาก จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมการบริโภคและค่านิยมของผู้คนในชุมชนนั้นแล้ว^{๒๔}

สำหรับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา นั้นหากพิจารณาจากเรื่องของการบริหารจัดการพื้นที่และปฏิทินเวลาของชุมชนคนในตลาดนัดวันอาทิตย์ พบว่า พื้นที่ตลาดนัดตกอยู่ภายใต้การบริหารและจัดการพื้นที่ของเทศบาลนครสงขลาและบริษัท มิตรทอง จำกัด และพบว่ากิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการที่เกิดขึ้นภายในตลาดนัดฯ แต่ละเวลานับตั้งแต่ช่วงช่วงที่ ๑ การประเดิมพื้นที่ จนกระทั่งถึง (ช่วงที่ ๒ การลงแรงและผลผลิต ช่วงที่ ๓ การเลือกซื้อ – จับจ่าย) ช่วงตลาดวาย : เคลียร์พื้นที่ มีกลุ่มคนหลักๆ ในตลาดนัดประกอบด้วยกลุ่มบุคคลต่างๆ หรือ โครงสร้างทางสังคมในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาหลักๆ ดังนี้

- ๑ เทศบาลนครสงขลา, การรถไฟแห่งประเทศไทย และ บริษัทมิตรทอง จำกัด (เจ้าของพื้นที่และผู้ได้รับสัมปทาน)
- ๒ ผู้ให้บริการ (เช่ารถ, ขนถ่ายสินค้า, รับฝากรถ, รถรับจ้าง, จัดส่งอาหารและเครื่องดื่ม)
- ๓ ผู้ผลิต (ชาวประมง ชาวนา ชาวสวน เกษตรกร และพนักงานโรงงาน ฯลฯ)
- ๔ พ่อค้า แม่ขาย (มืออาชีพ และ มือสมัครเล่น)
- ๕ ผู้บริโภค (พ่อค้าคนกลางและผู้ประกอบการ)
- ๖ ผู้บริโภคทั่วไป (ผู้ซื้อทั่วไป)
- ๗ พนักงานทำความสะอาดพื้นที่ (พนักงานเทศบาลนครสงขลา)
- ๘ กลุ่มผู้เก็บของเก่าหรือขยะ

โครงสร้างทางเศรษฐกิจใน “ตลาดนัดฯ” กับระบบเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบ

ลักษณะของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาถือเป็นระบบเศรษฐกิจชุมชนที่ผู้คนนำมาแลกเปลี่ยนผลผลิตซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะผลผลิตในชุมชนและสินค้าพื้นบ้าน

เริ่มด้วยอาหารพื้นบ้านซึ่งแต่เดิมพบว่าอาหารพื้นบ้านบางประเภทนิยมกันอยู่ในวงแคบเฉพาะถิ่นก่อนแล้วแพร่หลายยิ่งขึ้นตามลำดับของการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างๆ จน

^{๒๔} สุธี เทพสุริวงค์. โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม. เรื่องตลาดนัดสืบค้นจาก <http://www.sru.ac.th/TRF/Documents/0028.pdf>

กลายเป็นที่นิยมกันทั่วทั้งภาค อาหารพื้นบ้านของภาคใต้ที่นิยมกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน อาทิ ข้าวยา น้ำบูดู แกงพุงปลา (แกงไตปลา) ปลาจิ้งจั้ง แบ้งแดง หนาง ส่วนอาหารพื้นบ้านประเภทผักหรือผลไม้ถิ่นซึ่งที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย ได้แก่ ลูกเนียง ลูกเหริยง สะตอ ยอดมะม่วงหิมพานต์ ทูเรียน มังคุด ลางสาว ลองกอง ลูกู จำปาตะ มะมุดสุก ละมุด (บางถิ่นแยกว่า สวา) ลูกหยี รวมทั้งขนมหวานพื้นเมืองที่นิยมกันมาก ได้แก่ ขนมโค ขนมเท็ดิบ (ลอดช่องน้ำกะทิ) ขนมเม็ดข้าว (ขนมปลากริม) กะละแม ทูเรียนกวน (เรียกกันว่าเรียนเคี้ยว) เมล็ดมะม่วงหิมพานต์คลุกหรือเชื่อมน้ำตาล ขนมจีน ขนมดู ข้าวยา ขนมเกาะ จาวตาลเชื่อม ขนมข้าวตังหน้าตั้ง ข้าวต้มมัด เป็นต้น

สินค้าและอาหารเหล่านี้แพร่กระจายโดยมีศูนย์กลางของการส่งผ่านที่สำคัญ คือ ตลาดนัดชุนันเอง ซึ่งวิธีการของการส่งผ่านก็เป็นลักษณะแบบเรียบง่าย คือ วางขายกับพื้นโดยนำเอากระสอบหรือเสื่อผืนเล็กๆ มาปูกับพื้น หรือบางรายที่ตีหน้อยก็ใช้ชั้นหรือโต๊ะตัวเล็กๆ มาวางขายสินค้า ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มแม่ค้าชั่วคราวที่นำพืชผักผลไม้หรืออาหารพื้นถิ่นต่างๆ ทั้งที่ตัวเอง ปลูกขึ้นเองหรือรวบรวมมาจากในชุมชน เช่น ข้าวต้มใส่หมูไข่เค็มที่ขายโดยนางสกาวรรตน์ โชติช่วงซึ่งเป็นคนพื้นเพเดิม จังหวัดสงขลา มีบ้านพักอยู่ใกล้วัดสระเกษทำขนมขายเฉพาะตลาดนัดวันอาทิตย์อย่างเดียวโดยใช้แรงงานในครัวเรือน^{๒๕} เช่น

ผักผลไม้ประเภทสะเดาน้ำปลาลาวาน ตะลิงบิงสด สะระแหนที่ขายโดยปากนกกร สวัสดิ์ ซึ่งเป็นคนที่มีภูมิลำเนาอยู่ที่อำเภอระโนด ก็จะเก็บสิ่งที่มีอยู่รอบรั้วบ้านหรือในชุมชนซึ่งเป็นสินค้าตามฤดูกาล อย่างช่วงนี้ (เดือนเมษายน) ก็เป็นสะเดา ตะลิงบิง และสะระแหน^{๒๖}

สินค้าประเภทของสด อย่าง ไข่มดแดง ผักชีล้อม ผักแขยง และลูกกระเจี๊ยบ ที่นำมาขายโดยคุณยายทอง ชาวบ้านขุนทอง อำเภอจะนะ ซึ่งเป็นสินค้าที่มีอยู่ในละแวกชุมชนนำมาขายในตลาดนัดชุนันพร้อมกับแม่ค้าคนอื่นๆ แห่งบ้านขุนทอง ซึ่งมาด้วยรถรับส่งประจำทางสงขลา-บ้านขุนทอง^{๒๗}

สินค้าอาหารทะเล ทั้งสดและที่ได้รับการแปรรูปเป็นอาหารทะเลสุก หรือที่มีการถนอมอาหาร ทำแห้ง ทำเค็มเรียบร้อยแล้ว เช่น กุ้งแห้ง ปลาหมึกแห้ง และปลาเค็ม ซึ่งเป็นผลผลิตจากชุมชนเก่าเส็งและชุมชนหัวเขาแดง^{๒๘}

^{๒๕} สกาวรรตน์ โชติช่วง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี.

^{๒๖} กนกกร สวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี.

^{๒๗} ทอง ชาวบ้านขุนทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

^{๒๘} ปกรณ์ เสมประดิษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า

ผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน และ หมอน้ำ (ใช้สำหรับตักน้ำทำจากกาบหมาก) ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์จักสานไม้ไผ่ของกลุ่มบ้านชุมพอ หมู่ ๓ ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมืองสงขลา เป็นโอท็อปของจังหวัดสงขลาด้วย นำสินค้ามาขายโดยคุณป้าอารีรัตน์ สุขศรี ซึ่งมีฐานะและบทบาทเป็นฝ่ายขายของกลุ่ม^{๒๙}

ผลิตภัณฑ์จากจากชุมชนสิงหนครอย่าง กะปิ น้ำตาลโตนด น้ำส้มและน้ำตาลแว่นที่ขายโดยคุณพา ศิลปะสายแหล่งชุมชนสิงหนคร ซึ่งเป็นสินค้าที่เป็นผลผลิตของครัวเรือนและเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาฝั่งสิงหนคร^{๓๐}

นอกเหนือจากสินค้าที่นำเสนอและยกตัวอย่างมาข้างต้นแล้ว ตลาดนัดวันอาทิตย์ยังก่อให้เกิดการขยายตัวของบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวเนื่อง เป็นต้นว่า บริการจัดส่งอาหารและเครื่องดื่มสำหรับกลุ่มพ่อค้าแม่ขายในตลาดนัดฯ บริการรับจ้างขนถ่ายสินค้า^{๓๑} บริการรับฝากรถ บริการจัดเก็บขยะ^{๓๒} ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนถือเป็นกลไกหนึ่งส่งผลต่อการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจชุมชน

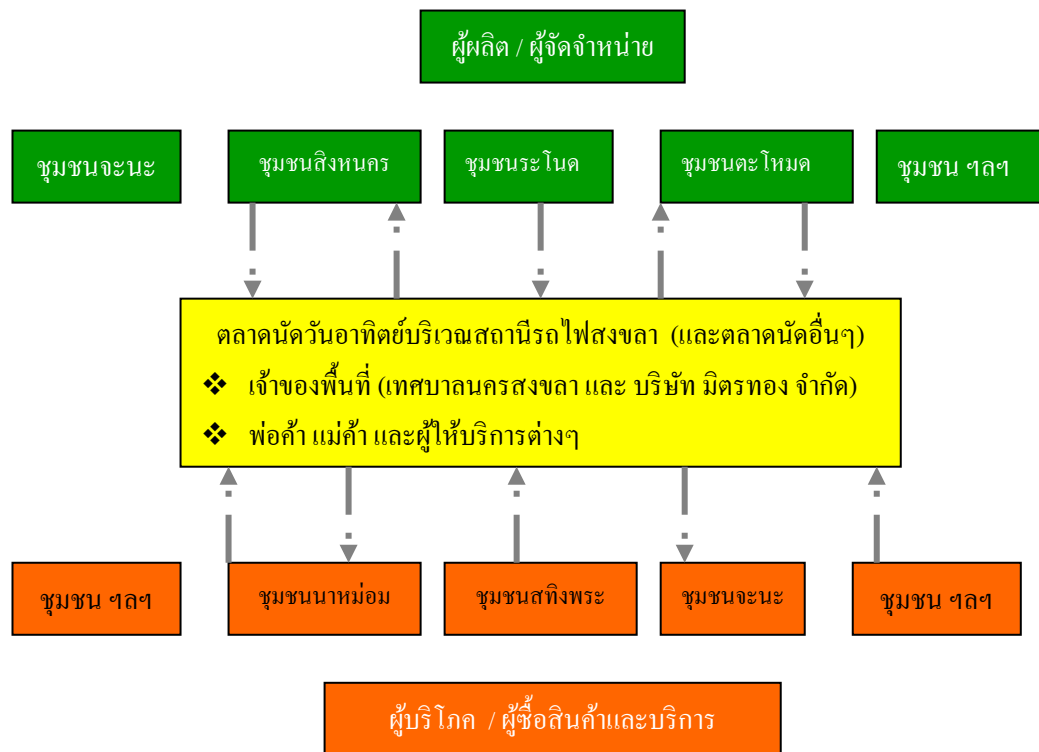
^{๒๙} อารีรัตน์ สุขศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

^{๓๐} พา ศิลปะสาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

^{๓๑} หมั่นเตะ โล๊ะแหละ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๔

^{๓๒} อุดลย์ ไม่ทราบนามสกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่าซอยที่เชื่อมต่อกับสถานีรถไฟสงขลา

รูปที่ ๑๔ แสดงแผนผังโครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

- หมายถึง ตัวแทน ชุมชน หรือ ผู้ผลิต / ผู้จัดจำหน่าย
 หมายถึง พื้นที่ หรือ หน่วยทางสังคม ที่ใช้สำหรับกิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ
 หมายถึง ตัวแทน ชุมชน หรือ ผู้บริโภค / ผู้ซื้อสินค้าและบริการ

บทที่ ๔

วิถีการผลิตและวัฒนธรรมการบริโภคในตลาดนัด

ภาพสะท้อนวิถีการผลิตและวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

...ตลาดนัดบางแห่งที่จัดให้มีวันนัดเฉพาะบางฤดูกาล ทั้งนี้เพราะบางฤดูมีอุปสรรคต่อการสัญจร และบางตลาดนัดจัดขึ้นพิเศษเฉพาะช่วงที่แหล่งนั้นมีผลิตผลทางเกษตรกรรมบางอย่าง ชุกชุม...สินค้าในตลาดนัดแต่ละแห่งมักเป็นผลิตผลทางเกษตรกรรมที่มีความอุดมสมบูรณ์ในลุ่มน้ำนั้น...สินค้าในตลาดนัดแต่ละแห่งจึงเป็นเครื่องบ่งบอกสภาพความต้องการพื้นฐาน บอกรายการในท้องถิ่น ค่านิยม และศักยภาพของสังคมนั้น ๆ ได้อย่างดียิ่ง...วัฒนธรรมการมีตลาดนัด นับได้ว่าเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวพื้นเมืองรู้จักค้าขาย เช่น เริ่มจากทำขนมพื้นเมือง อาหารพื้นบ้าน ขายของชำ และบางรายก็รับซื้อขายข้าวเปลือก ข้าวสาร เสื้อผ้า แพรพรรณ ส่วนใหญ่จะค่อยมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีขึ้น...^๑

ชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ทะเลสาบสงขลาตั้งอยู่บนชายฝั่งด้านตะวันออกของภาคใต้ ครอบคลุมพื้นที่ ๓ จังหวัด คือ จ.สงขลา จ.พัทลุง และ จ.นครศรีธรรมราช บริเวณที่เป็นพื้นที่ลุ่มน้ำครอบคลุมเขตจังหวัดพัทลุง จังหวัดสงขลา ๑๒ อำเภอ คือ อ.เมือง อ.หาดใหญ่ อ.รัตภูมิ อ.ควนเนียง อ.สะเดา อ.สิงหนคร อ.ระโนด อ.สทิงพระ อ.กระแสสินธุ์ อ.นาหม่อม อ.บางกล่ำ และ อ.คลองหอยโข่ง และ จ.นครศรีธรรมราช อีก ๒ อำเภอ คือ อ.ชะอวด และ อ.หัวไทรมีพื้นที่รับน้ำทั้งหมด ๙,๘๑๕ ตารางกิโลเมตร โดยเป็นพื้นที่ผิวน้ำ ๑,๐๔๐ ตารางกิโลเมตร และเป็นพื้นดินอีก ๘,๗๗๕ ตารางกิโลเมตร ตัวทะเลสาบมีความกว้างจากทิศตะวันตกถึงทิศตะวันออกประมาณ ๒๐ กิโลเมตร ความยาวจากทิศเหนือถึงทิศใต้ประมาณ ๗๕ กิโลเมตร^๒

^๑ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๔๒). “วันนัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๕. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์). หน้า ๗๑๕๖ – ๗๑๕๗.

^๒ สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (๒๕๔๕). “ลักษณะทั่วไปของลุ่มน้ำทะเลสาบและทะเลสาบสงขลา,” ใน คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา : โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.

หากพิจารณาหรือจัดแบ่งพื้นที่ตามหลักการทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ทะเลสาบสงขลาแบ่งออกเป็น ๓ พื้นที่ คือ ทะเลสาบตอนล่าง ทะเลสาบตอนบน และทะเลน้อย^๓ ซึ่งสามารถอธิบายได้ดังนี้

ทะเลสาบตอนล่าง มีอาณาเขตตั้งแต่ปากทะเลสาบไปจนถึงช่องแคบปากรอตำบลปากรอ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา ครอบคลุมพื้นที่อำเภอเมืองสงขลา อำเภอสิงหนคร อำเภอกวนเนียง อำเภอบางกล่ำ และอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา มีพื้นที่รวมประมาณ ๑๘๕.๘ ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกของน้ำโดยเฉลี่ยประมาณ ๑.๕ เมตร สภาพน้ำเป็นทั้งน้ำเค็มและน้ำกร่อย

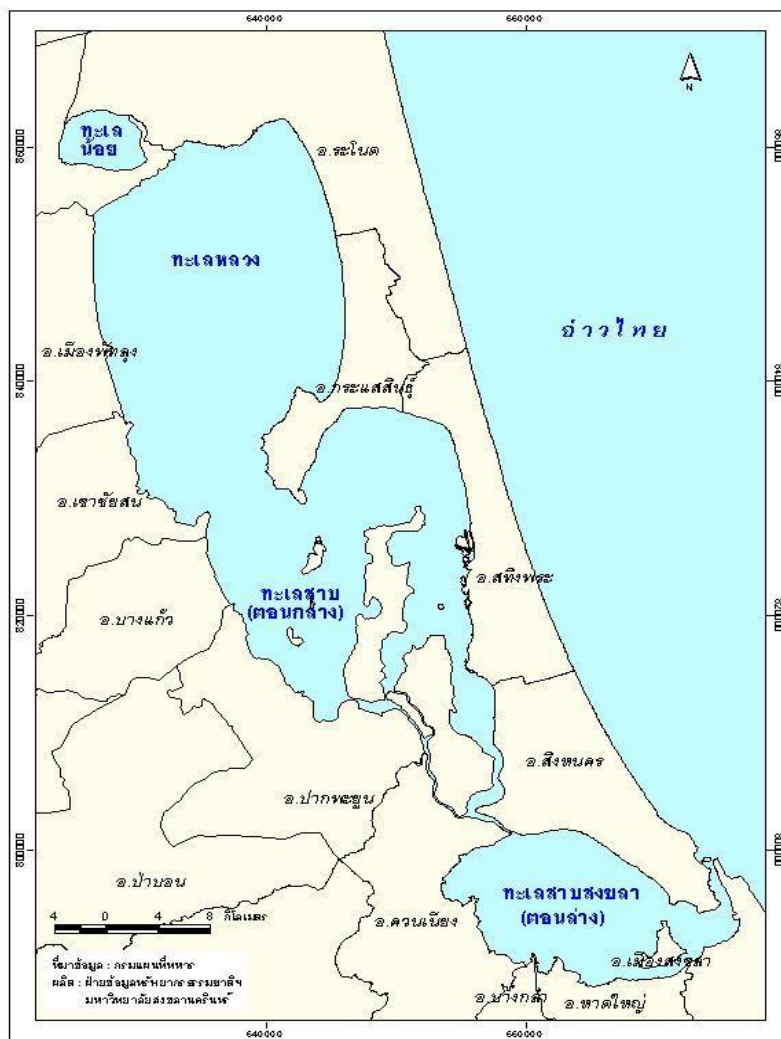
ทะเลสาบตอนบน หรือ ทะเลหลวง หรือที่ชาวบ้านทั่วไปในจังหวัดพัทลุงเรียกกันว่า “ทะเลสาบลำปำ” มีอาณาเขตตั้งแต่ช่องแคบปากรอไปจนถึงทะเลน้อย ครอบคลุมพื้นที่อำเภอปากพะยูน อำเภอบางแก้ว อำเภอเขาชัยสน อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง และติดเขตพื้นที่การปกครองของอำเภอระโนด อำเภอกระแสสินธุ์ อำเภอสทิงพระ อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา มีพื้นที่รวมประมาณ ๘๒๙.๖ ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกของน้ำโดยเฉลี่ยประมาณ ๒ เมตร สภาพน้ำทางตอนล่างเป็นน้ำกร่อย แต่ทางตอนบนเป็นน้ำจืด

ทะเลน้อย หรือบริเวณทางตอนเหนือของทะเลสาบตอนบน มีลักษณะเป็นแอ่งน้ำขนาดใหญ่ที่แยกส่วนกับทะเลสาบ โดยมีลำคลอง ๒ สายเชื่อมระหว่างทะเลน้อยกับทะเลสาบตอนบน คือ คลองนางเรียมและคลองปากประ ทะเลน้อยมีพื้นที่ ๒๗.๒ ตารางกิโลเมตร ระดับความลึกของน้ำโดยเฉลี่ยประมาณ ๑.๕ เมตร สภาพน้ำเป็นน้ำจืด ทางตอนเหนือของทะเลน้อยมีสภาพเป็นพรุขนาดใหญ่ที่เรียกกันว่า “พรุควนเคร็ง” มีพื้นที่ ๑๙๕,๕๔๕ ไร่ อยู่ในเขตรอยต่อของจังหวัดพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช โดยอยู่ติดเขตพื้นที่การปกครองของอำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอระโนด จังหวัดสงขลา

ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งน้ำที่เรียกว่า “ลากูน” (Lagoon) หรือทะเลกึ่งปิด เนื่องจากทางตอนล่างของทะเลสาบมีทางออกสู่อ่าวไทยได้ จากลักษณะเช่นนี้จึงทำให้ระบบนิเวศของทะเลสาบสงขลามีความหลากหลายมาก เพราะได้รับอิทธิพลทั้งจากน้ำเค็มที่หนุนเข้ามาจากอ่าวไทย และจากน้ำจืดที่ไหลลงมาตามลำคลองสายต่าง ๆ ปริมาณน้ำจืดเกือบทั้งหมดที่ไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลามานจากลำคลองหลายสายในเขตจังหวัดพัทลุงและสงขลา ซึ่งส่วนใหญ่จะไหลลงสู่ทะเลสาบตอนบน ดังนั้นปริมาณน้ำจืดในทะเลสาบสงขลาจะมีมากหรือน้อยจึงขึ้นอยู่กับปริมาณน้ำจืดในลำคลองสายต่าง ๆ ปริมาณฝนที่ตกในทะเลสาบและบริเวณโดยรอบจึงมีผลอย่างยิ่งต่อปริมาณน้ำจืดในทะเลสาบสงขลา จากสภาพดังกล่าวส่งผลให้ทะเลสาบสงขลา มีระบบนิเวศแบบ ๓ น้ำ คือมีทั้งน้ำเค็ม

^๓ ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์ และอังสุณี ชุนหปราน. (๒๕๔๒). “ทะเลสาบสงขลา,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๗. (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์). หน้า ๓๐๕๗. และ สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (๒๕๔๕). “ลักษณะทั่วไปของลุ่มน้ำทะเลสาบและทะเลสาบสงขลา,” ใน คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. (สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้). หน้า ๙ – ๑๗.

น้ำกร่อย และน้ำจืด กล่าวคือในบริเวณ “ทะเลสาบตอนล่าง” จะมีสภาพน้ำเป็นน้ำเค็มโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่บริเวณใกล้ๆ ปากน้ำ และจะเป็นน้ำกร่อยบ้างทางตอนเหนือขึ้นไป ส่วนในบริเวณ “ทะเลสาบตอนบน” จะเป็นน้ำกร่อยและน้ำจืด โดยทางตอนล่างจะเป็นน้ำกร่อย ทางตอนเหนือขึ้นไปจะเป็นน้ำจืด และในบริเวณ “ทะเลน้อย” ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือสุดของทะเลสาบจะเป็นน้ำจืด จากสภาพดังกล่าวจะเห็นได้ว่าความเค็มของน้ำในทะเลสาบจะค่อยๆ ลดลงตามลำดับจากบริเวณปากน้ำไปสู่ทางตอนเหนือของทะเลสาบ ด้วยสภาพเช่นนี้จึงส่งผลให้ทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพทางทะเลมากที่สุดแหล่งหนึ่ง โดยมีพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์แตกต่างกันไปในแต่ละเขตพื้นที่ของทะเลสาบ^๔

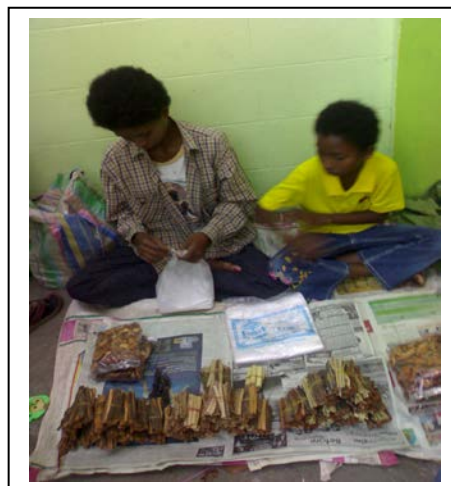

รูปที่ ๑๕ แสดงแผนที่พื้นที่ทะเลสาบสงขลา
ที่มา : ศูนย์ทะเลสาบศึกษา

^๔ แหล่งเดิม.

แต่หากพิจารณาในแง่ของพัฒนาการการตั้งถิ่นฐานของชุมชนและลักษณะเฉพาะทางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนในแถบลุ่มทะเลสาบสงขลา พบว่าพัฒนาการของชุมชนในลุ่มทะเลสาบสงขลา เริ่มแรกตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณริมทะเลต่อมาเมื่อเกิดความหนาแน่นด้านประชากรประกอบกับความร่อยหรอของทรัพยากรธรรมชาติและปัจจัยอื่นๆ ทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ส่งผลให้เกิดการอพยพเคลื่อนย้ายและขยายการตั้งถิ่นฐานออกไปยังพื้นที่ทุ่งราบและพื้นที่ในเขตเชิงเขา ก่อเกิดชุมชนใน ๓ ลักษณะ ได้แก่ ชุมชนชาวประมงริมทะเล ชุมชนชาวนาในทุ่งราบ และชุมชนชาวไร่ชาวนาในเขตเชิงเขา ลักษณะของสภาพภูมิศาสตร์และลักษณะของวิถีชีวิตของชุมชนต่างๆ เหล่านี้ ปรากฏและรู้จักของคนท้องถิ่นในนาม “โหมเล” “โหมท่ง” และ “โหมเหนือ”^๕

๑. ชุมชนในเขตที่ราบลุ่มฝั่งทะเลหรือ “โหมเล” ได้แก่ ชุมชนบริเวณที่ราบลุ่มรอบๆ ทะเลสาบกินอาณาบริเวณลึกจากชายฝั่งเข้าไปประมาณ ๑๐ กิโลเมตร ผู้คนบริเวณนี้มีชีวิตผูกพันอยู่กับการประมง ทำนา และค้าขายทางเรือ
๒. ชุมชนในเขตทุ่งราบตอนกลางหรือ “โหมท่ง” ได้แก่ ชุมชนบริเวณที่ราบตอนกลางระหว่างชายฝั่งกับเชิงเขาเขต “เขาควน” มีพื้นที่กว้างขวาง ที่สุด สภาพทั่วไปเป็นที่ราบลุ่มและอาจจะมีภูเขาเตี้ยๆ พรุและควนสลับอยู่บ้างในบางพื้นที่ ผู้คนมีชีวิตผูกพันอยู่กับการทำนา เลี้ยงสัตว์ และหาปลาจากแหล่งน้ำธรรมชาติ
๓. ชุมชนในเขตภูเขาและควนหรือ “โหมเหนือ” เป็นเขตพื้นที่ทางตะวันตกสุดแถบเทือกเขาบรรทัด สภาพพื้นที่เป็นภูเขาและควนสูงต่ำสลับด้วยพื้นราบ ผู้คนมีชีวิตผูกพันอยู่กับการทำสวน ทำไร่และหาของป่า

รูปที่ ๑๖ แสดงสินค้าจากชุมชนชาวทะเลกับสินค้า (สมุนไพรร) จากป่าโดยชนเผ่าซาไกจากเทือกเขาบรรทัด

^๕ ยงยุทธ ชูแว่น และ คณะ. (๒๕๔๑). โลกของลุ่มทะเลสาบ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นาคร). และ จรูญ หนูทอง. (๒๕๔๗). ปากคำ คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. (สงขลา : ฝ่ายส่งเสริมเผยแพร่และพัฒนา สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ).

ลักษณะทางสังคมและวิถีชีวิตของชุมชนชาวลุ่มทะเลสาบเป็นสังคมเกษตรกรรมหรือชนบท ประกอบกับดินแดนแถบนี้เป็นอู่อารยธรรมทางผ่านของวัฒนธรรมที่หลากหลายโดยเฉพาะศาสนาสำคัญของโลกทั้งศาสนาพราหมณ์ – ฮินดู พุทธศาสนา (มหายานและหินยาน) และศาสนาอิสลาม วัฒนธรรมของชาวลุ่มทะเลสาบจึงมีรากเหง้ามาจากความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา สิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติและวัฒนธรรมเกษตรกรรม หรืออาจจะกล่าวได้ว่า สังคม-วัฒนธรรมของชาวลุ่มทะเลสาบสงขลาคือเป็น “พุทธเกษตร” ดังที่ปรากฏร่องรอยและหลักฐานอยู่ในปัจจุบันตามท้องถื่นและชุมชนต่างๆ รอบริมทะเลสาบสงขลา ที่สำคัญชุมชนเหล่านี้ต่างมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาและติดต่อกันสัมพันธ์กัน ปฏิสัมพันธ์ของกลุ่มชนเหล่านี้สะท้อนออกมาในลักษณะของมูขุประเพณี/นิทานพื้นบ้านอย่างเรื่อง “เกลอเขา เกลอเล” หรือเรื่อง “สามเกลอ”^๖

“ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา” จึงเป็นลักษณะของภูมิเวศน์ที่รวมเอาความหลากหลายในหลายๆ เนื้อหามาอยู่ด้วยกัน ทั้งเชื่อมโยงกันผูกพันกันเป็นลูกโซ่ ทั้งทางชีวภาพ กายภาพ ตลอดจนถึงสังคมของผู้คนที่อาศัยและดำรงอยู่ ซึ่งหมายรวมถึงวิถีของการผลิตการประกอบอาชีพ ตลอดจนถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้คนที่ถักทอเข้าด้วยกันโดยวิถีของการผลิต การพึ่งพาอาศัยของระบบเครือญาติ ศาสนา และวัฒนธรรม อันเก่าแก่และโดดเด่นมาแต่อดีตกาล^๗

หากเป็นไปตามทฤษฎีที่เชื่อว่าสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์เป็นปัจจัยสำคัญหนึ่งในการอธิบายถึงลักษณะการตั้งถิ่นฐานและการก่อเกิดการสร้างสรรค์อารยธรรมในชุมชนท้องถื่นต่างๆ ตลอดจนจนความเปลี่ยนแปลงของมนุษยชาติเป็นภาพต่อเนื่องตามกระบวนการที่ปรับและปรุงให้เข้ากับสภาพภูมิศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงไปไม่ว่าจะเป็นด้านภูมิศาสตร์กายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม^๘ ชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาก็คงเช่นเดียวกัน

วิถีการผลิตของชุมชนในลุ่มทะเลสาบสงขลามีความแตกต่างกัน ความหลากหลายของวิถีชีวิตและระบบการผลิตที่เกิดขึ้นของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาปรากฏในหลักฐานหลายๆ ชั้น รวมถึงนิราศอัตตประวัติคำโคลงซึ่งเขียนเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๗ กล่าวถึงวิถีชีวิตและระบบการผลิตของผู้คนแต่ละชุมชนในลุ่มทะเลสาบสงขลาไว้ว่า

^๖ ดูรายละเอียดใน ประมวล มณีโรจน์. (๒๕๕๑). “นิทานหนึ่งพร้อมร้อยนิทานกลางหัวใจ.” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการโครงการเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อการส่งเสริมศิลปพื้นบ้านภาคใต้: ก่อนวันตั้งตามเราจะทำอะไรดี. เมื่อวันที่ ๒๙ – ๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๑ ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.

^๗ นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. (๒๕๔๕). *คนลุ่มทะเลสาบสงขลา*. สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.

^๘ ประเสริฐ วิทยาวัฏ. (๒๕๓๑). “พัทลุง : สภาพภูมิศาสตร์,” ในรายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง. (พัทลุง : ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดพัทลุง). หน้า ๑๗.

โบราณท่านว่าไว้	ทิ้งทำ หม้อเฮย
สถานที่เกาะยอท่า-	อ่างแท้
หัวเขาน่าเขาส่า	หรับดัก โพงพาง
ส่วนที่บ่ออย่างแล้	แหล่งค้าขายของ
แต่เสริมสองชื่อเบื่อง	บ่ออย่าง
ว่าที่ทำเคยทาง	หนึ่งด้วย
คือชนมากแต่ปาง	ก่อนชอบ ทำเฮย
เพราะว่าสามารถฉวย	ชุบให้รวยไว ^๕

อย่างไรก็ตาม ความหลากหลายของพื้นที่ ความแตกต่างของผลผลิต และเอกลักษณ์ของชุมชนในแต่ละหมู่ ในยุคนี้ดูเหมือนจะไม่ใช่ว่าปัจจัยสำคัญของการแลกเปลี่ยนพึ่งพากันอีกต่อไป เพราะแต่ละชุมชนสามารถซื้อหาสินค้าที่ต้องการแทบทุกอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสินค้าที่ผลิตขึ้นเองในบริเวณลุ่มทะเลสาบ สินค้าที่มาจากกรุงเทพฯ หรือที่นำเข้ามาจากต่างประเทศได้ในตลาด รวมถึงตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ รถไฟสงขลา

วิถีชีวิตของผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลาดังกล่าวยังคงสามารถพิจารณาได้จากกิจกรรมการแลกเปลี่ยนในตลาดนัดวันอาทิตย์ด้วยเช่นเดียวกัน

วิถีการผลิตและลักษณะเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

งานการศึกษาของศูนย์ทะเลสาบศึกษาซึ่งมียุกท ชูแวน ประมวล มณีโรจน์ วินัย สุกใส และพิเชฐ แสงทอง ได้สังเคราะห์วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนหมู่บ้านบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาได้อธิบายลักษณะวิถีการผลิตและลักษณะเศรษฐกิจชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา ออกเป็น ๓ ยุคตามพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ คือ ยุค ‘สังคมเกษตรแบบเปิด’ (ก่อนทศวรรษ ๒๔๗๐) ยุคการเปลี่ยนผ่าน (ทศวรรษ ๒๔๗๐-๒๕๐๐) และ ยุคการเปลี่ยนแปลง (หลังทศวรรษ ๒๕๐๐)^{๖๐} ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

^๕ อ่างใน เลิศชาย ศิริชัย และ นฤฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. (๒๕๔๓). พัฒนาการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาชุมชนพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นจาก http://elibrary.trf.or.th/download_fullstep1.asp

^{๖๐} สรุปจาก ศูนย์ทะเลสาบศึกษา. บทสังเคราะห์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านในลุ่มทะเลสาบสงขลาในมิติประวัติศาสตร์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และ ยงยุกท ชูแวน และ ประมวล มณีโรจน์. (๒๕๔๖). "บทสังเคราะห์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านบริเวณลุ่มทะเลสาบในมิติประวัติศาสตร์." เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการ เรื่องทะเลสาบในกระแสความเปลี่ยนแปลง : ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และกระบวนการพัฒนา, ๑๙-๒๑ มิถุนายน ๒๕๔๖.

วิถีการผลิตยุค ‘สังคมเกษตรแบบเปิด’ (ก่อนทศวรรษ ๒๕๗๐)

ด้วยลักษณะของประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างดินแดนลุ่มทะเลสาบกับกับดินแดนโพ้นทะเลอื่นๆ ทำให้ชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นชุมชนที่เปิดรับวัฒนธรรมที่แตกต่างมาอย่างยาวนาน ส่งผลให้พัฒนาการของชุมชนแถบนี้เป็นดินแดนที่มีการผสมผสานทางวัฒนธรรมอันหลากหลายกลายเป็นชุมชนที่มีเอกลักษณ์แตกต่างไปจากชุมชนเก่าแก่ในภูมิภาคอื่นๆ เพียงว่าการปฏิสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกเหล่านั้น ไม่ได้ก่อให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชนอย่างเฉียบพลันทันที หากทว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปและมีการปรับเปลี่ยนผสมผสานค่อนข้างสูงทั้งวิถีแห่งความคิดความเชื่อ วิถีแห่งการผลิต และวิถีแห่งวัฒนธรรม สำหรับลักษณะการตั้งชุมชนและวิถีการผลิตของชุมชนบริเวณมีความเปลี่ยนแปลงเมื่อรัฐบาลกลางในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีนโยบายปฏิรูปประเทศและดำเนินมาตรการต่างๆ เช่น การเปิดให้บริการไปรษณีย์ โทรเลข การสร้างถนนสายหลักของชุมชน และการซ่อมแซมถนนท้องถิ่น สนับสนุนอุตสาหกรรมโรงสีข้าวและโรงเลื่อยไม้ มาตรการเหล่านี้ กระตุ้นให้ชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาพัฒนาตัวเองเข้าสู่ระบบตลาดมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม พบว่า จนกระทั่งถึงทศวรรษ ๒๕๕๐ ชุมชนลุ่มทะเลสาบยังคงมีวิถีการทำมาหากินของชุมชนก็ยังไม่ปรับเปลี่ยนมากนัก โดยวิถีชีวิตของชุมชน (ชาวนา) ยังไม่นิยมการค้าขาย อุปนิสัยเฉื่อยช้า วิถีการดำเนินชีวิตยังคงยึดการเพาะปลูก การหาปลา หรือการล่าสัตว์เพื่อพอกินพอใช้เท่านั้น แต่ละชุมชนตั้งอยู่กันเป็นหย่อมๆ และแต่ละชุมชนจะกระจายตัวห่างไกลกัน ว่ากันว่า การเกาะตัวและกระจายตัวในลักษณะนั้นทำให้ชุมชนมีเอกภาพในการปกครองและปกป้องตนเอง ทั้งจากสัตว์ป่า โจรผู้ร้าย และประการสำคัญคืออำนาจรัฐ ช่วงเวลาดังกล่าวผู้คนในแถบนี้จึงมีวิถีแบบผลิตเพียงเพื่อบริโภคในครัวเรือนและแลกเปลี่ยนกันในชุมชน และไม่นิยมซื้อขายกันแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจจะเนื่องข้อจำกัดเรื่องเทคโนโลยีและแรงงานด้วย วิถีการผลิตที่ยังคงใช้แรงงานในครัวเรือน (คนและสัตว์เลี้ยง) การขยายพื้นที่ซึ่งต้องใช้แรงงานจำนวนมากตั้งแต่ขั้นตอนบุกเบิกจนถึงขั้นตอนการผลิตจึงไม่อาจเกิดขึ้นในหมู่ชาวนาทั่วไปได้

ลักษณะเศรษฐกิจของชาวนาแห่งลุ่มทะเลสาบในช่วงก่อนทศวรรษ ๒๕๗๐ จึงยังคงมีเอกลักษณ์อยู่ที่การผลิตเพื่อให้เพียงพอแก่การบริโภคในครอบครัวและการทำบุญเป็นสำคัญ การผลิตเพื่อเข้าสู่ตลาดการค้าแม้จะถูกส่งเสริมจากรัฐอย่างเข้มข้น แต่ข้อจำกัดในเรื่องภาษีที่ต้องจ่ายให้รัฐทำให้ชาวนาไม่มีแรงจูงใจเท่าที่ควร

กิจกรรมการแลกเปลี่ยนที่เกิดขึ้นของชุมชนจึงยังคงใช้การคมนาคมทางน้ำและการเดินเท้า (หรือล้อเลื่อน) เป็นหลัก แต่ละครอบครัวจะมีเรือใช้ครอบครัวละอย่างน้อยหนึ่งลำเสมอ เพื่อการติดต่อแลกเปลี่ยนแรงงานและผลผลิตกันภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง เพื่อให้ได้เกลือ กะปิ และเครื่องอุปโภคบริโภคที่ชุมชนไม่อาจผลิตได้

ชุมชนชาวนาริมเชิงเขาบรรทัดต้องเดินเท้าบุกป่าฝ่าดงไปในเขตทุ่งราบถึงสองวันสองคืน ขณะที่ชุมชนชาวนาฝั่งตะวันออกต้องฝ่าคลื่นลมในทะเลสาบสงขลามามากฝั่งตะวันตกเพื่อแลกเปลี่ยน

ผลผลิตซึ่งกันและกัน ถึงกระนั้นก็ในทศวรรษ ๒๕๖๐ มีพัฒนาการทางการคมนาคมที่สำคัญเกิดขึ้นกับชุมชนลุ่มทะเลสาบ ๒ ปัจจัย กล่าวคือ

- ๑). การให้บริการรถไฟสายใต้
- ๒). การให้บริการเรือเมล์โดยสารในบริเวณทะเลสาบ

รถไฟสายใต้ได้เริ่มเปิดดำเนินการอย่างเป็นทางการเมื่อ พ.ศ.๒๕๕๙ ขณะที่ในทะเลสาบก็เกิดเรือเมล์โดยสารระหว่างชุมชนฝั่งตะวันออกกับฝั่งตะวันตกขึ้นเมื่อ พ.ศ.๒๕๖๕ ทำให้การสัมพันธ์แลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนมีอุปสรรคน้อยลงและประหยัดเวลามากขึ้น พัฒนาการนี้ทำให้ผู้คนในชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาสมาสามารถเดินทางออกไปนอกอาณาบริเวณลุ่มทะเลสาบเพื่อขยายขอบข่ายการรู้เห็นช่องทางใหม่ๆ และความเป็นไปในโลกที่แนวคิดการผลิตเพื่อตอบสนองการค้าได้ขยายตัว การคมนาคมแบบใหม่ดังกล่าวทำให้เกิดชุมชนการค้าขึ้นในพื้นที่ต่างๆ เช่น ชุมชนริมเส้นทางรถไฟ และชุมชนท่าเรือ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการค้าอย่างต่อเนื่องตลอดมา การคมนาคมเหล่านี้คงทำให้ชาวนารู้สึกดีว่า นอกจากการสัมพันธ์แลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน ในหมู่เครือญาติและเกลอ-ดองแล้ว พวกเขาจำเป็นต้องสัมพันธ์กับ “สินค้า” และ “ตลาด” อย่างปฏิเสธไม่ได้ โดยเฉพาะในช่วงทศวรรษ ๒๕๖๐-๒๕๗ ได้เกิดความสั่นไหวและเริ่มมองเห็นภาพการค้าและกิจกรรมการผลิตเพื่อขายที่ชัดเจนขึ้น จากรูปธรรมหลายกรณี เช่น พลุท่าแค เสื่อกระจูดจากเครื่องและทะเลน้อยที่รู้จักกันแพร่หลายในชุมชนรอบทะเลสาบ กระเบื้องจากเกาะยอและคลองสำโรง หม้อดินสังข์หม้อ เคียบอย่าง กุ้งห่มัน (ทั้งกุ้งย่าง กุ้งเสียบ กุ้งแห้ง) ปากพะยูน เป็นต้น

ในแง่ของโครงสร้างและความสัมพันธ์พบว่าเป็นไปตามระบบไพร่ซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมไทยในช่วงเวลานั้น ดังนั้น ผลผลิตที่ได้รับจึงต้องตอบสนองและแบ่งปันผลประโยชน์ออกเป็น ๓ ส่วน คือ

- ๑). เพื่อส่งให้แก่มูลนายและวัด
- ๒). เพื่อบริโภคนครอบครัว
- ๓). เพื่อจ่ายเป็นส่วยหรือภาษี

ขณะที่บทบาทของคนจีนและความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับคนจีนก็ทำให้ชาวนาได้มองเห็นวิถีการผลิตบางประการซึ่งแตกต่างกับวิถีการผลิตดั้งเดิมของพวกเขา เช่น การเพาะปลูกพืชผักเศรษฐกิจ การเลี้ยงหมู เป็นต้น ระบบความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจึงเป็นความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติโดยสายเลือดและนำไปสู่ระบบเครือญาติที่มีประวัติศาสตร์ชุมชนร่วมกันในที่สุด

ความเปลี่ยนแปลงของวิถีแห่งเศรษฐกิจและวิถีแห่งวัฒนธรรมของชุมชนในบริเวณลุ่มทะเลสาบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเกิดเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ คือ รถไฟสายใต้และเรือเมล์ในบริเวณทะเลสาบช่วงทศวรรษ ๒๕๖๐ ส่งผลให้การแลกเปลี่ยนค้าขายและการเดินทางของผู้คนเกิดความคึกคักขึ้น ซึ่งส่งผลให้การแลกเปลี่ยนผลผลิตขยายวงกว้างออกไป อย่างไรก็ตาม ระบบการผลิตเพื่อการค้าก็ยังคงเป็นไปในลักษณะวงแคบ ส่วนคนจีนซึ่งอพยพและได้เริ่มบุกเบิกที่ดินสำหรับการผลิตข้าวเพื่อขายอย่างจริงจังก็ถูกนโยบายรัฐบีบคั้นก็จำเป็นต้องเลิกฐานะผู้ผลิตมาเป็นผู้ค้าขาย ขณะเดียวกันชุมชนในที่ต่างๆ ก็เริ่มขยับขยายออกด้วยเงื่อนไขของการเพิ่มของผลเมือง ที่ดินถูกจับ

จองบุกเบิกเป็นที่เพาะปลูกข้าวมากขึ้น ถึงทศวรรษ ๒๔๗๐ จึงปรากฏแหล่งรับซื้อข้าวและโรงสีเกิดขึ้นตามปากน้ำต่างๆ ที่ไหลลงทะเลสาบสงขลา

ดังนั้น จึงกล่าวสรุปได้ว่า ช่วงก่อนทศวรรษ ๒๔๗๐ สรุปลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา มีลักษณะเศรษฐกิจแบบ “ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้-เพื่อให้-และทำบุญ ที่เหลืออาจขายบ้าง” และมีลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมแบบ “ช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานแบ่งปันผลผลิต” หรือเรียกว่า “ยุคบุกเบิก” นับตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๗๐ จึงเริ่มเกิดปรากฏการณ์ทางการค้าและกิจกรรมการผลิตเพื่อขาย ลักษณะดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะการผลิตเพื่อการค้าของลุ่มทะเลสาบสงขลา

วิถีการผลิตยุคการเปลี่ยนผ่าน (ทศวรรษ ๒๔๗๐-๒๕๐๐)

ปัจจัยที่ต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบเริ่มปรากฏมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๖๐ และช่วงต้นทศวรรษ ๒๔๗๐ เป็นต้นมา เมื่อรัฐบาลกลางส่งเสริมให้ชาวนาผลิตข้าวให้ได้ประสิทธิภาพเต็มที่ในพื้นที่ที่ชาวนาลุ่มทะเลสาบครอบครอง แต่ด้วยข้อจำกัดเรื่องการขาดแคลนน้ำ จากธรรมชาติและข้อจำกัดเรื่องเทคโนโลยีในการผลิตและการจัดการน้ำ ประกอบกับสภาพพื้นที่ซึ่งมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจนในแต่ละชุมชนทำให้ชุมชนในลุ่มทะเลสาบสงขลา ยังคงดำเนินวิถีชีวิตแบบเดิมๆ เป็นต้นว่า นิยมการใช้ปุ๋ยจากธรรมชาติ(มูลนกนางแอ่น มูลค้างคาว) สำหรับกิจกรรมการแลกเปลี่ยนในช่วงนี้เกิดขึ้นจากเงื่อนไขของการคมนาคมและเรือเมล์โดยสารในท้องถิ่นซึ่งเริ่มเป็นที่นิยมมาตั้งแต่ทศวรรษ ๒๔๕๐ ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนต่างๆ ในลุ่มทะเลสาบสามารถขยายขอบเขตออกจากหมู่บ้านใกล้เคียง และทำให้ความสัมพันธ์ของผู้คนสองฝั่งทะเลสาบใกล้ชิดกันมากยิ่งขึ้น แต่ความสะดวกและความใกล้ชิดดังกล่าวก็ต้องแลกมาด้วยค่าใช้จ่ายที่เป็น “เงินตรา” การช่วยเหลือแรงงานก็เริ่มจะพัฒนาไปเป็นการแลกเปลี่ยนในรูปแบบของ “การออกปากจ้าง” (กิ่งขอช่วยกิ่งว่าจ้าง) มากขึ้น ในขณะที่คำว่า “ลูกจ้างเก็บข้าว” กลายเป็นคำที่ชาวนาลุ่มทะเลสาบเริ่มคุ้นชิน ซึ่งผลตอบแทนที่ได้แทนค่าจ้างปรากฏในลักษณะของ “ข้าวเลี้ยง” “ปลาเค็ม” หรือ “เงินตรา” จากการเกิดขึ้นของเรือเมล์และรถไฟ ยังทำให้การติดต่อแลกเปลี่ยนระหว่างสังคมภายนอกกับบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา เริ่มเปลี่ยนโฉมเพิ่มความเข้มข้นขึ้นตามลำดับอีกด้วย

การแลกเปลี่ยนซึ่งเคยเกิดขึ้นเฉพาะที่ชุมชนเมืองท่าก็สามารถเข้าถึงชุมชนที่อยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินมากขึ้น เรือเมล์และรถไฟส่งผลให้เกิดชุมชนการค้าใหม่ๆ ที่ทำการแลกเปลี่ยนผลผลิตภาคเกษตรกับสินค้าภายนอกขึ้นมาหลายชุมชน ขณะที่ชุมชนการค้าเดิมก็ขยายตัวอีกยกยิ่งขึ้น ทั้งชุมชนท่าเรือ เช่น ชะอวด คลองแดน ระโนด หุ่นบัว คุชูด ประดู่เรียง ท้ายสำเภา ลำปำ จองถนน ปากพะยูน ฯลฯ และชุมชนริมทางรถไฟ เช่น หาดใหญ่ ควนเนียง บางแก้ว เขาชัยสน พัทลุง ปากคลอง ชะอวด เป็นต้น การเกิดชุมชนริมทางคมนาคมเหล่านี้ส่งเสริมให้บทบาทของพ่อค้าคนกลาง (ชาวจีน) ยิ่งเด่นชัดและทวีความสำคัญขึ้นตามลำดับ พ่อค้าเหล่านี้เดินทางเข้าไปแทบจะ

ทุกซอกมุมของชุมชนรอบลุ่มทะเลสาบสงขลา เพื่อรวบรวมสินค้าจากชุมชนออกสู่ตลาดและนำเอาเครื่องบริโภคที่ชุมชนชาวนาไม่สามารถผลิตได้เข้ามาจำหน่าย พร้อมๆ กับที่นำสินค้าฟุ่มเฟือยเข้ามากระตุ้นค่านิยมบริโภคให้แตกตอกออกผลขึ้นในชุมชนชาวนา ความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติเกลดอง คือ “เครือญาติโดยประวัติศาสตร์” เริ่มเลือนลางและเจือจางอำนาจรัฐเข้ามาแทนที่และสามารถเข้ามามีอิทธิพลเหนือโครงสร้างสังคมของบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาส่งผลให้ศูนย์กลางของชุมชนจึงค่อยๆ เคลื่อนเปลี่ยนจากวัดไปสู่ระบบราชการ

ถึงทศวรรษ ๒๕๐๐ ความคึกคักของเรือเมล์ในทะเลสาบสงขลาเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการคมนาคมทางบกหรือทางรถยนต์เริ่มหนาแน่นตามมา การผลิตเพื่อค้าได้ตื่นมากขึ้น พื้นที่ป่าถูกหักร้างถางพงเพื่อขยายพื้นที่ปลูกยางพารา และการจับสัตว์น้ำในทะเลสาบก็เริ่มมีบทบาทและสร้างรายได้ให้กับชุมชนริมทะเล ระบบตลาดเริ่มเข้ามามีส่วนสำคัญในวิถีชีวิตของผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลา

ดังนั้น ช่วงระหว่างทศวรรษ ๒๔๗๐-๒๕๐๐ จึงเรียกได้ว่าเป็นช่วงเวลาของ “การเปลี่ยนผ่าน” ก่อน “การเปลี่ยนแปลง” เนื่องจากปัจจัยสาธารณูปโภคพื้นฐานและเครื่องจักรกลต่างๆ เริ่มเข้ามามีบทบาทในการกระตุ้นวิถีการผลิต เศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของชุมชนบริเวณลุ่มทะเลสาบอยู่ในลักษณะของการผสมผสานและก้ำกึ่งกัน หรือ กล่าวได้ว่าลักษณะเศรษฐกิจของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นแบบ “ผลิตเพื่อกินเพื่อใช้และเพื่อขาย” ในขณะที่ลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นแบบ “ออกปากกินหวาน ซื้อขายให้แจกแถม”

วิถีการผลิตยุคการเปลี่ยนแปลง (หลังทศวรรษ ๒๕๐๐)

การประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจ (และสังคม) แห่งชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๔ ซึ่งมีมุ่งเน้นการผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า สนับสนุนการลงทุนของต่างชาติให้เข้ามาลงทุนในประเทศ พัฒนาระบบอุตสาหกรรมและระบบโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับการเคลื่อนย้ายของวัตถุดิบจากชุมชนชนบทเข้าสู่เมือง

ระดับของความเจริญที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ (และสังคม) แห่งชาติได้มีผลและกระทบต่อชุมชนในบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีการผลิต โดยเฉพาะลักษณะทางการผลิต ประกอบกับการประกาศใช้พระราชบัญญัติที่ดินและป่าไม้ทำให้พื้นที่ทำกินของชาวบ้านบางส่วนกลายเป็น “พื้นที่สงวน” ขณะที่การเพิ่มขึ้นของประชากรที่เพิ่มจำนวนมากขึ้นจนเกินสมดุลกับพื้นที่ทำกินและชุมชนชาวนาในหลายพื้นที่ต้องสูญเสียที่ทำกินให้แก่นายทุนเพื่อปลูกยางพารา ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้จึงส่งผลให้ชุมชนชาวนาต้องปรับเปลี่ยนวิถีการผลิต บางชุมชนจึงหันไปปลูกพืชผักเพื่อป้อนตลาดในชุมชนเมือง ชุมชนชาวนาบางแหล่งได้อพยพไปใช้แรงงานในเมือง สำหรับกลุ่มที่มีทุนรอนบางกึ่งทุนทำร้านขายของชำหรือ

กิจการโรงสีข้าวขนาดเล็ก^{๑๑} ในขณะที่บางชุมชนเปลี่ยนแปลงพื้นที่ เป็นสวนผลไม้ เป็นสวนยางพารา เป็นไร่นาสวนผสม หรือถูกทิ้งให้เป็นที่รกร้าง และในขณะที่บางชุมชนเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวไปเป็นนาทุ่งซึ่งเริ่มเป็นทางออกของชุมชนริมทะเล ตั้งแต่ต้นทศวรรษ ๒๕๓๐ เป็นต้นมา ผลกระทบจากโครงสร้างการผลิตแบบเกษตรแผนใหม่ทำให้ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการแลกเปลี่ยนระหว่างชาวบ้านด้วยกันเองต้องลดน้อยถอยลง

ด้วยข้อจำกัดเรื่องแหล่งน้ำจืดทางธรรมชาติในทะเลสาบสงขลาไม่พอเพียงในปลายทศวรรษ ๒๕๒๐ ส่งผลให้เกิดการอพยพออกไปขายแรงงานนอกชุมชนครั้งใหญ่ในทศวรรษ ๒๕๓๐ โดยละทิ้งพื้นที่และแปลงที่นาเป็นนาทุ่งในลักษณะของการขาย จำนอง หรือให้เช่า

ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการแลกเปลี่ยนที่เคลื่อนย้ายคู่สัมพันธ์จากชุมชนชาวนากับชุมชนชาวนา หรือ ชุมชนชาวนากับชุมชนชาวสวน ไปสู่ชุมชนชาวนา ชุมชนชาวสวนกับรัฐบาลและองค์กรธุรกิจ ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ทางการผลิตทำให้วัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนเปลี่ยนแปลงไปด้วยอย่างสิ้นเชิง การแลกเปลี่ยนแรงงานแบบดั้งเดิมที่ค่อยๆ พัฒนาคลี่คลายไปสู่ “การออกปากกินวาน” และ “ออกปากจ้าง” ในช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐–๒๕๕๐ (ช่วงปลายของยุคเปลี่ยนผ่าน) ได้เปลี่ยนไปเป็นอาชีพ “ลูกจ้าง” อย่างเต็มรูปแบบ ในลักษณะของ “ค่าตอบแทน”^{๑๒}

ด้วยปัจจัยดังกล่าวประกอบกับปัจจัยทางคมนาคมที่เอื้อต่อธุรกิจการขนส่งทำให้ชุมชนท้องถิ่นของกลุ่มทะเลสาบสงขลาผันตัวเองไปเป็นพ่อค้าแม่ค้าทำหน้าที่เป็นผู้ส่งผ่านสินค้าในกิจกรรมการแลกเปลี่ยนผ่านระบบเงินตราระหว่างชุมชนกับชุมชน ดังที่ปรากฏในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

ตลาดนัดฯ ภาพสะท้อนผลผลิตและวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

ข้อมูลและประเภทของสินค้าที่วางจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาได้ชี้ให้เห็นว่าผู้คนในชุมชนแถบนี้มีลักษณะการผลิตและวัฒนธรรมด้านการบริโภคที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง การศึกษาของสุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์กล่าวถึงวัฒนธรรมการกินว่า

...วัฒนธรรมการกินของกลุ่มชนแต่ละกลุ่มเป็นภาพสะท้อนถึงวิถีดำเนินชีวิตนานาประการ ทั้งยังเป็นเครื่องบ่งถึงระดับจิตใจ สภาพทางเศรษฐกิจวิถีการจัดการและภูมิธรรมของสังคม วัฒนธรรมในการกิน...เป็นเครื่องจำแนกกลุ่มชนทั้งในแง่วัตถุ จิตใจ และวิถีการจัดการ วัฒนธรรมการกิน...บางอย่างเกิดจากทรัพยากรในท้องถิ่นที่สืบเนื่องมาจากสภาพภูมิศาสตร์ บางอย่างเกิด

^{๑๑} ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ใน ประโยชน์ เรื่องโรจน์. (๒๕๑๖). การวิเคราะห์ที่ตั้งและสภาพเศรษฐกิจร้านชาในเขตอำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช. ปรินิพนธ์ กศ.ม. ภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

^{๑๒} ดูรายละเอียดเพิ่มเติม ใน จำนง แรกพิณิจ. (๒๕๓๗). แשרแรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

จาก คติทางศาสนา บางอย่างเกิดจากอิทธิพลของการสัมพันธ์กับชนต่างชาติ และมีหลายอย่างที่เกิดจากเทคนิควิธี อาศัยความสามารถเฉพาะของบุคคลในแต่ละท้องถิ่น คิดค้นและปรับปรุงต่อกันมา จนเกิดเป็นนิสัยการกินของท้องถิ่นนั้นๆ...^{๑๓}

ซึ่งหากพิจารณาจากชนิดสินค้าที่วางจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาจะเห็นได้ว่าตลาดนัดฯ สามารถสะท้อนภาพผลผลิตและวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาได้เป็นอย่างดี ทั้งสินค้าประเภทอาหารคาว อาหารสดและอาหารแห้งประจำถิ่น อาหารหวานและขนม สินค้าประเภทพืชผักและผลไม้ รวมทั้งสินค้าประเภทผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

อย่างไรก็ตาม สินค้าในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาประเภทหนึ่งที่มีเอกลักษณ์และสามารถสะท้อนวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา คือ สินค้าที่ผ่านกรรมวิธีถนอมอาหาร เหตุผลเพราะว่า

...การถนอมอาหารเป็นเครื่องแสดงถึงความเจริญขั้นหนึ่งของมนุษย์เพราะก่อให้เกิดการสรรหาวิธีการจัดการ รู้จักการสะสมแทนการหามือกินมือ รู้จักหวงถิ่นที่อยู่และสิ่งที่ได้มา รู้จักถ่ายทอดความรู้สู่กันและกัน เป็นต้นเหตุให้เกิดการแลกเปลี่ยน ซื้อขาย และให้เกิดวัฒนธรรมด้านอื่นๆ ตามมา วิธีการถนอมอาหารช่วยให้สามารถเก็บอาหารไว้บริโภคได้นาน โดยที่อาหารนั้นไม่สูญเสียคุณภาพ สามารถหาอาหารบางประเภทบริโภคได้นอกฤดูกาล และเป็นการช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ทางหนึ่ง กลุ่มชนแต่ละกลุ่มมีวิธีการถนอมอาหารคล้ายคลึงกันเป็นส่วนใหญ่ แต่มีลักษณะปลีกย่อยแตกต่างกันไป ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมการกินที่ต่างกัน และขึ้นอยู่กับความแตกต่างของทรัพยากรในท้องถิ่น ซึ่งอาจมีอยู่หรืออาจหาได้ยากง่ายต่างกัน...^{๑๔}

สำหรับสินค้าที่วางจำหน่ายในตลาดนัดฯ ที่ผ่านกรรมวิธีถนอมอาหารสามารถจำแนกออกเป็น ๕ ประเภท คือ สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีควบคุมความชื้นและอุณหภูมิ สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีตากแห้ง สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีรมควัน สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีหมักหรือดอง และสินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีเชื่อมหรือกวน^{๑๕}

^{๑๓} สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๔๒). “การกินของชาวใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑. หน้า ๓๑๗ – ๓๒๖.

^{๑๔} สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๒). “การถนอมอาหารของชาวใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑. หน้า ๓๖๔ - ๓๖๙.

^{๑๕} คูรายละเอียดยเพิ่มเติมใน อภิเชษฐ์ คีรีโชติ. (๒๕๓๘). วัฒนธรรมการถนอมอาหารของชาวบ้านบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา. ปริญญาโท (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

๑. สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีควบคุมความชื้นและอุณหภูมิ

การถนอมอาหารโดยวิธีควบคุมความชื้นและอุณหภูมิในวัฒนธรรมของภาคใต้มีมานานแล้ว เป็นกรรมวิธีที่ง่ายและประหยัด ตลอดจนสามารถรักษาคุณภาพของอาหารให้คงเดิมได้มากที่สุดวิธีการหนึ่ง สินค้าที่พบในตลาดนัดฯ ตัวอย่าง เช่น

สินค้าประเภทพืชผักผลไม้อย่าง ลูกเนียง ลูกเหริยง วิธีการคือนำสิ่งของพวกนี้ไปฝังไว้ในกองทราย หรือ กองแกลบ หรือกองขี้เถ้าที่มีความชื้นเพียงพอที่จะทำให้ลูกเนียง ลูกเหริยงแตกหน่อได้อย่างช้าที่สุด ทำให้แตกหน่อแต่ไม่แตกใบ เป็น “ลูกเนียงเพาะ” และ “ลูกเหริยงเพาะ” หรือบางพื้นที่เรียกว่า “ลูกเนียงหวาน” และ “ลูกเหริยงหวาน” กรรมวิธีนี้สามารถเก็บอาหารไว้กินสดได้นานเป็นแรมเดือน

สินค้าประเภทสัตว์อย่างแมงดานา วิธีการ คือ นำแมงดามาต้มให้สุกแล้วนำเอาแมงดาที่ต้มสุกทั้งตัวไปซุกไว้ในถังเกลือเม็ด ซึ่งมีความชื้นและอุณหภูมิก่อนข้างคงที่ วิธีกรนี้สามารถเก็บไว้ได้นานถึง ๒ - ๕ เดือน

๒. สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีตากแห้ง

กรรมวิธีการถนอมอาหารด้วยวิธีตากแห้งเป็นวิธีการหนึ่งที่ทำให้อาหารหมดความชื้นหรือมีความชื้นอยู่เพียงเล็กน้อย เพื่อป้องกันไม่ให้จุลินทรีย์สามารถเกาะอาศัยและเจริญเติบโตได้ ส่งผลให้อาหารไม่เกิดการบูดเน่าเสีย วิธีเริ่มด้วยการล้างอาหารให้สะอาด ตัวอย่างสินค้าที่พบในตลาดนัด เช่น

สินค้าประเภทพืชผักผลไม้ มักจะนำผักมาลวกด้วยน้ำเดือดเพื่อหยุดยั้งปฏิกิริยาเคมี หรือนิยมเอาผลไม้ไปรมควันกำมะถันอ่อนๆ ซึ่งจะช่วยให้มีสีและรสชาติขึ้นทั้งยังป้องกันไม่ให้เกิดรสเปรี้ยวและช่วยกันไม่ให้แมลงกัดกินอีกด้วย สินค้าที่นิยมถนอมโดยการตากแห้งประเภทพืชผัก ผลไม้ เช่น ดีปลี พริก (พริกไทย) เห็ดบางชนิด หมากแห้ง กล้วยตาก ลูกหยี ส้มแขก เป็นต้น

สินค้าประเภทเนื้อสัตว์ วิธีการ คือ นำเนื้อมาหมักโดยใช้เกลือสำหรับป้องกันการบูดเน่า และช่วยให้มีรสชาติดีขึ้น สินค้าที่นิยมถนอมโดยการตากแห้งประเภทสัตว์ที่พบในตลาดนัดฯ เช่น หอยตาก ปลาร้า (ปลาทากแห้ง) ปลาแห้ง (ปลาเกลือ) เนื้อแห้ง (เนื้อเค็ม) ปลาเค็ม เคย (กะปิ) สารกุ้ง (กุ้งแห้ง) ข้าวเกรียบกุ้ง ข้าวเกรียบปลา เป็นต้น^{๑๖}

๓. สินค้าที่ผ่านการถนอมด้วยวิธีรมควัน

สินค้าที่ผ่านกรรมวิธีการรมควันซึ่งนอกจากจะทำให้อาหารแห้งแล้วควันไฟยังสามารถช่วยให้เก็บเก็บไว้ได้นานยิ่งขึ้นเพราะการรมควันที่ระดับความร้อนเกินกว่า ๒๕ - ๔๕ องศา

^{๑๖} ดูรายละเอียดใน มาลิน ช่างเสียง. (๒๕๓๙). การผลิตปลาเค็มตากแห้งของชาวบ้านเก่าสัง ตำบลบ่ออย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. ปริญญาโท (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

เซลล์จะทำลายจุลินทรีย์ต่างๆ ด้วย แต่อย่างไรก็ตามสินค้าที่ผ่านการควั่นทำให้อาหารมีกลิ่นและรสแตกต่างไปจากเดิม วิธีการควั่นแม้จะกระทำได้ยากและสิ้นเปลืองกว่าการตากแห้งแต่สามารถกระทำได้ทุกฤดูกาล (การตากแห้งมีข้อจำกัดในฤดูฝน หากแสงแดดไม่จัดหรือไม่มากพออาจทำให้อาหารแห้งไม่สนิททำให้อาหารเน่าเสียหรือที่เรียกว่า “บูดแดด” ได้)

สินค้าที่ผ่านการกรรมวิธีการควั่นสามารถแบ่งออกเป็น ๒ แบบ คือ

๑). การควั่นแบบเปิด โดยอาศัยการสุ่มไฟด้วยเชื้อเพลิงที่ให้ควัน เช่น ฟืน – เศษไม้ กาบมะพร้าว ขี้เลื่อย แกลบ เป็นต้น การควั่นเชื้อเพลิงแต่ละชนิดจะให้ปริมาณควัน สี และกลิ่นต่างกัน วิธีนี้เหมาะสำหรับการควั่นอาหารครั้งละมากๆ และไม่ต้องการควั่นมากนัก

๒). การควั่นแบบปิด วิธีนี้ใช้อุปกรณ์ เช่น ปีบหรือกระป๋อง ปกปิดไม่ให้ควันกระจายไปทำให้อาหารได้ควันเพิ่มขึ้นและเสมอกัน ลักษณะนี้จะใช้ระยะเวลาสั้นกว่าการควั่นแบบเปิด แต่ข้อจำกัดของวิธีนี้คือกระทำได้ครั้งละจำนวนน้อยๆ

สินค้าที่ผ่านการกรรมวิธีการควั่นที่พบในตลาดนัดฯ ได้แก่ ปลา (กระเบน) ย่าง กุ้งย่าง (กุ้งเสียบ) กล้วยย่าง เป็นต้น

นอกจากนี้ วิธีการถนอมอาหารโดยการควั่นในวิถีชาวบ้านของภาคใต้ในอดีต พบว่ามีวิธีการด้วยการนำอาหาร เช่น พริก กระเทียม หอม ปลาเค็ม เนื้อเค็ม เป็นต้น ไปวางไว้บน “ผรา” เหนือเตาไฟในครัว จะทำให้อาหารเหล่านั้นไม่มีความชื้นและกันพวกมดมอดกัดกิน หรือ นำอาหารบางชนิดรมควันเพื่อให้มีรสและกลิ่นชวนรับประทานโดยเฉพาะ เช่น ทุเรียนกวนประเภทที่ห่อด้วยใบไม้ ใบตอง ใบเตย กาบหมาก ฯลฯ^{๑๗}

๔. สินค้าที่ผ่านถนอมด้วยวิธีทำเค็มและหมักดอง

สินค้าที่ผ่านการกรรมวิธีการถนอมอาหารโดยวิธีทำเค็มหรือหมักหรือดอง มีกรรมวิธีแตกต่างกันไปมากมาย นับตั้งแต่กรรมวิธีง่ายๆ โดยปล่อยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในอาหารเอง จนไปถึงกรรมวิธีที่สลับซับซ้อนโดยอาศัยจุลินทรีย์หรือปฏิกิริยาทางเคมีเข้าช่วย โดยวิธีเหล่านี้นอกจากทำให้เก็บถนอมอาหารไว้บริโภคได้นานแล้ว ยังช่วยให้ได้อาหารที่มีกลิ่นและรสแปลกไปจากเดิม ทำให้เกิดอาหารชนิดใหม่ ได้สารอาหารบางชนิดเพิ่มขึ้น เช่น โปรตีน วิตามิน เกลือแร่ เป็นต้น นอกจากนี้ยังทำให้ของบางอย่างที่เป็นพิษหรือบริโภคไม่ได้สามารถทำให้บริโภคได้ หรือพืชผลบางอย่างที่ขมจัดเปรี้ยวจัด สามารถทำให้ลดความขมและความเปรี้ยวลง จนกลายเป็นสิ่งมีรสชาติอร่อยชวนรับประทาน

ภูมิปัญญาและกรรมวิธีการถนอมอาหารโดยการหมักดอง เป็นวิธีการที่อาศัยปฏิกิริยาทางเคมีเข้าช่วย เช่น การใช้เศษไม้เคี้ยวกับน้ำตาลโตนด ซึ่งสามารถรักษาให้ได้นานแรมปีอย่างไรก็ตามการหมักดองอาจทำให้คุณค่าด้านโภชนาการของอาหารบางอย่างสูญเสียไปบ้าง และ

^{๑๗} พิณ สมสว่าง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

บางอย่างอาจช่วยเสริมคุณค่าด้านโภชนาการยิ่งขึ้น เพราะการหมักต้องช่วยส่งเสริมให้จุลินทรีย์บางชนิดที่มีประโยชน์ซึ่งมีอยู่ในบรรยากาศรอบๆ ตัวเรา มีในอากาศ ตามผิวของผักผลไม้ กลับเจริญงอกงามพร้อมๆ กับทำให้จุลินทรีย์อื่นๆ ที่ทำให้อาหารเน่าเสียหยุดความเจริญ การหมักต้องที่ถูกวิธีจึงเป็นการเปลี่ยนแปลงสภาพและองค์ประกอบของอาหาร พร้อมๆ กันไปกับการถนอมรักษาอาหาร

กรรมวิธีการถนอมอาหารด้วยวิธีทำเค็ม กระทำโดยการนำของสดมาคลุกด้วยเกลือหรือแช่ด้วยน้ำเกลือแล้วนำไปตากแห้งหรือเก็บไว้ในที่มีดซิด เช่น ปลาล้างเค็ม (ปลาทูเค็ม) ปลาจิ้งจั้ง (ลูกปลาทะเลตัวเล็ก ๆ) ปูเปียว (ปูเค็ม)

สินค้าในตลาดนัดฯ ที่ผ่านกรรมวิธีการถนอมอาหารโดยการหมักดองหลากหลาย เช่น หนาง (หมู หมูป่า วัว ปลา) ปลาแป้งแดง บูด กุ้งส้ม ผักเสี้ยนดอง น้ำปลา เต้าเจี้ยว เต้าหู้ยี้ สะตอดอง ไข่เค็ม ปลาทูเค็ม ปูเค็ม กะปิ เป็นต้น

๕. สินค้าที่ผ่านถนอมด้วยวิธีเชื่อมหรือกวน

สินค้าที่ผ่านกรรมวิธีการถนอมอาหารด้วยการเชื่อมและการกวนเป็นวิธีถนอมอาหารอีกวิธีหนึ่งที่อาศัยสารน้ำตาลป้องกันไม่ให้อาหารเกิดการเปลี่ยนแปลงบูดเน่าเสียหาย วิธีการนี้สามารถแบ่งได้เป็น ๓ วิธี คือ

๑). การเชื่อมแบบธรรมดา เป็นการนำน้ำตาลซึ่งเคี้ยวจนน้ำเชื่อมข้นเหนียว วิธีการคือใช้น้ำเชื่อมแทรกซึมเข้าไปในเนื้อของสิ่งที่เชื่อม และใช้น้ำเชื่อมที่เหลือแช่หล่อไว้อีกชั้นหนึ่ง สินค้าที่พบในตลาดนัดฯ เช่น กลัวยเชื่อม สาเกเชื่อม ลูกตาลเชื่อม ขนุนเชื่อม เป็นต้น

๒). การเชื่อมแบบแช่อิ่ม เป็นวิธีการหนึ่งที่นิยมใช้กับผลไม้ที่มีรสขม รสขื่น หรือรสเปรี้ยวจัด ด้วยการทำให้สิ่งนั้นรสจืดลงเสียก่อน โดยวิธีต่างๆ เช่น แช่น้ำเกลือ แช่น้ำปูน แช่สารส้ม เป็นต้น แล้วจึงใช้น้ำเชื่อมแช่อีกทีหนึ่ง โดยค่อยๆ เพิ่มน้ำเชื่อมให้ทวีความหวานขึ้นจนได้รสที่ถูกใจ สินค้าที่พบในตลาดนัดฯ เช่น มะม่วงแช่อิ่ม เป็นต้น

๓). การเชื่อมแบบฉาบน้ำตาล อาหารที่จะนำมาฉาบต้องสุก วิธีการคือเคี้ยวจนน้ำตาลแห้งแข็งเกาะเป็นก้อน สินค้าที่พบในตลาดนัดฯ เช่น ข้าวเกรียบหร่าน้ำผึ้ง เป็นต้น

สินค้าที่ผ่านกรรมวิธีการกวนนิยมใช้กับผลไม้ที่สุกแล้วผสมกับน้ำตาลอย่างเดี่ยวหรือผสมด้วยน้ำตาลและน้ำกะทิ สินค้าที่พบในตลาดนัดฯ เช่น ทูเรียนกวน ข้าวเหนียวกวน กลัวยฉาบ เมล็ดมะม่วงหิมพานต์ฉาบน้ำตาล น้ำตาลแว่น ขนมหม (กะละแม/ยาหนม) เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่ากรรมวิธีการถนอมอาหารในสินค้าที่พบในตลาดนัดฯ ด้วน อาทิพย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาด้วยวิธีการตามที่กล่าวมาข้างต้น แม้จะรู้วิธีและกระทำสืบต่อกันมาอย่างช้านาน แต่ส่วนใหญ่พบว่าส่วนหนึ่งกระทำเพื่อการบริโภคในครัวเรือนเท่านั้น มีเพียง

จำนวนน้อยที่พัฒนาวิธีการเพื่อสำหรับที่ขาย ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะในยุคปัจจุบันมีอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องไม้ที่สามารถถนอมอาหารให้สออยู่ตลอดเวลา อย่างการแช่เย็น หรือ การแช่แข็ง^{๑๔}

สำหรับสินค้าในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาได้ชี้ให้เห็นว่าผู้คน/ชุมชนในกลุ่มทะเลสาบสงขลามีวัฒนธรรมการถนอมอาหารที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง วัฒนธรรมทางภูมิปัญญาของผู้คนและชุมชนในเรื่องของการผลิต ประมง และการถนอมอาหารได้แพร่กระจายสืบต่อชนรุ่นหลังโดยอาศัย “ตลาดนัด”

รูปที่ ๑๗ แสดงตัวอย่างสินค้าในตลาดนัดวันอาทิตย์ ที่ผ่านกรรมวิธีการถนอมอาหาร

ตลาดนัดฯ ภาพสะท้อนของผลผลิตและแหล่งแพร่กระจายทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนกลุ่มทะเลสาบสงขลา

หากจะกล่าวถึงวิธีการผลิตและวัฒนธรรมการบริโภคของผู้คนและชุมชน ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาสามารถสะท้อนภาพเหล่านี้ได้ในระดับหนึ่ง ขณะเดียวกัน นอกเหนือจากสินค้าที่เป็นผลิตผลของชุมชนดังกรณีตัวอย่างข้างต้นแล้ว ตลาดนัดวันอาทิตย์ ยังเป็นแหล่งส่งผ่านและแพร่กระจายทางภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยเฉพาะสินค้าที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นแถบนี้และเป็นผลิตจากวัฒนธรรมชาติ อาทิ เสื่อกระจูด เสื่อกก เครื่องปั้นดินเผา ตาลโดนด ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นสินค้าที่สะท้อนวัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนกลุ่มทะเลสาบทั้งสิ้น

ชุมชนบริเวณกลุ่มทะเลสาบสงขลาดำรงอยู่และพัฒนาตนเองจากการผลิตสิ่งของหลายอย่าง โดยอาศัยผลผลิตจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นหรือจากต่างถิ่นผลิตเป็นสินค้าเพื่อใช้สำหรับขาย หรือ แลกเปลี่ยนเพื่อการดำรงชีวิตในชุมชนมีมากมาย ผลผลิตจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดการค้า

^{๑๔} พิณ สมสว่าง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

ต่างแลกเปลี่ยนทางเรือในบริเวณชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาและบริเวณใกล้เคียง ดังเพลงที่ได้ยินเมื่อสักประมาณ เมื่อ ๑๐ ปีที่แล้วว่า “...ทิ้งหมอนี่เขาปั้นหม้อ เกาะยอมมีท่าเรือใหญ่ หัวเขาวาเลมมีน้ำใจ อาชีพทั่วไปเขาดักโพงพาง...ทิ้งหม้อขายหม้อ เกาะยอมขายอ่าง หัวเขาดักโพงพาง บ่อยางขายเคย...” หรือ เพลงที่กล่าวว่า “...บ้านพี่มายไทรมีแต่ไผ่กับโหนด อำเภอรโนด จังหวัดสงขลา...” หรือ คำกล่าวที่รู้จักกันดีมาตั้งแต่ในอดีตว่า “...ทิ้งทำหม้อ เกาะยอมทำอ่าง ทำเคยบ่อยาง โพงพางหัวเขาแดง...” ข้อความเหล่านี้ คือ ภาพสะท้อนตัวอย่างของสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากภูมิปัญญาของชุมชนท้องถิ่นของลุ่มทะเลสาบ

เครื่องปั้นดินเผาและกระเบื้องเผา : อุตสาหกรรมปั้น - สร้างทางภูมิปัญญา

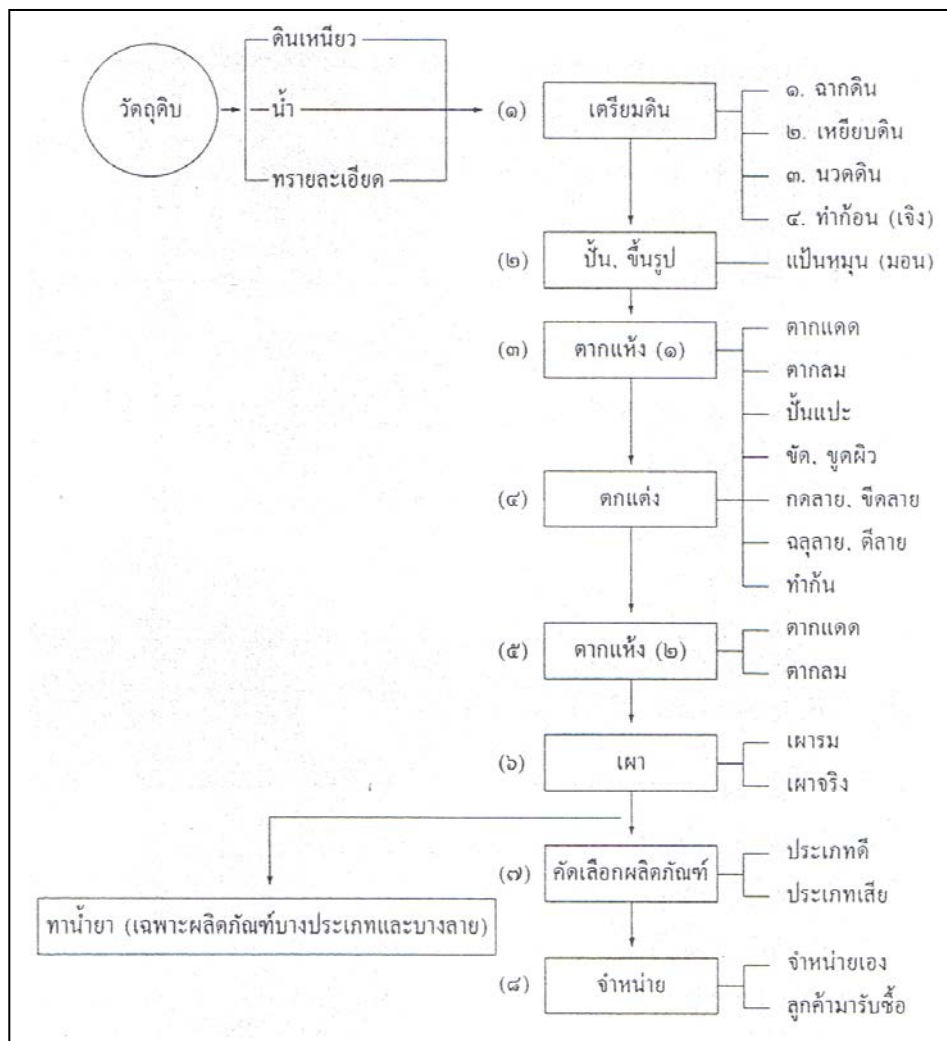
เครื่องปั้นดินเผาและกระเบื้องเผาถือเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชาวสตึงหม้อ ชาวเกาะยอและชุมชนใกล้เคียงในแถบนี้ที่มีลักษณะเด่นในด้านความทนทาน มีรูปแบบการผลิตเป็นเครื่องใช้ชนิดต่างๆ เช่น กระเบื้อง หม้อ เพลิง และสวด เป็นต้น

การทำเครื่องปั้นดินเผาและกระเบื้องเผาในบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา นั้นปรากฏหลักฐานว่ามีมานานกว่า ๑๐๐ ปี โดยเฉพาะหลักฐานการส่งรายการสิ่งของของเมืองสงขลาคราวฉลองสมโภชน์กรุงฯ ๑๐๐ ปี รายการสิ่งของดังกล่าวมีกระเบื้องและเครื่องปั้นดินเผาปรากฏอยู่หลายรายการด้วยกัน แหล่งผลิตเครื่องปั้นที่สำคัญพบว่าอยู่ที่เกาะยอ ดังมีระบุถึงสิ่งของที่ส่งไปแสดงดังกล่าวในรายการเกี่ยวกับเครื่องปั้นดินเผา ได้ระบุถึง โอง่งเกาะยอ อ่างเกาะยอ ไหเกาะยอ หม้อกุกุ เกาะยอ เป็นต้น ส่วนกระเบื้องก็มีทำมากแถบฝั่งทะเลสาบตอนล่าง

รูปที่ ๑๘ แผนที่แสดงสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จังหวัดสงขลา และ เครื่องปั้นดินเผาสตึงหม้อ

การทำเครื่องปั้นดินเผาของชาวเกาะยอและชาวสทิงหม้อจะใช้ทรายละเอียดจากริมฝั่งทะเลอ่าวไทยบริเวณหาดทรายแก้วและดินเหนียวจากปากคลองด้านหลังวัดโล伽าราม และจากบ้านปากกรอในที่ดินป่าสงวนแห่งชาติตำบลปากกรอ การเตรียมดินเพื่อการปั้นใช้ดินเหนียวผสมดินทรายในอัตราส่วน ๑ : ๕ คือดินทราย ๑ ส่วน ดินเหนียว ๕ ส่วน การจะนำดินมาผสมเพื่อนวดและหมักดินไว้นั้นจะทำเท่าที่คิดว่าสามารถใช้หมดในแต่ละครั้ง โดยจะนวดและหมักไว้ประมาณ ๒๔ ชั่วโมงต่อครั้ง และเตรียมไว้ ๓ วัน จึงจะนำมาทำหรือปั้นขึ้นรูปได้ รายละเอียดดังแผนภูมิ^{๑๙}

รูปที่ ๑๙ แสดงแผนภูมิลำดับขั้นตอนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของชาวสทิงหม้อ สิงหนคร
ที่มา : สุภาภรณ์ อินทองคง. (๒๕๕๒). “เครื่องปั้นดินเผาสทิงหม้อ,” ใน สารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๒. หน้า ๑๒๒๔ – ๑๒๓๗.

^{๑๙} ดูรายละเอียดใน สุภาภรณ์ อินทองคง. (๒๕๕๒). “เครื่องปั้นดินเผาสทิงหม้อ,” ใน สารานุกรม
วัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๒. (กรุงเทพฯ : มุลินธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์). หน้า
๑๒๒๔ – ๑๒๓๗.

อาชีพปั้นหม้อและเครื่องปั้นดินเผาของชาวสทิงหม้อ ชาวเกาะยอและชุมชนบริเวณใกล้เคียงในปัจจุบันได้มีการผลิตลดน้อยลงไปมาก ทั้งนี้ เนื่องจากมาจากความนิยมในการใช้ประเภทเครื่องปั้นดินเผามีน้อยลง ภาชนะประเภทเครื่องปั้นดินเผาใช้ได้ไม่สะดวกเหมือนกับภาชนะที่ทำด้วยพลาสติกหรืออลูมิเนียมการคมนาคมกับตัวเมืองสะดวกมากยิ่งขึ้นทำให้ชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เป็นต้นว่า ทำงานราชการ ลูกจ้างเอกชน โรงงานอุตสาหกรรม หรือ ใช้พื้นที่ในการทำนาุ้ง เป็นต้น ในปัจจุบันกรณีแม่ค้าเครื่องปั้นดินเผาที่มาวางจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์จึงมีเพียงเจ้าเดียว^{๒๐}

อาชีพปั้นหม้อและเครื่องปั้นดินเผาของชาวสทิงหม้อ ชาวเกาะยอและชุมชนบริเวณใกล้เคียงในปัจจุบันได้มีการผลิตลดน้อยลงไปมาก ทั้งนี้ เนื่องจากมาจากความนิยมในการใช้ประเภทเครื่องปั้นดินเผามีน้อยลง ภาชนะประเภทเครื่องปั้นดินเผาใช้ได้ไม่สะดวกเหมือนกับภาชนะที่ทำด้วยพลาสติกหรืออลูมิเนียมการคมนาคมกับตัวเมืองสะดวกมากยิ่งขึ้นทำให้ชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพอย่างอื่น เป็นต้นว่า ทำงานราชการ ลูกจ้างเอกชน โรงงานอุตสาหกรรม หรือ ใช้พื้นที่ในการทำนาุ้ง เป็นต้น ในปัจจุบันกรณีแม่ค้าเครื่องปั้นดินเผาที่มาวางจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์จึงมีเพียงเจ้าเดียว^{๒๑}

तालटोनड : ढलडकणथीनकरवीरुनसुसलनक़ा OTOF

การทําน้ำตาลโตนด เป็นอืกอาชีพหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของประชาชนในบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ คืตั้งแต้อําเภอสลนทรตลอดไปจนถึงอําเภอระโนดโดยเฉพาะอําเภอสทิงพระและตำบลสทิงหม้อ อําเภอสลนทร มีการทําน้ำตาลโตนดและน้ำตาลแวน เป็นสินค้าที่สำคัญมาแต่อดีตส่งขายตามแหล่งชุมชนต่าง ๆ รอบทะเลสาบสงขลาทั้งฝั่งทะเลตะวันตกซึ่งเป็นตลาดแหล่งรับซื้อที่สำคัญและตลาดใหญ่ในอําเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา “...การทําน้ำตาลโตนดถือเป็นรากฐานทางเศรษฐกิจของชุมชนแถบนี้ (คาบสมุทรสทิงพระ - ผู้วิจัย) เพราะ บางคนส่งลูกให้เล่าเรียนหนังสือ จนเป็นใหญ่เป็นโตในบ้านเมืองนี้ ก็ด้วยอาศัยต้นตาลตามหัวคั่นนานั้นแหละ...”^{๒๒}

ปัจจุบันการทําน้ำตาลโตนดยังคงมีอยู่ตามปกติในหลายพื้นที่เพราะความนิยมและความต้องการของตลาดยังคงมีอยู่ เพียงแต่พื้นที่บางส่วนที่เป็นแหล่งของวัตถุดิบ คื ต้นตาลโตนดได้

^{๒๐} ปกรณั สดมประดลษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

^{๒๑} ปกรณั สดมประดลษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

^{๒๒} นายปกรณั สดมประดลษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

เปลี่ยนสภาพไปเป็นนาถุ้ง ทำให้ต้นตาลโตนดที่เคยใช้เป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญได้หมดไปการผลิตจึงมีปริมาณน้อยลง^{๒๓}

ผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกับน้ำตาลสด เนื่องจากน้ำตาลสดไม่สามารถเก็บไว้ได้เป็นเวลานานเพราะนั้น จึงได้มีการคิดค้นและนำน้ำตาลโตนดมาเคี่ยวด้วยความร้อนเพื่อเป็นการยืดอายุการใช้งานได้นานมากขึ้น ทั้งนี้น้ำตาลที่เคี่ยวแล้วยังสามารถนำไปประกอบอาหาร อื่น ๆ ได้อีกด้วยไม่ว่าจะเป็นการทำขนม หรือเป็นวัตถุดิบสำคัญในการทำสุรากลั่น^{๒๔}

ในแง่ของวัฒนธรรมน้ำตาลโตนดหรือหวก (น้ำตาลเมา) นอกจากเป็นเครื่องจรรโลงใจเป็นน้ำเมาเพื่อความบันเทิง ในแง่ความเชื่อซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ได้มีการปฏิบัติสืบต่อกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ เช่นเรื่องการปาดตาลที่จะนำน้ำตาลมาผลิตอาหาร นั้นจะเริ่มมีการพาดพลอง (คือ การพาดไม้สำหรับจะป็นขึ้นไปบนต้นตาล) เพื่อขึ้นไปปาดตาลนั้นจะต้องดูฤกษ์ยามตามตำราโหราศาสตร์เสียก่อน โดยมีความเชื่อว่าห้ามพาดพลองในวันอังคารและวันพุธ เพราะถือว่าการปาดเป็นการทำเพื่อโจร และหากทำในวันนี้อาจจะมีคนขโมยน้ำตาลสดในภายหลัง และหากทำในวันพุธ ซึ่งเป็นวันเนาเปื่อยก็อาจทำให้ผู้ปาดตาลมีอุบัติเหตุจากต้นตาลได้ สำหรับวันที่จัดว่าดีจะเป็นวันพฤหัสบดี หรือวันเสาร์ สิ่งเหล่านี้ถือเป็นคุณลักษณะของการจัดแบ่งเวลาในการทำงานอย่างหนึ่งนั่นเอง^{๒๕}

ดังนั้น ในแง่หนึ่งการทำน้ำตาลโตนดและการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องกับตาลโตนดเพื่อเป็นสินค้าสำหรับการจัดจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์ จึงเป็นส่วนหนึ่งของการสืบสานวัฒนธรรมและวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

รูปที่ ๒๐ แสดงผลิตภัณฑ์จากตาลโตนด

^{๒๓} กীর เทรบูลล์ (๒๕๔๒) “ตาลโตนด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้เล่มที่ ๖. หน้า ๑๒๖๗-๑๒๗๑.

^{๒๔} นายประชิต ช่วยพาณิชย์ ผู้ให้สัมภาษณ์, สัมภาษณ์ โดยนางสาวญาดา สะอาดดีและนางสาว อรุณมา มีชัย บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ที่ ๔ ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.

^{๒๕} นายประชิต ช่วยพาณิชย์ ผู้ให้สัมภาษณ์, สัมภาษณ์ โดยนางสาวญาดา สะอาดดีและนางสาว อรุณมา มีชัย บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ที่ ๔ ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.

เสื่อและกระสอบกระจูด : ผลิตภัณฑ์ที่ถักทอความสัมพันธ์

ด้วยสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นแหล่งวัตถุดิบทางธรรมชาติ คือ ต้นกระจูด ที่สำคัญแหล่งหนึ่งในบริเวณ หมู่บ้านทะเลน้อย อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง และ บ้านควนยาว ตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งวัตถุดิบที่สำคัญ^{๒๖} ชาวบ้านในบริเวณบ้านทะเลน้อย บ้านควนยาว บ้านเคร็ง และบริเวณใกล้เคียงได้ยึดอาชีพสานเสื่อ และกระสอบกระจูดขายมายาวนาน โดยในอดีตผลิตภัณฑ์กระจูดมีรูปแบบตามความต้องการใช้สอย แต่เพียงไม่กี่อย่าง เช่น เสื่อ และกระสอบชนิดต่าง ๆ ต่อมาเมื่อมีการผลิตและการนำเสื่อและกระสอบ ที่ผลิตด้วยวัสดุอื่นที่มีความสวยงามมากกว่าเข้ามาจำหน่ายในพื้นที่มากขึ้น ทำให้ความนิยมในการ ใช้เสื่อและกระสอบที่ผลิตจากกระจูดลดน้อยลง เพื่อสืบสานการสานเสื่อและกระสอบกระจูดให้ยั่งยืน หน่วยงานองค์กรต่าง ๆ จึงได้ส่งเสริม และพัฒนาการผลิตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น มีทั้งเสื่อ ของชำร่วย ของที่ระลึก ในรูปแบบและสีสันทันทีหลากหลาย เพื่อให้สอดคล้องกับความนิยมและความต้องการของ ตลาดมากยิ่งขึ้น ในปัจจุบันผลิตภัณฑ์ที่ได้จากกระจูดกลายเป็นศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านที่สำคัญ และ ยังคงเป็นที่ต้องการของตลาด และตลาดนัดวันอาทิตย์ ก็เป็นพื้นที่แหล่งหนึ่งในการส่งผ่าน สินค้าออกสู่สาธารณชน

ผลผลิตของสินค้าที่วางจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์ ดังที่กล่าวข้างต้นเป็นตัวอย่าง สินค้าที่แสดงให้เห็นถึงวิถีการผลิตและวัฒนธรรมการบริโภค ตลอดจนเป็นแหล่งแพร่กระจายทาง วัฒนธรรมภูมิปัญญาของชุมชนกลุ่มทะเลสาบสงขลาสู่ชุมชนอื่น ๆ โดยอาศัยตลาดนัดเป็นแหล่งกลาง ของการส่งผ่าน อันนำไปสู่การสร้างเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางสังคม

^{๒๖} จำนงค์ แรกพินิจ. (๒๕๔๐). รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาวะทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผล ต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนบริเวณพื้นที่ระหว่างทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลา. สงขลา ; มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

บทที่ ๕

บทสรุป

วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์

ด้านการบริโภคในตลาดนัดฯ ของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา

...ชาวชนบทนิยมใช้วันหยุดเป็นวันหยุดหมายพบปะกันแทนการใช้วันตามปฏิทิน และมีบ่อยครั้ง ที่นักปกครองระดับท้องถิ่นเลือกเอาวันหยุดเป็นวันพบปะประชาชนเพื่อชี้แจงข้อราชการ หรือจัด กิจกรรมพัฒนาท้องถิ่น จึงนับได้ว่าวันหยุดเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการ ปกครองท้องถิ่นมาแต่อดีต...ถือว่าเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมแลกเปลี่ยนทางการค้าที่ขับเคลื่อน พลังทางเศรษฐกิจ ... เป็นแว่นฉายภาพวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งสะท้อน ปฏิสัมพันธ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดีด้วย...^๑

ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเป็นหน่วยทางสังคมซึ่งถือเป็นตัวแทนของ ตลาดนัดในพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาที่มีกลุ่มคนหลากหลายผสมผสานกันได้อย่างลงตัวทั้งกลุ่มคน ไทยพุทธ คนไทยมุสลิมและคนไทยเชื้อสายจีนโดยไม่ก่อให้เกิดความแปลกแยก หรือสร้างความ แตกต่างระหว่างวัฒนธรรมให้เกิดขึ้นเลย ด้วยเหตุนี้ ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา จึงดำรงอยู่ควบคู่กับชุมชนในลุ่มทะเลสาบสงขลาแม้ว่าจะมีห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่เกิดขึ้น มากมาย ผู้คนจำนวนมากยังนิยมมาเดินเลือกซื้อสินค้าในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟ สงขลา เพราะฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าตลาดนัดฯ รถไฟสงขลาสามารถรักษาความเป็นตลาดนัดที่สะท้อน ภาพวิถีการผลิตและวัฒนธรรมการบริโภคของชุมชน และเป็นเครื่องบ่งบอกสภาพความต้องการ พื้นฐานบอกทรัพยากรในท้องถิ่น ค่านิยม และศักยภาพของสังคมนั้นๆ

ด้วยเหตุนี้ ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาจึงมิใช่เป็นเพียงสถานที่ที่ใช้ สำหรับดำเนินกิจกรรมซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและขับเคลื่อนพลังทางเศรษฐกิจเท่านั้น หากทว่ายังเป็นพื้นที่ของการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เป็นพื้นที่แห่งชีวิตที่มีการปะทะสังสรรค์ของผู้คนใน รูปแบบต่างๆ ตลาดนัดยังเป็นแว่นฉายภาพวิถีชีวิต สังคม วัฒนธรรม และการเมือง ซึ่งสะท้อน ปฏิสัมพันธ์ของชุมชนได้เป็นอย่างดีด้วย...” ดังนั้น ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาจึง นับเป็นพื้นที่เป้าหมายอันดับต้นๆ ในการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มชนใด กลุ่มชนหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม การจะกล่าวถึงวัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการ บริโภคในตลาดนัดฯ ของชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจ ลักษณะความสัมพันธ์ของผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลา โดยเฉพาะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาที่อาศัย

^๑ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๔๒). “วันนัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๕. หน้า ๗๑๕๖ – ๗๑๕๗.

วัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจการค้าซึ่งถือเป็นพื้นฐานและเป็นที่มาของลักษณะวัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภคในตลาดนัดวันอาทิตย์

ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาที่อาศัยวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจการค้า

ความสัมพันธ์แบบพึ่งพาที่อาศัยวัฒนธรรมและระบบเศรษฐกิจการค้าในบริเวณพื้นที่ลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นผลพวงมาจากการอยู่ร่วมกันในชุมชนและความสัมพันธ์ของผู้คนในลุ่มทะเลสาบสงขลาซึ่งปรากฏใน ๒ ลักษณะ^๒ คือ

๑. ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ

ลักษณะความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากความผูกพันทางสายเลือด โดยมีบรรพบุรุษ ผู้อาวุโส และเด็กเป็นตัวเชื่อมในชุมชน จะเห็นได้ว่าชุมชนต่างๆ บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาจะอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเครือญาติ หรือเพื่อนบ้านสนิทที่มีความสัมพันธ์ฉันญาติ จากลักษณะดังกล่าวทำให้ชุมชนต่างๆ เป็นกลุ่มสังคมที่ช่วยให้ชุมชนเกิดความเป็นปึกแผ่นและพลังขับเคลื่อนให้ชุมชนได้พัฒนา

นอกจากนี้ การสืบทอดความเชื่อและพิธีกรรมต่างๆ อันเนื่องมาจากการถ่ายทอดของบรรพบุรุษเดียวกันในชุมชน ย่อมส่งผลให้การรักษาประเพณีต่างๆ ที่เป็นพลังทางศีลธรรมที่เชื่อว่าจะคอยรักษาจิตวิญญาณของชุมชนและผู้คนในชุมชน ซึ่งปรากฏให้เห็นพิธีกรรมต่างๆ ทั้งในชีวิตประจำวัน การประกอบอาชีพ และการอยู่ร่วมกันในสังคมได้ ลักษณะดังกล่าวมีผลมาจากความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติและสิ่งเหนือธรรมชาติ และการปลูกฝังถ่ายทอดจากบรรพบุรุษที่อาศัยความสัมพันธ์นั่นเอง^๓

๒). ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน

ลักษณะความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนเป็นการอยู่ร่วมกันในชุมชนและระหว่างชุมชน นอกเหนือจากจะก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติและเพื่อนบ้านที่สนิทสนมกันแล้ว ลักษณะดังกล่าวยังก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงการแลกเปลี่ยน ซึ่งปรากฏใน ๒ ลักษณะ^๔ คือ

ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนแรงงาน

ผู้คนในชุมชนต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนพึ่งพาอาศัยด้านแรงงานระหว่างญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านในชุมชนในรูปแบบของการ “ออกปากกินวาน” กิจกรรมในชุมชนที่ผู้คนพึ่งพาอาศัยกัน

^๒ ดุรายละเอียดยุคใน ชวลิต อังวิยาธร. (๒๕๔๔). การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

^๓ พิทยา บุษรรัตน์. (๒๕๔๕). การแสดงพื้นบ้าน : การเปลี่ยนแปลง และความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลากรณีศึกษาหนึ่งตระกูลและโนราห์หลังการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๕-ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

^๔ ดุรายละเอียดยุคใน จำนง แรกพินิจ. (๒๕๓๗). แซร์แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

ได้แก่ การทำนา จำเป็นต้องอาศัยแรงงานตั้งแต่การออกปากไถนา ดำนา และเก็บข้าว ลักษณะเช่นนี้แสดงให้เห็นถึงลักษณะของการแลกเปลี่ยนที่ทำให้เกิดการพึ่งพากันทางสังคมในชุมชนอันก่อให้เกิดความร่วมมือกันในด้านอื่นๆ ต่อไป

ความสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนผลผลิต

การแลกเปลี่ยนผลผลิตทั้งที่เกิดขึ้นในชุมชนหรือผลผลิตที่ได้จากชุมชนอื่น เช่น ข้าว ผลไม้ ผัก ผลิตผลจากป่า หรือปลา เป็นต้น การแลกเปลี่ยนผลผลิตเหล่านี้จะกระทำกันในลักษณะของการแบ่งปันให้กันหรือให้เป็นบางส่วนและขายเป็นบางส่วน และการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชน เช่น ข้าว น้ำตาลโตนด ปลาเค็ม เกลือ ซึ่งถือเป็นการแลกเปลี่ยนต่างตอบแทนกันของผู้คนระหว่างชุมชนต่างๆ

วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนและชุมชนด้านวิถีการผลิตและการบริโภค

ข้อมูลจากพัฒนาการความเป็นมาของตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา โดยเฉพาะปริมาณสินค้าและชนิดสินค้า ที่ปรากฏในตลาดนัดฯ ในหนึ่งรอบปีซึ่งมีสินค้าประเภทต่างๆ ทั้งสินค้าประเภทอาหารคาว ประเภทอาหารสดและอาหารแห้งประจำถิ่น ประเภทอาหารหวานและขนม ประเภทพืชผักผลไม้ และ ผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน

จากข้อมูลเหล่านี้ได้ชี้ให้เห็นว่าวิถีการผลิตของผู้คนที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาสัมพันธ์กับวิถีเศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ของกลุ่มทะเลสาบสงขลา กล่าวคือ ชุมชนชาวประมงและประมงพื้นบ้านในเขตริมทะเลและทะเลสาบ ชุมชนชาวนาในเขตทุ่งราบ และชุมชนชาวสวนและสวนสมรมในเขตเชิงเขา ซึ่งมีพัฒนาการมาตั้งแต่วิถีการผลิตยุคสังคมเกษตรแบบเปิดช่วงก่อนทศวรรษ ๒๔๗๐ เข้าสู่วิถีการผลิตยุคการเปลี่ยนผ่านช่วงทศวรรษ ๒๔๗๐-๒๕๐๐ และวิถีการผลิตยุคการเปลี่ยนแปลงช่วงหลังทศวรรษ ๒๕๐๐ เป็นต้นมา

ลักษณะวิถีการผลิตและลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนกลุ่มทะเลสาบเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อขายเหลือจากขายไว้ใช้ไว้กิน เป็นการผลิตเพื่อขายและซื้อใช้ซื้อกิน และลักษณะความสัมพันธ์ (วิถีการผลิต) ทางสังคมและวัฒนธรรมกลายเป็นแบบ ออกปากจ้างสร้างทุน-กำไร โดยมีตลาดนัดฯ เป็นศูนย์กลางเครือข่ายความสัมพันธ์ด้านวิถีการผลิตและวัฒนธรรมด้านการบริโภค ประกอบกับคนที่เข้ามาในตลาดนัดฯ ไม่สามารถผลิตสินค้าที่จำเป็นใช้เองได้ทั้งหมด จึงจำเป็นต้องพึ่งพา/แลกเปลี่ยนกับผู้คน/ชุมชนอื่นๆ ดังตัวอย่าง

ชุมชนบ้านควนซึ่งมีวิถีชีวิตเป็นชุมชนมุสลิม ตั้งอยู่ในเขตหมู่ ๕ ต.คูเต่า อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา วิถีการผลิตด้วยการประมงตั้งนั้นจำเป็นต้องซื้อข้าวจากตลาดนัด

ชุมชนบ้านพังจาก เป็นชุมชนชาวพุทธ ตั้งอยู่ในเขต หมู่ที่ ๗ ต.คูขุด อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา มีวิถีชีวิตในการทำตาลโตนด น้ำตาล (น้ำผึ้ง) ต้มเหล้า

ชุมชนบ้านไต้ เป็นชุมชนชาวพุทธ ตั้งอยู่ในเขต ต.ควนโส อ.ควนเนียง จ.สงขลา ชาวบ้านไต้มีวิถีการผลิตด้วยการจะนำสัตว์น้ำที่จับได้ไปขายตามตลาดนัด

ชุมชนบ้านหัวเขา เป็นชุมชนมุสลิม ตั้งอยู่ฝั่งตรงข้ามเมืองสงขลา ปัจจุบันอยู่ในเขต ต.หัวเขา อ. สิงหนคร จ.สงขลา เนื่องจากสภาพที่ตั้งของชุมชนเป็นที่ชายทะเลมีเนินเขาขนาบอยู่ด้านหลัง ที่ดินของผู้คนบ้านหัวเขาจึงมีน้อยไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก ผู้คนจึงเลี้ยงชีพด้วยการจับสัตว์น้ำเป็นหลัก และนำไปขายที่ตลาดต่าง ๆ รวมถึงตลาดนัดวันอาทิตย์

ชุมชนบ้านแหลมสน ตั้งอยู่ในเขต ต.หัวเขา อ.สิงหนคร จ.สงขลา ที่ชาวแหลมสนสามารถอยู่ได้โดยการจับสัตว์น้ำแต่เพียงอย่างเดียว ปลาที่จับได้ เช่น ปลากะพง ปลาแดง (บังจ้อ) ปลากุเลา เป็นต้น ทั้งนี้ ผู้คนนำปลาที่จับได้ไปขายยังตลาดต่าง ๆ ได้สะดวก รวมถึงตลาดนัดวันอาทิตย์ เนื่องจากอยู่ฝั่งตรงข้ามกับตัวเมืองสงขลา^๕

ชุมชนบ้านเปียนและทุ่งเกา ตำบลเปียน อ. สะบ้าย้อย จ. สงขลา ผู้คนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม มีวิถีการดำเนินชีวิตแบบชาวสวน ทั้งสวนผลไม้อย่างลองกอง เงาะ มังคุด และ ยางพาราเป็นหลัก แต่บางครอบครัวมีอาชีพเสริมด้วยการแปรรูปส้มแขกและทำน้ำส้มแขก ซึ่งผลผลิตที่ได้ก็จะนำขายตลาดในชุมชน และสินค้าบางส่วนมีพ่อค้าคนกลางไปรับซื้อเพื่อนำมาจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์^๖

บ้านดอนแบก หมู่ที่ 5 ตำบลตะเคียน อําเภอรโนด จังหวัดสงขลา ผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ดำเนินวิถีชีวิตแบบอาชีพเกษตรกร ทำนาและปลูกผัก ขณะเดียวกัน บางครอบครัวมีอาชีพเสริมด้วยการทำสุรากลั่นและทำปลาตุ๋นเพื่อส่งขายในตลาด และตลาดนัดวันอาทิตย์ สงขลา ก็เป็นเป้าหมายหนึ่งในการจำหน่ายสินค้าเหล่านี้^๗

บ้านยางขาคีม หมู่ที่ 6 ตำบลทุ่งนารี อําเภอบําบอน จังหวัดพัทลุง ผู้คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา และปลูกต้นสละกับสับปะรดเป็นอาชีพเสริม ผลผลิตจากสละกับสับปะรดส่วนหนึ่งนำมาจำหน่ายในตลาดนัดวันอาทิตย์ สงขลา^๘

^๕ ดูรายละเอียดใน เลิศชาย ศิริชัย และ นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. (๒๕๔๓). พัฒนาการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลา: กรณีศึกษาชุมชนพื้นบ้าน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นจาก http://elibrary.trf.or.th/download_fullstep1.asp

^๖ วันเพ็ญ เรื่องจำรัส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า

^๗ รัชดา เทพทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๒

^๘ สมฤดี บั้วรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า

ลักษณะความสัมพันธ์แบบพึ่งพาแลกเปลี่ยนสินค้าของชุมชนเหล่านี้เป็นตัวอย่างของความสัมพันธ์ที่เกิดจากวิถีการผลิตและวัฒนธรรมการบริโภคที่เกิดขึ้นในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้คนและชุมชนด้านแลกเปลี่ยน

ข้อมูลของแผงจำหน่ายสินค้าและบริการต่างๆ ซึ่งมีจำนวนไม่ต่ำกว่า ๑,๐๐๐ ร้านค้าต่อสัปดาห์ และข้อมูลจำนวนผู้บริโภคที่เข้ามาใช้บริการจับจ่ายสินค้าและบริการหมุนเวียนเฉลี่ยกว่า ๓๐,๐๐๐ คนต่อวัน(นัด)นั้น แสดงให้เห็นว่าตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเป็นหน่วยทางสังคมขนาดใหญ่ และเมื่อพิจารณาในมิติประวัติศาสตร์ของกลุ่มทะเลสาบพบว่าการเดินทางติดต่อสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันระหว่างผู้คน/ชุมชนเพื่อการค้าหรือเพื่อการแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชนได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ระหว่างบ้าน ระหว่างชุมชน จนเกิดความผูกพันฉันท์ญาติพี่น้อง เพราะในอดีตการเดินทางระหว่างหมู่บ้าน ระหว่างพื้นที่จำเป็นต้องใช้เวลาข้ามวันข้ามคืน และจำเป็นต้องพักค้างคืนอาศัยในบ้านหรือหมู่บ้านต่างๆ ที่เดินทางไปติดต่อค้าขายหรือแลกเปลี่ยนสินค้า เช่น ผู้คนชุมชนเกาะใหญ่นำผลิตผลทางการเกษตรหรือการประมงมาจำหน่ายในตลาดนัดขย สถานีรถไฟ หรือผู้คนชุมชนตะเคียน อำเภอรโนดนำข้าวเปลือกหรือปลาตุกร้าตะเคียน มาจำหน่ายในตลาดนัดขย สถานีรถไฟ เป็นต้น ความสัมพันธ์ที่เป็นไปในลักษณะเช่นนี้ได้กระจายอยู่ในทุกชุมชนในอดีต แต่เมื่อเกิดระบบคมนาคมยุคเศรษฐกิจการค้าแบบเสรีความสัมพันธ์ดังกล่าวได้เจือจางลง^๔ แต่ก็ยังคงเป็นรากฐานและปรากฏในสังคมของชุมชนกลุ่มทะเลสาบสงขลา

ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวแต่ทว่ายังคงเชื่อมโยงกับตลาด/ชุมชนอื่นๆ เป็นต้นว่า กลุ่มคนที่เข้ามาทำกิจกรรมการแลกเปลี่ยนในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาในฐานะต่างๆ มิได้มีส่วนร่วมหรือดำเนินกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเฉพาะในพื้นที่บริเวณรถไฟสงขลาเท่านั้น หากทว่ายังเชื่อมโยงกับตลาดนัดและชุมชนอื่นๆ เช่น ตลาดนัดเปิดท้ายประมงใหม่ ตลาดนัดเปิดท้ายชอยกูโบ ตลาดนัดหน้ามหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา ตลาดนัดสทิงพระสามแยกหัวถนนคูซูด ต.จะทิ้งพระ อ.สทิงพระ ตลาดนัดจะนะ สี่แยกเทศบาล ต.จะนะ อ.จะนะ ตลาดนัดคลองแงะ สามแยกบ้านคลองแงะ อ.สะเดา ตลาดนัดนาม่วง บริเวณหลังสถานีรถไฟนาม่วง อ.นาหม่อม ตลาดนัดระโนด บริเวณตลาดสดเทศบาล ต.ระโนด อ.ระโนด เหล่านี้ เป็นต้น

ในแง่ของโครงสร้างทางสังคมในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา กลุ่มคนทั้งในฐานะผู้จัดการบริหารพื้นที่ตลาดนัด ในฐานะผู้ผลิต/ผู้จัดจำหน่าย ในฐานะผู้ซื้อ/ผู้บริโภค หรือในฐานะของผู้ให้บริการ/ผู้ใช้บริการ ตลาดนัดขย จึงทำหน้าที่ในเชื่อมต่อระหว่างกลุ่มคนและชุมชน

^๔ ดูรายละเอียดใน ชวลิต อังวิทยาธ. (๒๕๔๔). การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนหรือทะเลสาบสงขลา . สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ต่าง ๆ โดยมีกิจกรรมการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเป็นตัวประสานให้ผู้คนและชุมชนมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน

ความสัมพันธ์ของโครงสร้างทางสังคมในตลาดนัดฯ ระหว่างผู้ขายด้วยกัน ระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อ ระหว่างผู้ขายกับผู้รับจ้าง ระหว่างเจ้าของพื้นที่กับผู้เช่าพื้นที่ มีลักษณะต่างๆ เป็นต้นว่า ระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อ มีลักษณะของความสัมพันธ์แบบเป็นขาประจำ (ลูกค้าประจำ) ในการซื้อขายสินค้าหรือบริการ ซึ่งแบร์รี ไอแซค (Barry Isaac) ได้ศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการที่ลูกค้าจะเลือกมีเจ้าประจำ คือ ความซื่อตรงของผู้ขาย รู้จักกันมาก่อน เป็นญาติผู้ขาย อรรถาศัยดี ทั้งนี้ นักเศรษฐศาสตร์เองก็ถือว่าการมีเจ้าประจำนั้นเป็นรูปแบบการซื้อขายที่ทำให้เสียค่าโสหุ้ย (Transactioncost) ต่ำ ประโยชน์ของการมีเจ้าประจำ คือ ทางด้านลูกค้าก็จะได้รับความมั่นใจว่าผู้ขายจะซื่อตรงต่อตนในเรื่องราคาและคุณภาพของสินค้าที่ซื้อ ทางด้านผู้ขายก็รู้ว่าลูกค้าประจำของตนต้องการอะไรและพยายามที่จะทำให้ลูกค้าพอใจมากที่สุด ซึ่งเป็นการป้องกันความเสี่ยงในการขายสินค้า^{๑๐} ความสัมพันธ์ในลักษณะของการเป็นเจ้าประจำหรือขาประจำตลาดนัดวันอาทิตย์ มีปรากฏให้เห็นในหลาย ๆ กรณี เช่น ผู้ให้บริการรมมีแม่ค้าเป็นลูกค้าประจำ แม่ค้าขายปลาแม่เจ้าประจำกับผู้เลี้ยงปลาเพราะสามารถคัดเลือกปลาได้ด้วยตนเอง^{๑๑} แม่ค้าขายผักมีเจ้าประจำกับคนขับรถโดยสารเพราะสามารถใช้ให้ยกสิ่งของขึ้นรถลงรถได้^{๑๒} เจ้าของร้านอาหารตามสั่งมีเจ้าประจำกับคนขับรถสามล้อรับจ้าง เพราะ รู้เส้นทางและจัดวางอาหาร พี่ซึก ได้เก่งสามารถบรรทุกได้ครั้งละมากๆ^{๑๓} ผู้มาใช้บริการตลาดนัดมีเจ้าประจำกับผู้ให้บริการรับฝากรถ เพราะพูดจาสุภาพและเชื่อมั่นในความปลอดภัยว่าสามารถดูแลรถไม่ให้หายแน่นอน^{๑๔} เหล่านี้เป็นต้น ลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตลาดนัดวันอาทิตย์

ลักษณะที่กล่าวมานี้จึงก่อให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆ ในแบบที่ไม่ได้เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ขณะเดียวกัน ตลาดนัดได้แบ่งคนเป็นกลุ่มและใช้ความสัมพันธ์ทางการตลาดผูกมัด

^{๑๐} อ่างใน กิตติพร ใจบุญ. (๒๕๔๙). “ตลาดนัดกับวิถีชีวิต : บทสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องตลาดในสังคมไทย,” ใน *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). หน้า ๒๘ – ๒๙.

^{๑๑} วรรณภา พลายนบัว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

^{๑๒} รชชลี เจ๊ะตะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

^{๑๓} รจนา ทองนิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๔

^{๑๔} ปกรณ์ เสมประดิษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า

คนเหล่านี้เข้าด้วยกันและเป็นการสังคมนั้นจริง^{๑๕} และยังมีผลต่อการกำหนดราคาสินค้าด้วย กล่าวคือ ราคามีความยืดหยุ่นไปตามความสัมพันธ์ทางสังคมและคุณค่าทางวัฒนธรรม การกำหนดราคาสินค้าของพ่อค้าแม่ขายในบางโอกาสก็มิได้ตายตัว หากแต่คำนึงถึงสถานภาพของลูกค้า เช่น ลูกค้าเป็นเด็กนักเรียนประถมราคาของสินค้าถูกหน่อย ลูกค้าเป็นนิสิตนักศึกษายังไม่สามารถหารายได้ด้วยตนเองจึงกำหนดราคาไม่สูงมากนัก และอาจจะคิดในราคาที่พิเศษหากมีความสัมพันธ์ทางสังคมใกล้ชิดกัน^{๑๖}

ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นยังมีผลในแง่ของเครือข่ายข่าวสารข้อมูลด้วย กล่าวคือ ตลาดนัดข เป็นแหล่งขึ้นของการเป็นศูนย์กลางของการประชาสัมพันธ์ดังกรณีที่เกิดขึ้นในอดีตที่ พบว่า “...มีบ่อยครั้งที่นักปกครองระดับท้องถิ่นเลือกเอาวันนัดเป็นวันพบปะประชาชนเพื่อชี้แจงข้อราชการหรือจัดกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่น...” ด้วยเหตุนี้ ข้อมูลข่าวสารที่เกิดขึ้นในชุมชนจึงแพร่สะพัดผ่าน “ตลาดนัด” ได้เป็นอย่างดี ในตลาดนัดข พ่อค้าแม่ค้าชาวบ้านผู้ซื้อผู้ขายพูดคุยสนทนากันได้ทุกเรื่องทั้งเรื่องละครโทรทัศน์ ข่าวสารบ้านเมือง เรื่องของตนเอง เรื่องของเพื่อนบ้าน ซึ่งยังคงความมีชีวิตชีวาที่เป็นมรดกตกทอดที่จะคงมีสืบไป^{๑๗}

นอกจากนี้ ตลาดนัดขยังถือเป็นสถานที่อภิสิทธิ์ที่มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการต่อต้านวาทกรรมอำนาจนำ (Anti hegemonic discourse) ตลาดนัดขเป็นสถานที่ที่เผชิญหน้ากับแรงกดดันสองด้านด้วยกัน คือ เรื่องของโครงสร้างทางสังคมและการจัดระเบียบของรัฐ ตลาดนัดขเป็นพื้นที่ที่สัมพันธ์กับอำนาจ เป็นพื้นที่กลางที่ส่งผ่านอำนาจทางการเมืองของรัฐไปยังประชาชน (ไม่ว่าจะเป็นในรูปแบบของการจัดระเบียบพื้นที่ จัดระเบียบการวางสินค้า ตรวจสอบ และการกำหนดราคา) แต่ขณะเดียวกันตลาดนัดขก็เป็นพื้นที่ที่เปิดให้เกิดการต่อรองและต่อต้านอำนาจที่เหนือกว่า ผ่านการนินทา การพูดคุยแลกเปลี่ยนข่าวสาร และการแสดงออกอย่างอิสระของผู้คนที่มาตลาดนัด^{๑๘}

ตลาดนัดวันอาทิตย์ก็ปรากฏภาพทางสังคมในลักษณะดังกล่าวด้วยเช่นเดียวกัน กล่าวคือ ในช่วงเวลาที่มีตลาดนัดได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะของพื้นที่จากสถานที่ราชการซึ่งมี

^{๑๕} ดังกรณีการศึกษาของเรื่องต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือเรื่อง *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด*. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

^{๑๖} กัญญา นำเทพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟขงขลา

^{๑๗} เอกวิทย์ ณ ถลาง. (๒๕๔๐, มกราคม – สิงหาคม). “สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ในภาคใต้,” *รัฐสมิแล*. ๖ : ๑-๒.

^{๑๘} M. Bakhtin, *Rabelais and His World* (Bloomington : University of Indiana Press, ๑๙๘๔) อ้างจาก Scott R.Hutson, “Carnival and Contestation in the Aztec Marketplace,” *Dialectical Anthropology* vol. ๒๕ (๒๐๐๐) : ๑๒๓ – ๑๔๙. อ้างจากสมรภัษ ชัยสิงห์กานานนท์. (๒๕๔๙). “บทนำ” ใน *ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด* กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

กฎหมายควบคุมอย่างชัดเจนเป็นพื้นที่หวงห้ามสำหรับข้าราชการ เจ้าหน้าที่ นักศึกษาและผู้มาติดต่อราชการเท่านั้นให้กลายมาเป็นพื้นที่สาธารณะที่เปิดให้ผู้คนจากภายนอกเข้ามาได้ ความพลุกพล่านจ่อแจไปด้วยผู้คนทำให้พื้นที่ดังกล่าวแปลงสภาพเป็นพื้นที่แห่งการพักผ่อนและพื้นที่แห่งการบริโภค ดังที่ปรากฏในความไร้ระเบียบของพื้นที่ตลาดนัดบริเวณสถานีรถไฟสงขลา ในช่วงวันอาทิตย์ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสถานะของพื้นที่บริเวณถนนปลาและถนนรามวิถีจากบริเวณที่เคยมีกฎหมายควบคุมเป็นพื้นที่หวงห้ามหากกระทำผิดถือว่าผิดกฎหมายให้กลายมาเป็นพื้นที่ที่ถูกต้องทางสังคม^{๑๔}

อุปสรรคและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค: กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาแม้จะมีอุปสรรคเรื่องระยะเวลาอยู่บ้าง แต่เป็นความพยายามอย่างตั้งใจจริงของคณะผู้วิจัยในการนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของผู้คนและชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาในมิติทางประวัติศาสตร์ โดยอาศัยหน่วยทางสังคมที่เรียกว่า “วันนัด” ซึ่งผลการศึกษาดังที่ได้นำเสนอไปข้างต้น

อย่างไรก็ตาม ประสบการณ์จากการศึกษาเก็บข้อมูล คณะผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่สนใจจะศึกษาเกี่ยวกับ “ตลาดนัดฯ” และเห็นว่ามีประเด็นที่น่าสนใจและควรได้รับการศึกษาวิจัยในโอกาสต่อไป เช่น ประเด็น ปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและเชื้อชาติของผู้คนในตลาดนัดฯ หรือประเด็นการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในยุคโลกาภิวัตน์ เป็นต้น

^{๑๔} อธิตา สุนทรโรทก. (๒๕๔๙). “ตลาดนัดมหาวิทยาลัยมหิดล : การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่,” ใน ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (มปพ.). การปลูกทุเรียน. กรุงเทพฯ : ฝ่ายเอกสารฯ.
- กิตติ ตันไทย. (๒๕๔๕). โครงการเศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มทะเลสาบสงขลา : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าวและยางพารา ตั้งแต่ พ.ศ. 2439-2539. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นจาก http://elibrary.trf.or.th/download_fullstep1.asp
- กิตติพร ใจบุญ. (๒๕๔๙). “ตลาดนัดกับวิถีชีวิต : บทสำรวจเบื้องต้นเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องตลาดในสังคมไทย,” ใน ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- กีร์ เทรบูลย์ (๒๕๔๒) “ตาลโตนด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่มที่ ๖. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- เกรียงศักดิ์ หลีเจริญ. (๒๕๑๙). การวิเคราะห์โครงสร้างทางภูมิศาสตร์ของตลาดนัดหมุนเวียนในจังหวัดสตูล. ปรินญาณิพนธ์ (กศ.ม. ภูมิศาสตร์). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- คำให้การขุนหลวงวัดประดู่ทรงธรรม. (๒๕๓๔). กรุงเทพฯ : สำนักงานเลขาธิการนายกรัฐมนตรี.
- จรรยา หยุทอง. (๒๕๔๗). ปากคำ คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา : ฝ่ายส่งเสริมเผยแพร่และพัฒนาสถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- จำนง แรกพิณีจ. (๒๕๓๗). แซร์แรงงาน : ความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมของชาวบ้านภาคใต้. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- (๒๕๔๐). รายงานการวิจัยเรื่องการศึกษาสภาวะทางภูมิศาสตร์ที่ส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนบริเวณพื้นที่ระหว่างทะเลน้อยและทะเลสาบสงขลา. สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- เจือจันทร์ ด่านสืบสกุล (๒๕๔๖). ศึกษาการผลิตอาหารจากตาลโตนดของชาวบ้าน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา. ปรินญาณิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และ พูนศักดิ์ ชานิกรประเสริฐ. (๒๕๔๐). เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต. กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (๒๕๔๘). “แนวคิดชุมชนกับประวัติศาสตร์ไทย” ใน ประวัติศาสตร์ความคิดไทยกับแนวคิดชุมชน. (กรุงเทพฯ : สร้างสรรค์). หน้า ๘๙ – ๑๒๑.
- ชลิตา บัณฑุวงศ์ และคณะ. (๒๕๔๓). “หัวโอง” พัฒนาการและลักษณะแลการปรับตัวของชาวประมงพื้นบ้านอันดามัน. กรุงเทพฯ : อักษรไทย.

- ชวน เพชรแก้ว. (๒๕๔๙). **วรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมปริทัศน์**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ชวลิต อังวิยาธร. (๒๕๔๔). **การแลกเปลี่ยนและการค้าข้าวบริเวณชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ดำรงพล อินทร์จันทร์. (๒๕๔๙). “ตลาดชายขอบมอญพลัดถิ่น,” ใน **ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด**. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ทวีศักดิ์ สุขรัตน์. (๒๕๔๔). **ชุมชนบ้านหนองปรือ**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ธิดา สาระยา. (๒๕๒๘). “พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทย (เน้นตามพรลิงค์),” ใน **รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ ๓**.
- นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. (๒๕๔๕). **คนลุ่มทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- บรรเทิง ศิริมุสิกะ. (๒๕๔๕). **ศึกษาการผลิตของชุมชนเชิงเขาบรรทัดในจังหวัดพัทลุง ตั้งแต่การจัดตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชจนถึงการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (พ.ศ.๒๕๓๙-๒๕๐๔)**. ปรินญานิพนธ์ (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ปก แก้วกาญจน์. (๒๕๓๔). **รายงานการวิจัยการสร้างทางรถไฟกับผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๕๒ ถึงปัจจุบัน : ศึกษากรณีอำเภอเทพา จังหวัดสงขลา**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา.
- ปก แก้วกาญจน์. (๒๕๔๐). **การค้าทางเรือบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา**. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.
- ประไพ สุทธิมิตร. (๒๕๔๑). **ตลาดนัดบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา**. ปรินญานิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ประมวล มณีโรจน์. (๒๕๕๑). “นิทานหนังพร้อมน้อยนิทานกลางหัวใจ.” ใน **เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการโครงการเครือข่ายทางวัฒนธรรมเพื่อการส่งเสริมศิลปพื้นบ้านภาคใต้ : ก่อนวันตั้งตามเราจะทำอะไรดี**. เมื่อวันที่ ๒๙ - ๓๐ สิงหาคม ๒๕๕๑ ณ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ประโยชน์ เรืองโรจน์. (๒๕๑๖). **การวิเคราะห์ที่ตั้งและสภาพเศรษฐกิจร้านชำในเขตอำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช**. ปรินญานิพนธ์ กศ.ม. ภูมิศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

- ประสิทธิ์ คงธรรม. (๒๕๓๙). วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านชุมชนเก่าแก่ง ตำบลบ่ออย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. ปรินิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ประเสริฐ วิทยารัฐ. (๒๕๓๑). “พัทลุง : สภากฎมิตศาสตร์,” ในรายงานการสัมมนา ประวัติศาสตร์และโบราณคดีพัทลุง. พัทลุง : ศูนย์วัฒนธรรม จังหวัดพัทลุง.
- ปราณี จันทศรี. (๒๕๔๖). วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวไทยมุสลิม อำเภอเมืองสตูล จังหวัดสตูล. ปรินิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒. (๒๕๔๖). กรุงเทพฯ : นามมีบุ๊คพับลิเคชันส์.
- พรเพ็ญ อันตระกูล และสายชล สัตยนุรักษ์. (๒๕๔๕) “การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและการใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์” ใน เอกสารการสอนชุดวิชา ประวัติศาสตร์ไทย. (นนทบุรี : สุโขทัยธรรมมาธิราช. หน้า ๒๙ – ๕๖.
- พรศักดิ์ พรหมแก้ว. (๒๕๔๒). “ทำบุญเดือนสิบ : ประเพณี,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๗. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- พิเชฐ แสงทอง. (๒๕๔๕). ศึกษาลักษณะเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนชาวบาบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาในวรรณกรรมนิราศ. วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยศึกษา). กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- พิทยา บุษรารัตน์. (๒๕๔๕). การแสดงพื้นบ้าน : การเปลี่ยนแปลง และความสัมพันธ์กับสังคมและวัฒนธรรมบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลากรณีศึกษาหนังตะลุงและโนราห์หลังการปฏิรูปการปกครองสมัยรัชกาลที่ ๕-ปัจจุบัน. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์ และอังสนีย์ ชุนหปราน. (๒๕๔๒). “ทะเลสาบสงขลา,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๗. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ไพโรจน์ สิริมนตาภรณ์ อังสนีย์ ชุนหปราน และ เรียงชัย ตันสกุล. (๒๕๔๒). “ทะเลสาบสงขลา : พันธุ์สัตว์น้ำ,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ ภาคใต้ เล่ม ๗. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- มาลี้น ช่างเสียง. (๒๕๓๙). การผลิตปลาเค็มตากแห้งของชาวบ้านเก่าแก่ง ตำบลบ่ออย่าง อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. ปรินิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้.

- ยงยุทธ ชูแว่น. (๒๕๒๙). พัฒนาการของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ ถึงปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘ = **The history of the lake of Songkhla region from the beginning of the seventeen of the end of the eighteenth centuries.** วิทยานิพนธ์ (อ.ม.ประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- (๒๕๔๕). สถานภาพของการวิจัยประวัติศาสตร์ภาคใต้ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓ - ๒๕๓๕," ใน สถานภาพงานวิจัยสาขาประวัติศาสตร์ในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๐๓ - ๒๕๓๕. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ยงยุทธ ชูแว่น และ คณะ. (๒๕๔๑). **โลกของลุ่มทะเลสาบ.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นาคกร.
- ยศ สันตสมบัติ. (๒๕๔๐) **มนุษย์กับวัฒนธรรม.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เลิศชาย ศิริชัย และ นฤทธิ์ ดวงสุวรรณ. (๒๕๔๓). **พัฒนาการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติในทะเลสาบสงขลา : กรณีศึกษาชุมชนพื้นบ้าน.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นจาก http://elibrary.trf.or.th/download_fullstep1.asp
- วงเดือน นาราจักร. (๒๕๔๘). **ประวัติศาสตร์ : วิธีการและพัฒนาการ.** กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- วิมล คำศรีและไพรินทร์ รุยกแก้ว. (๒๕๔๔). **วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ศรีสมร ศรีเบญจกลางกูร. (๒๕๔๔). **ประวัติศาสตร์เมืองสงขลา.** สงขลา : สถาบันราชภัฏสงขลา.
- สงบ ส่งเมือง. (๒๕๒๓). **การพัฒนาหัวเมืองสงขลาในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้น (๒๓๑๐ - ๒๔๔๔).** สงขลา : ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มศว สงขลา.
- สงบ ส่งเมือง. (๒๕๔๖). **เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษ.** กรุงเทพฯ : สถาบันวิถึทรรศน์.
- สมคะเน แผลงฤทธิ์. (๒๕๔๘). **บทบาทตลาดในกรุงเทพมหานครต่อการค้าภายในและการค้ากับต่างชาติในสมัยรัชกาลที่ ๓ ถึง สมัยรัชกาลที่ ๕.** วิทยานิพนธ์ (ศศ.ม.ประวัติศาสตร์) กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ (บรรณาธิการ). (๒๕๔๙). **ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์. (๒๕๔๙). "บทนำ," ใน **ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด.** กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

- สารสนเทศทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา สำนักวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. (๒๕๔๕). “ลักษณะทั่วไปของลุ่มน้ำทะเลสาบและทะเลสาบสงขลา,” ใน คนลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. สงขลา : โครงการการจัดการทรัพยากรชายฝั่งภาคใต้.
- สิริเสาวภาคย์ เขาวเหม. (๒๕๔๓). **ศึกษาวัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวตรังในเขตเทศบาลนครตรัง จังหวัดตรัง**. ปรินญาณินพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สีบพงศ์ ธรรมชาติ. (๒๕๔๒). **รายงานวิจัย เรื่องวิทยาการชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา เพื่อการพัฒนา**. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (๒๕๔๒). “การกินของชาวใต้,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๑. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์).
----- (๒๕๔๒). “ขนมเดือนสิบ,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์).
----- (๒๕๔๒). “วันนัด,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม ๑๕. (กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์).
----- (๒๕๔๔). **โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา**. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- สุภัทรา ชาลีเครือ. (๒๕๓๗). **ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อตลาดจำหน่ายสินค้าทางการเกษตร บ้านโนนพันชาติ ตำบลหนองบัวใหญ่ อำเภอจตุรัส จังหวัดชัยภูมิ**. ปรินญาณินพนธ์ (กศ.ม. ภูมิศาสตร์). กรุงเทพฯ ฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
- สุภาคย์ อินทองคง. (๒๕๔๒). “เครื่องปั้นดินเผาสทิงหม้อ,” ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม ๒. กรุงเทพฯ ฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- สุธี เทพสุธีวงศ์. **โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม**. เรื่องตลาดนัด. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นจาก <http://www.sru.ac.th/TRF/Documents/0028.pdf>
- เสรี พงศ์พิศ. (๒๕๔๘). **เครือข่าย ยุทธวิธีเพื่อประชาคมเข้มแข็ง ชุมชนเข้มแข็ง**. กรุงเทพฯ ฯ : โครงการมหาวิทยาลัยชีวิต.
- อธิตา สุนทรโรทก. (๒๕๔๘). “ตลาดนัดมหาวิทยาลัยมหิดล : การเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่,” ใน **ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด**. กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- อนันต์ ขุนโสภา. (๒๕๓๙). **วัฒนธรรมการบริโภคอาหารของชาวบ้านตำบลเกาะยอ อำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา**. ปรินญาณินพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- อภิญา เพ็ญฟูสกุล. (๒๕๔๖). **อัตลักษณ์ = Identity** : การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด. กรุงเทพฯ : คณะกรรมการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- อภิเชษฐ์ คีรีโชติ. (๒๕๓๘). วัฒนธรรมการถนอมอาหารของชาวบ้านบริเวณคาบสมุทรสทิงพระ จังหวัดสงขลา. ปรินญาณิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อมรา พงศ์ศาศิขญ์. (๒๕๔๒). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม : กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุทิศ สังขรัตน์. (๒๕๔๖). การแลกเปลี่ยนผลผลิตของชุมชนรอบทะเลสาบสงขลาในสมัยเรือเมล์” พ.ศ. ๒๕๖๕ – พ.ศ. ๒๕๑๖. ปรินญาณิพนธ์ (ศศ.ม. ไทยคดีศึกษา). สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (๒๕๔๔). **ภูมิปัญญาทักษิณ**. กรุงเทพฯ : อมรินทร์.
- (๒๕๔๐, มกราคม – สิงหาคม). “สังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชนหลายชาติพันธุ์ในภาคใต้,” **รัฐสมิแล**. ๖ : ๑-๒.

บุคลากรกรม

บุคลากรกรม

- กนกอร สวัสดิ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี
- กมลวรรณ สุขาทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๒
- กัญญา นำเทพ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา
- กนิ ทongsสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๒
- แก้ว คำมูล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า
- คำหล้า สุวรรณสุข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๔
- จตุมา โชคสมัย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า
- จันทร์เพ็ญ นวลเพ็ญ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา
- ถนอม ยามะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๔
- ถัน หวังลี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี
- ทอง ชาวบ้านขุนทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๒
- ทิพวรรณ โชควิวัฒน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา
- นิคม นาเหนือ ผู้ให้สัมภาษณ์, สัมภาษณ์ โดย นางสาว ญาดา สะอาดดีและนางสาวอรอุมา มีชัย บ้านเลขที่ ๑๙/๒ หมู่ที่ ๔ ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา.
- ปกรณ์ เสมประดิษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า
- ปกรณ์ เสมประดิษ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า
- ประชิต ช่วยพาณิชย์ ผู้ให้สัมภาษณ์, สัมภาษณ์ โดยนางสาวญาดา สะอาดดีและนางสาวอรอุมา มีชัย บ้านเลขที่ ๗๐ หมู่ที่ ๔ ตำบลท่าหิน อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา

พรเพ็ญ แก้ววิเชียร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๔

พรรณี จินดารัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

พิณ สมสว่าง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

พา ศิลปสาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

เพียง แก้วสุวรรณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๕ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณ ถนนรามวิถี

ยุทธิ์ ศุภระการจณ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณบาทวิถีถนนปละท่า

รอชลี เจ๊ะตะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

รอดิยะ แวดอมาน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๔

รัชดา เทพทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๒

รจนา ทองนิจ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๔

เริงรัตน์ แก้วขาว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

เรื่องยศ ไม่ทราบนามสกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณหน้าสถานีรถไฟสงขลา

เลียบ ไม่ทราบนามสกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

วรรณ พลายนบัว เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

วันเพ็ญ เรืองจำรัส เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า

สกาวัฒน์ โชติช่วง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี

สมฤดี บั้วรัตน์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า

- หนู เขียวทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า
- หมั่นเตะ โส๊ะແหละ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๔
- เหียง เนาวสันต์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๗, ๓๑ มกราคม ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่า
- อดุลย์ ไม้ทราบนามสกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๖ กันยายน ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนปละท่าซอยที่เชื่อมต่อกับ สถานีรถไฟสงขลา
- อรวรรณ เลิศสกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี
- อารีย์ พิพิชสถาพร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๐ ณ บริษัทมิตรทอง จำกัด บริเวณสถานีรถไฟสงขลาเก่า
- อารีรัตน์ สุขศรี เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๒๒ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี
- อำพล ยูโสะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๕ เมษายน ๒๕๕๐ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณถนนรามวิถี ซอย ๔
- เฮง อาลียะ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์. นายพรชัย นาคสีทอง เป็นผู้สัมภาษณ์ เมื่อวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ ณ ตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณหน้าสำนักงานป่าไม้จังหวัด สงขลา

ภาคผนวก ก

(สำเนา) หนังสือขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย

ที่ ศธ 0531.12.06/พิเศษ

ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมือง
จังหวัดสงขลา 90000

พฤษภาคม 2551

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย

เรียน นายกเทศมนตรีเทศบาลนครสงขลา จังหวัดสงขลา

ด้วยสำนักวิจัยและส่งเสริมวัฒนธรรมวิถีชน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ได้อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2550 เรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟเก่าสงขลา ให้กับข้าพเจ้านายพรชัย นาคสีทอง เพื่อศึกษาบริบทและความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านการบริโภคของผู้คนและชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา ตลอดจนเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าสงขลา ทั้งนี้ ปัจจุบันงานวิจัยในเรื่องดังกล่าวอยู่ระหว่างการดำเนินการศึกษาข้อมูล ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวเป็นไปอย่างรอบด้านและบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าจังหวัดสงขลา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของท่านเพื่อประกอบการศึกษาค้นคว้า

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายพรชัย นาคสีทอง)

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

หัวหน้าโครงการฯ

ภาควิชาสังคมศาสตร์

โทรศัพท์ 0-7431-1885 – 7 ต่อ 1611, 1605

โทรสาร 0-7444-3972

ที่ ศธ 0531.12.06/พิเศษ

ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมือง
จังหวัดสงขลา 90000

พฤษภาคม 2551

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย

เรียน ผู้จัดการบริษัทมิตรทอง จำกัด

ด้วยสำนักวิจัยและส่งเสริมวัฒนธรรมวิถีชน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ได้อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2550 เรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟเก่าสงขลา ให้กับข้าพเจ้านายพรชัย นาคสีทอง เพื่อศึกษาบริบทและความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านการบริโภคของผู้คนและชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา ตลอดจนเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าสงขลา ทั้งนี้ ปัจจุบันงานวิจัยในเรื่องดังกล่าวอยู่ระหว่างการดำเนินการศึกษาข้อมูล ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวเป็นไปอย่างรอบด้านและบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าจังหวัดสงขลา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของท่านเพื่อประกอบการศึกษาค้นคว้า

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายพรชัย นาคสีทอง)

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

หัวหน้าโครงการฯ

ภาควิชาสังคมศาสตร์

โทรศัพท์ 0-7431-1885 – 7 ต่อ 1611, 1605

โทรสาร 0-7444-3972

ที่ ศธ 0531.12.06/พิเศษ

ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ อำเภอเมือง
จังหวัดสงขลา 90000

พฤษภาคม 2551

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัย

เรียน .....

ด้วยสำนักวิจัยและส่งเสริมวัฒนธรรมวิถีชน สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ได้อนุมัติทุนอุดหนุนการวิจัย ประจำปีงบประมาณ 2550 เรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟเก่าสงขลา ให้กับข้าพเจ้านายพรชัย นาคสีทอง เพื่อศึกษาบริบทและความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านการบริโภคของผู้คนและชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลา ตลอดจนเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าสงขลา ทั้งนี้ ปัจจุบันงานวิจัยในเรื่องดังกล่าวอยู่ระหว่างการดำเนินการศึกษาข้อมูล ดังนั้น เพื่อให้งานวิจัยดังกล่าวเป็นไปอย่างรอบด้านและบรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟเก่าจังหวัดสงขลา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหน่วยงานของท่านเพื่อประกอบการศึกษาค้นคว้า

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์ และขอขอบคุณอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

ขอแสดงความนับถือ

(นายพรชัย นาคสีทอง)

อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมศาสตร์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ

หัวหน้าโครงการฯ

ภาคผนวก ข

(สำเนา) แบบสอบถาม

สำหรับโครงการวิจัย

“ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค
กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

แบบสอบถาม
สำหรับโครงการวิจัย
“ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค
กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

คณะผู้วิจัย

นายพรชัย นาคสีทอง และ นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

ทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ
๒๕๕๐

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการเก็บข้อมูลเบื้องต้นเพื่อในการศึกษาเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์ บริเวณสถานีรถไฟสงขลา และเพื่อประโยชน์ในทางวิชาการ

กลุ่มเป้าหมายหลักในการสำรวจจะประกอบไปด้วยบุคคลต่างๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา ซึ่งครอบคลุมพื้นที่บริเวณสถานี บริเวณถนนปละท่าตลอดแนวจากแยกโรงเรียนอนุบาลสงขลาไปจนถึงแยกศาลหลักเมือง บริเวณรามวิถีตลอดแนวจากแยกโรงเรียนอนุบาลสงขลาไปจนถึงแยกป่าไม้และหน้าป่าไม้จังหวัดสงขลา

ผู้รับผิดชอบโครงการวิจัย

นายพรชัย นาคสีทอง และ นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา

แบบสอบถาม

โครงการวิจัย

“ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา

คณะผู้วิจัย นายพรชัย นาคสีทอง และ นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ คณะมนุษยศาสตร์และ
สังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา
ทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐

ส่วนที่ ๑ ข้อมูลในการเก็บแบบสอบถาม - ช่วงระยะเวลาของการเก็บแบบสอบถาม

วันเสาร์

(...) สัปดาห์แรกของต้นเดือน

(...) สัปดาห์สองของเดือน

(...) สัปดาห์สามของเดือน

(...) สัปดาห์สุดท้ายของเดือน

ช่วงเวลา

(...) ระหว่างเวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๑๔.๐๐ – ๑๖.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๑๖.๐๐ – ๑๘.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๑๘.๐๐ – ๒๐.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๒๐.๐๐ – ๒๒.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๒๒.๐๐ – ๒๔.๐๐ น.

วันอาทิตย์

(...) สัปดาห์แรกของต้นเดือน

(...) สัปดาห์สองของเดือน

(...) สัปดาห์สามของเดือน

(...) สัปดาห์สุดท้ายของเดือน

ช่วงเวลา

(...) ระหว่างเวลา ๐๐.๐๐ – ๐๒.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๐๒.๐๐ – ๐๔.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๐๔.๐๐ – ๐๖.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๐๖.๐๐ – ๐๘.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๐๘.๐๐ – ๑๐.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๑๐.๐๐ – ๑๒.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๑๒.๐๐ – ๑๔.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๑๔.๐๐ – ๑๖.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๑๖.๐๐ – ๑๘.๐๐ น.

(...) ระหว่างเวลา ๑๘.๐๐ – ๒๐.๐๐ น.

ส่วนที่ ๒ ข้อมูลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๑. ชื่อ – สกุล (หากไม่สะดวกในการตอบจะไม่ตอบก็ได้)

.....

๒. เพศ

(.....) ชาย

(.....) หญิง

๓. อายุ

(.....) อายุต่ำกว่า ๑๘ ปี

(.....) อายุระหว่าง ๑๘ – ๒๕ ปี

(.....) อายุระหว่าง ๒๕ – ๓๕ ปี

(.....) อายุระหว่าง ๓๕ – ๕๐ ปี

(.....) อายุระหว่าง ๕๐ – ๖๐ ปี

(.....) อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป

๔. วุฒิการศึกษา

(.....) ต่ำกว่าระดับประถมศึกษา

(.....) ระดับประถมศึกษา

(.....) ระดับมัธยมศึกษา หรือ กำลังศึกษาอยู่ในระดับมัธยมศึกษา

(.....) ระดับปริญญาตรี หรือ กำลังศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี

(.....) สูงกว่าระดับปริญญาตรี

๕. อาชีพ

(....) นักเรียน / นิสิต / นักศึกษา

(....) ข้าราชการ / พนักงานรัฐวิสาหกิจ

(....) พนักงานบริษัทเอกชน

(....) ธุรกิจส่วนตัว

(....) รับจ้างทั่วไป

(....) ค้าขาย

(....) เกษตรกรรม/เกษตรกร

(....) อื่นๆ

๖. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน

(.....) ต่ำกว่า ๖,๕๐๐ บาทต่อเดือน

(.....) ระหว่าง ๖,๕๐๐ – ๘,๕๐๐ บาทต่อเดือน

(.....) ระหว่าง ๘,๕๐๐ – ๑๐,๕๐๐ บาทต่อเดือน

(.....) ระหว่าง ๑๐,๕๐๐ – ๑๒,๕๐๐ บาทต่อเดือน

(.....) ระหว่าง ๑๒,๕๐๐ – ๑๔,๕๐๐ บาทต่อเดือน

(.....) สูงกว่าระหว่าง ๑๔,๕๐๐ บาทต่อเดือน

๗. ภูมิลำเนา / ที่อยู่

- (....) จังหวัดสงขลา อำเภอ.....
- (....) จังหวัดพัทลุง อำเภอ.....
- (....) จังหวัดนครศรีธรรมราช อำเภอ.....
- (....) จังหวัดปัตตานี อำเภอ.....
- (....) จังหวัดอื่นๆ อำเภอ.....

๘. ศาสนา

- (....) พุทธ (....) อิสลาม (....) อื่นๆ

ส่วนที่ ๓ ข้อมูลเรื่องการจำหน่ายสินค้าและบริการ

๑). ท่านมาจำหน่ายสินค้าที่ตลาดนัดฯ ก็ครั้งต่อเดือน

- (....) เดือนละ ๑ ครั้ง (....) เดือนละ ๒ ครั้ง
- (....) เดือนละ ๓ ครั้ง (....) ทุกสัปดาห์
- (....) แล้วแต่โอกาส

๒). ท่านมาจำหน่ายสินค้าที่ตลาดนัดวันอาทิตย์มาแล้วกี่ปี

- (....) ไม่ถึง ๑ ปี (....) จำหน่ายมาแล้ว ๑ - ๒ ปี
- (....) จำหน่ายมาแล้ว ๓ - ๕ ปี (....) จำหน่ายมาแล้ว ๖ - ๙ ปี
- (....) จำหน่ายมาแล้วมากกว่า ๑๐ ปี

๓). นอกจากตลาดนัดวันอาทิตย์ฯ ท่านได้จำหน่ายสินค้าที่อื่นหรือไม่

- (....) ไม่จำหน่าย
- (....) จำหน่าย ระบุ สถานที่.....
- ระบุ สถานที่.....
- ระบุ สถานที่.....

๔). ท่านเดินทางออกจากบ้านเวลาที่โมง

- (....) วันเสาร์ตอนบ่าย (....) วันอาทิตย์ เวลา ๐๑.๐๐ - ๐๓.๐๐ น
- (....) วันเสาร์ตอนเย็น (....) วันอาทิตย์ เวลา ๐๓.๐๐ - ๐๖.๐๐ น
- (....) วันเสาร์ตอนดึก (....) วันอาทิตย์ เวลา ๐๖.๐๐ เข้าเป็นต้นไป

๕). ท่านมาถึงตลาดนัดฯ ตอนกี่โมง

- (....) วันเสาร์ตอนดึก (....) วันอาทิตย์ เวลา ๐๑.๐๐- ๐๓.๐๐ น
- (....) วันอาทิตย์ เวลา ๐๓.๐๐ - ๐๖.๐๐ น (....) วันอาทิตย์ เวลา ๐๖.๐๐ เข้าเป็นต้นไป

๖). ท่านเดินทางมาจำหน่ายสินค้าอย่างไร

(.....) รถส่วนตัว

(.....) รถมอเตอร์ไซค์

(.....) รถยนต์

(.....) อื่นๆ ระบุ.....

(.....) รถรับจ้าง

(.....) รถสามล้อตีบ

(.....) มอเตอร์ไซค์รับจ้าง

(.....) รถยนต์รับจ้าง

(.....) อื่นๆ ระบุ.....

๗). ท่านใช้เวลาในการจัดเตรียมพื้นที่เท่าไร

(.....) ไม่เกินครึ่งชั่วโมง

(.....) ประมาณ ๓๐ นาที ถึง ๑ ชั่วโมง

(.....) ประมาณ ๑ - ๒ ชั่วโมง

(.....) ประมาณ ๒ ชั่วโมงขึ้นไป

๘). รายการสินค้าที่นำมาจำหน่าย

(.....) สินค้าประเภทอาหาร

(.....) อาหารสด

(.....) อาหารที่ผ่านการปรุงแต่ง/การถนอมอาหาร

(.....) อาหารแห้ง / อาหารสำเร็จรูป

(.....) อื่นๆ ระบุ.....

(.....) สินค้าประเภทพืชผลทางการเกษตร

(.....) พืช / ผัก ตามฤดูกาล

ระบุชนิด.....

(.....) ผลไม้ตามฤดูกาล

ระบุชนิด.....

(.....) อื่นๆ ระบุชนิด.....

(.....) สินค้าประเภทอุปโภคในชีวิตประจำวัน

(.....) เสื้อผ้า

(.....) รองเท้า

(.....) กระเป๋า

(.....) เครื่องใช้ในครัวเรือน

(.....) เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์

(.....) อื่นๆ ระบุ.....

(.....) สินค้าประเภทของป่า

(.....) น้ำผึ้ง

(.....) กัล้วยไม้

(.....) อื่นๆ ระบุ.....

(.....) สินค้าประเภทตกแต่งสวน

(.....) เครื่องมือเครื่องใช้สำหรับจัดสวน

(.....) ต้นไม้

(.....) กระถาง

(.....) อื่นๆ ระบุ.....

(.....) สินค้าประเภทสัตว์เลี้ยง

(.....) สุนัข

(.....) นก

(.....) แมว

(.....) ไก่

(.....) ปลา

(.....) กระรอก

(.....) กระจ่าง

(.....) อื่นๆ ระบุ.....

๙). ท่านมีจำนวนสินค้าที่นำมาจัดจำหน่ายกี่ประเภท

- (.....) จำหน่ายสินค้าประเภทเดียว   (.....) จำหน่ายสินค้า ๒ ประเภท
 (.....) จำหน่ายสินค้า ๓ ประเภท   (.....) จำหน่ายสินค้า ๔ ประเภท
 (.....) จำหน่ายสินค้า ๕ ประเภท   (.....) จำหน่ายสินค้ามากกว่า ๕ ประเภท

๑๐). สินค้าที่ท่านนำมาจัดจำหน่ายนำมาจากแหล่งไหน

- (.....) ผลิตเอง
     (.....) ในครัวเรือน
     (.....) ในชุมชน
 (.....) ซื้อมาอีกต่อหนึ่ง
     (.....) จากชุมชน
     (.....) จากต่างถิ่น   ระบุ.....

๑๑). กลุ่มลูกค้าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มบุคคลใด (ระบุลำดับเป็น ๑ - ๕)

- (.....) เด็ก / นักเรียน
 (.....) วัยรุ่น / นิสิต / นักศึกษา
 (.....) วัยกลางคน / คนทำงาน
 (.....) วัยผู้ใหญ่ / คนชรา
 (.....) อื่นๆ ระบุ.....

๑๒). กลุ่มลูกค้าโดยทั่วไปที่ซื้อสินค้ามากที่สุดคน

- (.....) คนเดียว
 (.....) กลุ่มละ ๒ - ๓ คน
 (.....) กลุ่มละ ๔- ๕ คน
 (.....) มากกว่า ๕ คน

๑๓). จำนวนราคาสินค้าส่วนใหญ่ที่ลูกค้าซื้อเป็นจำนวนเท่าไร

- (.....) น้อยกว่า ๕๐ บาท
 (.....) ประมาณ ๕๐ - ๑๕๐ บาท
 (.....) ประมาณ ๑๕๐ - ๓๐๐ บาท
 (.....) ประมาณ ๓๐๐ - ๕๐๐ บาท
 (.....) มากกว่า ๕๐๐ บาท

ส่วนที่ ๔ สำหรับลูกค้า

ข้อมูลเรื่องการซื้อสินค้าและบริการ

๑). ท่านมาเดินตลาดนัดฯ บ่อยแค่ไหน / ก็ครั้งต่อเดือน

(.....) เดือนละ ๑ ครั้ง

(.....) เดือนละ ๒ ครั้ง

(.....) เดือนละ ๓ ครั้ง

(.....) ทุกสัปดาห์

(.....) แล้วแต่โอกาส

๒). ท่านมาถึงตลาดนัดฯ ตอนกี่โมง

(.....) ก่อน เวลา ๐๗.๐๐ น.

(.....) ประมาณ เวลา ๐๗.๐๐- ๐๘.๐๐ น

(.....)ประมาณ เวลา ๐๘.๐๐ - ๑๑.๐๐ น

(.....) หลัง เวลา ๑๑.๐๐ น.

๓). ท่านมากันกี่คน

(.....) คนเดียว

(.....) กลุ่มละ ๒ - ๓ คน

(.....) กลุ่มละ ๔- ๕ คน

(.....) มากกว่า ๕ คน

๔). ราคาสินค้าส่วนใหญ่ที่ซื้อในแต่ละครั้งเป็นจำนวนเท่าไร

(.....) น้อยกว่า ๕๐ บาท

(.....) ประมาณ ๕๐ - ๑๕๐ บาท

(.....) ประมาณ ๑๕๐ - ๓๐๐ บาท

(.....) ประมาณ ๓๐๐ - ๕๐๐ บาท

(.....) มากกว่า ๕๐๐ บาท

๕). ท่านซื้อสินค้าประเภทไหน

(.....) สินค้าประเภทอาหาร

(.....) อาหารสด

(.....) อาหารที่ผ่านการปรุงแต่ง/การถนอมอาหาร

(.....) อาหารแห้ง / อาหารสำเร็จรูป

(.....) อื่นๆ ระบุ.....

(.....) สินค้าประเภทพืชผลทางการเกษตร

(.....) พืช / ผัก ตามฤดูกาล

ระบุชนิด.....

(.....) ผลไม้ตามฤดูกาล

ระบุชนิด.....

(.....) อื่นๆ ระบุชนิด.....

ภาคผนวก ค

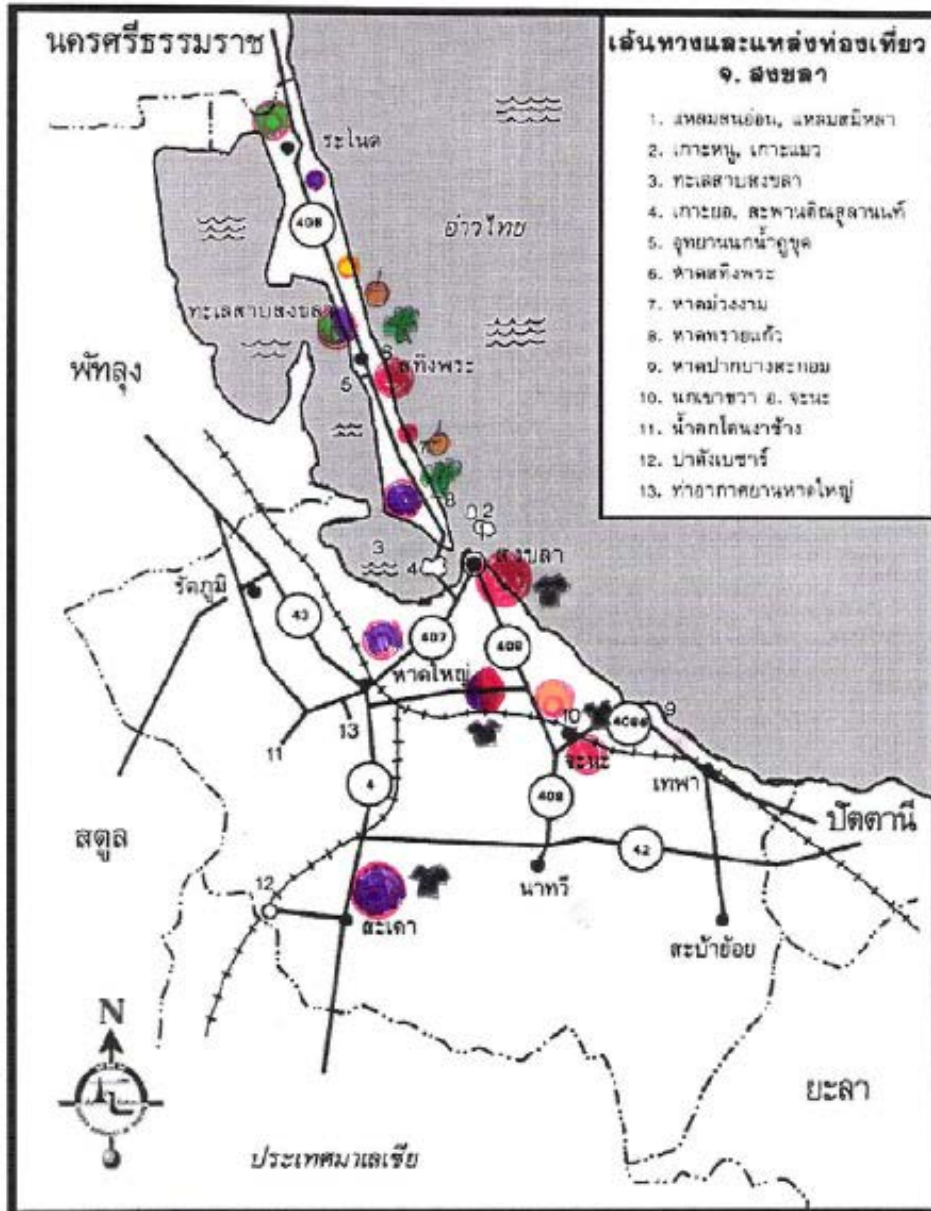
แสดงเส้นทางการคมนาคม ตลาดนัดและสินค้าตามฤดูกาลของจังหวัดสงขลา*

---

* สุธิ เทพสุริวงศ์. โครงการแผนภูมิพื้นที่ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม.
(ชื่อเรื่อง : ตลาดนัด). กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ภาคผนวก

แสดงเส้นทางการคมนาคม ตลาดนัดและสินค้าตามฤดูกาลของจังหวัดสงขลา

- ตลาดขนาดเล็ก
- ตลาดขนาดกลาง
- ตลาดขนาดใหญ่
- สินค้าตามฤดูกาล เป็นรูปผลส้ม
- สินค้าท้องถิ่น เป็นรูป ต้นไม้
- สินค้ามือสองและสินค้าทั่วไป เป็นรูปเสื้อ

สัญลักษณ์ในการทำแผนที่

ภาคผนวก ง

แสดงกิจกรรมการแลกเปลี่ยนในตลาดนัดวันอาทิตย์ในรอบ “นัด”

ภาคผนวก
แสดงกิจกรรมการแลกเปลี่ยนในตลาดนัดวันอาทิตย์ในรอบ “ห้า”

พื้นที่ว่างเปล่ากับการเริ่มต้นประเดิมพื้นที่

กลุ่มผู้ให้บริการเช่าร่ม

การจัดเตรียมสินค้าและผลผลิตช่วงย่ำรุ่ง

การจัดเตรียมสินค้าและผลผลิตช่วงเช้า

การจัดเตรียมสินค้าและบริการ

การจัดเตรียมสินค้าและบริการ

การจัดเตรียมสินค้าและบริการ

การจับจ่ายเลือกซื้อ - ขายสินค้าและบริการ

การจับจ่ายเลือกซื้อ - ขายสินค้าและบริการ

การจับจ่ายเลือกซื้อ - ขายสินค้าและบริการ

การจับจ่ายเลือกซื้อ - ขายสินค้าและบริการ

การจับจ่ายเลือกซื้อ - ขายสินค้าและบริการ

การจับจ่ายเลือกซื้อ - ขายสินค้าและบริการ

การจับจ่ายเลือกซื้อ - ขายสินค้าและบริการ

ช่วงตลาดวาย : เครียร์พื้นที่

ช่วงตลาดวาย : เครียร์พื้นที่

แหล่งผลิตและการแพร่กระจายของสินค้านี้

แหล่งผลิตและการแพร่กระจายของสินต้า

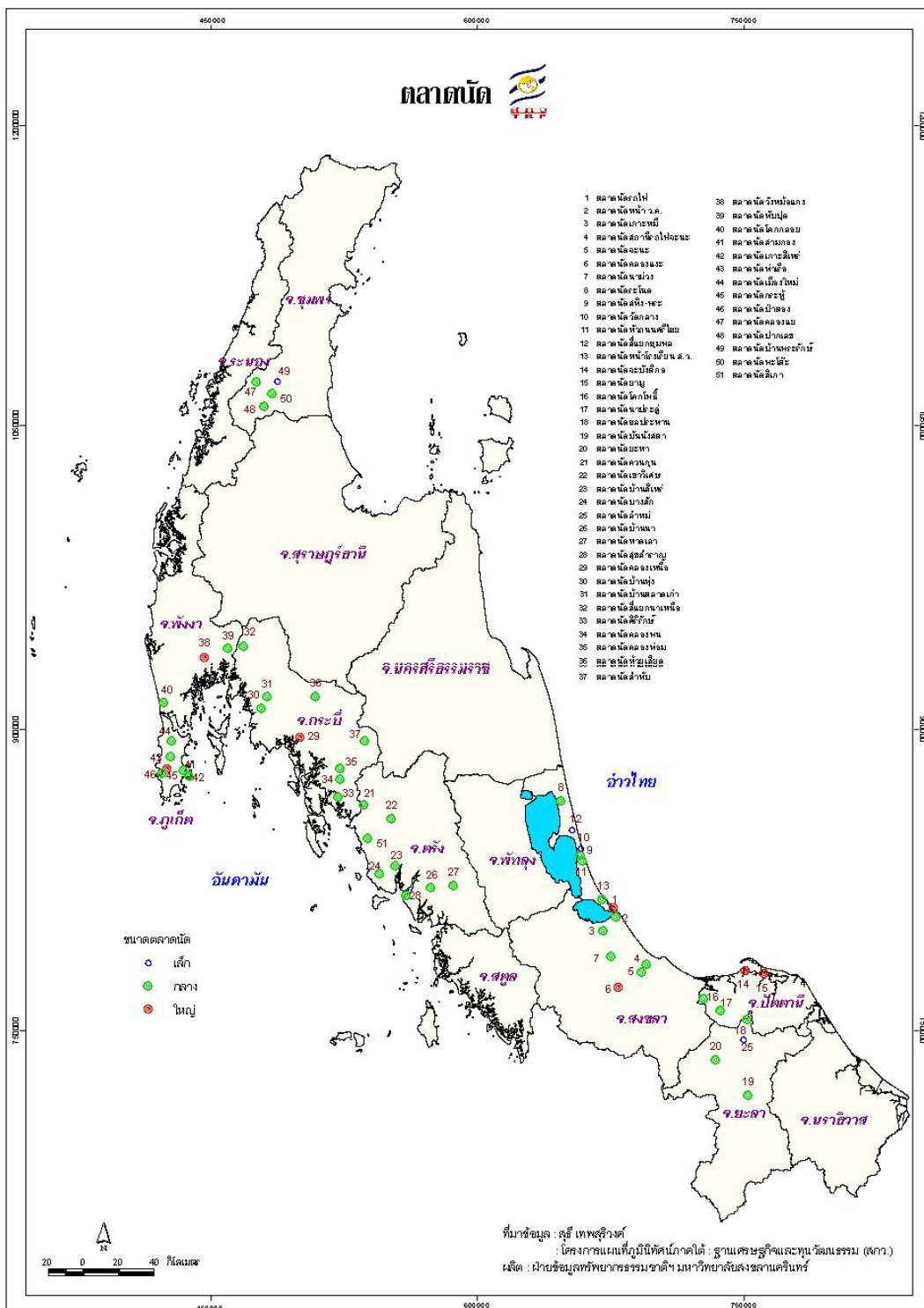
ภาคผนวก จ

แผนที่แสดงตลาดนัดและสินค้าในภาคใต้*

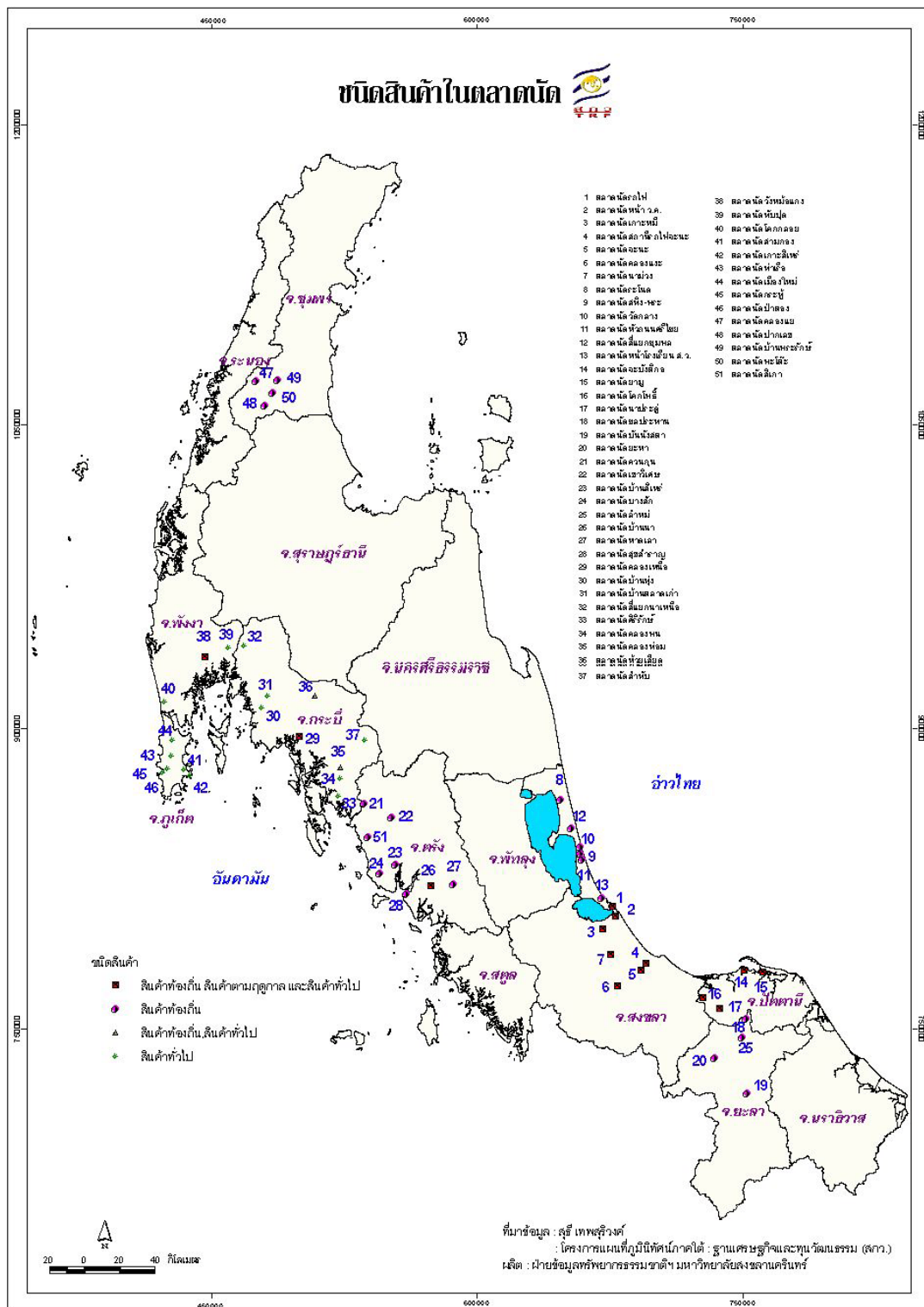
---

* ที่มา สุธี เทพสุริวงค์. โครงการแผนที่ภูมิทัศน์ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม (เรื่อง : ตลาดนัด). กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

ภาคผนวก จ แผนที่แสดงตลาดนัดในภาคใต้

แผนที่แสดงชนิดสินค้าในตลาดนัดของภาคใต้

ภาคผนวก ฉ
แสดงข้อมูลตลาดนัดในภาคใต้*

---

* สุธิ เทพสุริวงศ์. โครงการแผนภูมิพื้นที่ภาคใต้ : ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรม. (ชื่อเรื่อง : ตลาดนัด). กรุงเทพฯ : สำนักงานสนับสนุนการวิจัย (สกว.) หน้า ๔๕ – ๕๖.

ตารางแสดงข้อมูลตลาดนัดในภาคใต้

จังหวัด/ โครงสร้าง อำเภอ	ชื่อตลาดนัด	สถานที่ตั้ง	โครงสร้าง				
			ผู้คน	สินค้า	วัน/ช่วง/เวลา	ขนาด	การจัดการ
สงขลา							
อ.เมือง	ตลาดนัดรถไฟ	บริเวณสถานี รถไฟเก่าเทศบาล นครสงขลา	ใน/นอกพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	มีทั้ง ๓ ชนิด	อาทิตย (เช้า - ป้าย)	ใหญ่	ผู้ประมูล , เทศบาล
	ตลาดนัดหน้า ว.ค.	บริเวณหน้า สถาบันราชภัฏสงขลา	ผู้ซื้อ-ในพื้นที่ ผู้ขาย-ใน/นอก	มีทั้ง ๓ ชนิด	เสาร์ (เช้า -เที่ยง)	กลาง	เจ้าของ (เอกชน)
อ.หาดใหญ่	ตลาดนัดเกาะ หมี	สามแยกบ้านเกาะ หมี ต.น้ำน้อย อ.หาดใหญ่	ผู้ซื้อ-ในพื้นที่ ผู้ขาย-ใน/นอก	มีทั้ง ๓ ชนิด	เสาร์ (เช้า - สาย)	กลาง	เจ้าของ (เอกชน)
อ.จะนะ	ตลาดนัดสถานี รถไฟจะนะ	หน้าสถานีรถไฟ จะนะ อ.จะนะ จ.สงขลา	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	มีทั้ง ๓ ชนิด	อาทิตย (เช้า - สาย)	กลาง	ผู้ประมูล
อ.จะนะ	ตลาดนัดจะนะ	สี่แยกเทศบาล ต.จะนะ อ.จะนะ	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	มีทั้ง ๓ ชนิด	พฤหัสบดี (เช้า - สาย)	กลาง	เจ้าของ (เทศบาล)
อ.สะเดา	ตลาดนัดคลองแงะ	สามแยกบ้าน คลองแงะ อ.สะเดา จ.สงขลา	คนใน/นอก (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	มีทั้ง ๓ ชนิด	เสาร์ (เช้า - ป้าย)	ใหญ่	เจ้าของ (เทศบาล)
อ.นาหม่อม	ตลาดนัดนาม่วง	บริเวณหลังสถานีรถไฟนาม่วง อ.นาหม่อม จ.สงขลา	ผู้ขาย-นอก ผู้ซื้อ-ในพื้นที่	มีทั้ง ๓ ชนิด	เสาร์ (ป้าย - ค่า) อาทิตย (เช้ามีด - สาย)	กลาง	เจ้าของ (เทศบาล)

จังหวัด/ โครงสร้าง อำเภอ	ชื่อตลาดนัด	สถานที่ตั้ง	โครงสร้าง				
			ผู้คน	สินค้า	วัน/ช่วง/เวลา	ขนาด	การจัดการ
อ.ระโนด	ตลาดนัดระโนด	บริเวณตลาดสดเทศบาล ต.ระโนด อ.ระโนด	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	พุธ (เช้ามีด – สาย)	กลาง	เจ้าของ เทศบาล
อ.สทิงพระ	ตลาดนัดสทิงพระ	สามแยกหัวถนนคูซูด ต.จะทิงพระ อ.สทิงพระ	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	อาทิตย์ (เช้ามีด – สาย)	กลาง	เทศบาล
อ.สทิงพระ	ตลาดนัดวัดกลาง	ในบริเวณวัดกลาง ต.กระดังงา	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	จันทร์, พุธ (เช้ามีด – สาย)	เล็ก	ผู้ประมวล
	ตลาดนัดหัว ถนนศรีไชย	สามแยกหัวถนนศรีไชย ม.๗ ต.จะทิงพระ	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	พุธ, เสาร์ (เช้ามีด – สาย)	กลาง	เจ้าของ (เอกชน)
	ตลาดนัดสี่แยก ชุมพล	สี่แยก ต.ชุมพล หน้าโรงเรียน	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	จันทร์	เล็ก	เจ้าของ (เอกชน)
อ.สิงหนคร	ตลาดนัดหน้า โรงเรียน ส.ว.	สงขลาวิทยาคม อ. สิงหนคร	ผู้ซื้อ-นอก ผู้ขาย-ในพื้นที่	ท้องถิ่น	เสาร์ (เช้ามีด-เที่ยง)	กลาง	เจ้าของ (โรงเรียน)
ปัตตานี							
อ.เมือง	ตลาดนัด จะบังติกอ	ถ.จะบังติกอ - ถ.ยะรัง เทศบาล เมืองปัตตานี	ใน/นอกพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ทั้ง ๓ ชนิด	จันทร์, พุธ (เช้า – เที่ยง)	ใหญ่	ผู้ประมวล
อ.ยะหริ่ง	ตลาดนัดยามู	หน้าที่ว่าการ อ.ยะหริ่ง จ.ปัตตานี	ใน/นอกพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ทั้ง ๓ ชนิด	ศุกร์ (เช้า – เที่ยง)	ใหญ่	เจ้าของ (เทศบาล)
อ.โคกโพธิ์	ตลาดนัดโคกโพธิ์	(เดิม)หน้าที่ว่าการอำเภอ (ย้าย)บริเวณถึงประปาเทศบาล ต.โคก โพธิ์ (จากแหล่งเดิม ๓๐๐ ม.)	ใน/นอกพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ทั้ง ๓ ชนิด	เสาร์ (เช้า – เที่ยง)	กลาง	เจ้าของ (เทศบาล)

จังหวัด/ โครงสร้าง อำเภอ	ชื่อตลาดนัด	สถานที่ตั้ง	โครงสร้าง				
			ผู้คน	สินค้า	วัน/ช่วง/เวลา	ขนาด	การจัดการ
	ตลาดนัดนาประตู	ตลาด ต.นาประตูจากสถานีรถไฟนา ประตู ประมาณ ๓๐๐ ม.	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ทั้ง ๓ ชนิด	พุธ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของ (เทศบาล)
ยะลา							
อ.เมือง	ตลาดนัด ชลประทาน	บริเวณโครงการส่งน้ำ และ รุ้งรักษา ปัตตานี กรมชลประทาน ม.๔ ต.ตาเซะ อ.เมือง จ.ยะลา	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	เสาร์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ดิน (ชลประทาน)
	ตลาดนัดลำใหม่	ในสวนมะพร้าว ริมทางหลวง หมายเลข ๔๐๙ หลัก กม.ที่ ๔๐+๕๐๐ M.(๑๗ กม.ถึงยะลา)	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	เสาร์ (เช้า - เย็น)	เล็ก	เจ้าของที่ดิน (เอกชน)
อ. บันนังสตา	ตลาดนัด บันนังสตา	อ.บันนังสตา	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	ศุกร์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
อ.ยะหา	ตลาดนัดยะหา	บริเวณหน้าท่าว่าการ อ.ยะหา จ.ยะลา	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น (พืชผัก,ผลไม้)	พฤหัสบดี (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
ตรัง							
อ.สิเกา	ตลาดนัดสิเกา	สี่แยกเทศบาล ต.สิเกา อ.สิเกา	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น (อาหารทะเล)	อังคาร,เสาร์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
	ตลาดนัดควนกุ่ม	เทศบาล ต.ควนกุ่ม อ.สิเกา จ.ตรัง	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	อาทิตย์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
อ.เขา วิเศษ	ตลาดนัดเขาวิเศษ	อ.เขาวิเศษ จ.ตรัง	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	อาทิตย์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)

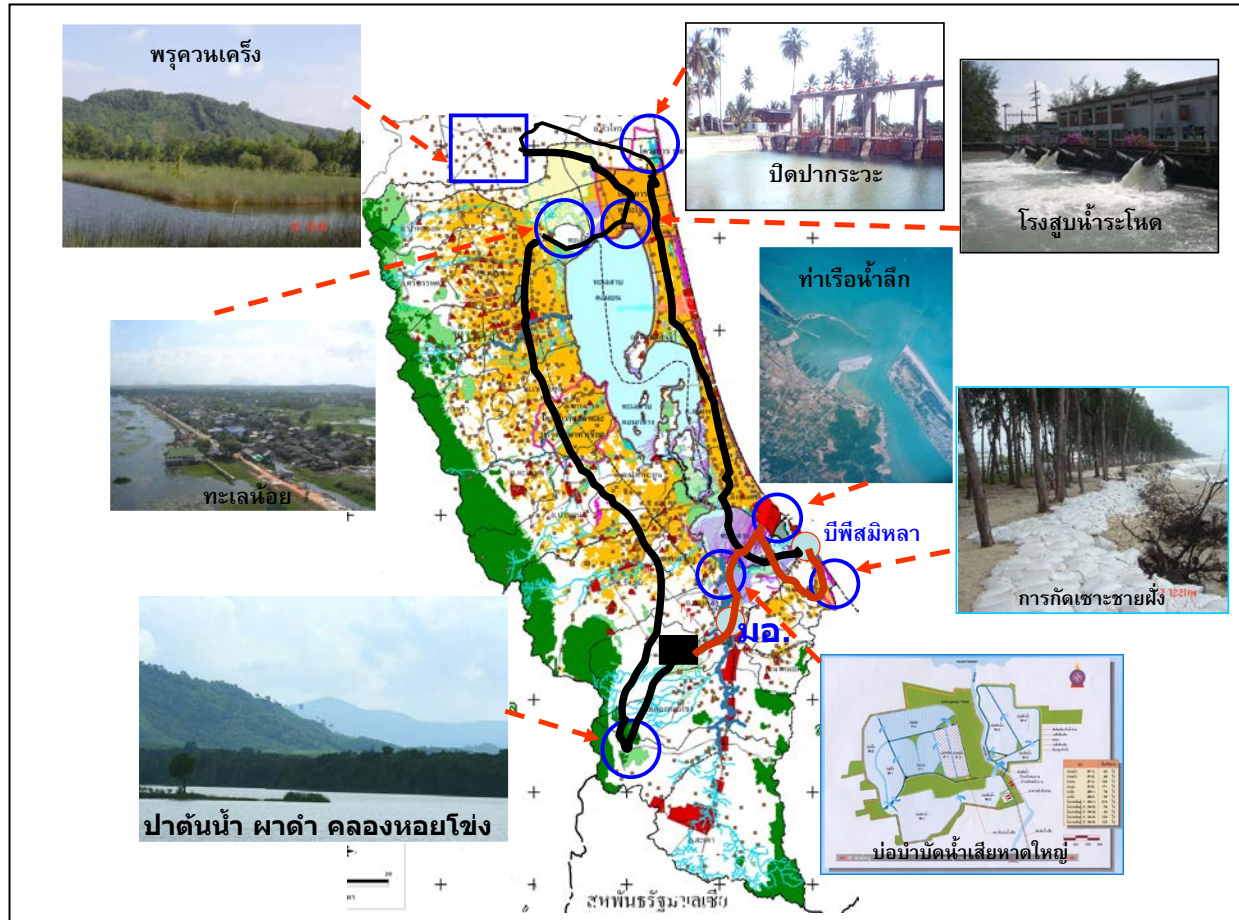
จังหวัด/ โครงสร้าง อำเภอ	ชื่อตลาดนัด	สถานที่ตั้ง	โครงสร้าง				
			ผู้คน	สินค้า	วัน/ช่วง/เวลา	ขนาด	การจัดการ
	ตลาดนัดบ้านลิเห่	ข้างสถานีอนามัย ต.ลิเห่ อ.กันตัง จ.ตรัง	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น (อาหารทะเล)	จันทร์,อังคาร (เช้า –เที่ยง)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
อ.กันตัง	ตลาดนัดบางสัก	ข้างสถานีอนามัย ต.บางสัก อ.กันตัง	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น (อาหารทะเล)	อังคาร (เช้า –เที่ยง)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
อ.ย่านตาขาว	ตลาดนัดบ้านนา	สี่แยกบ้านนา ต.บ้านนา อ.ย่านตาขาว จ.ตรัง	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	มีทั้ง ๓ ชนิด	อังคาร,เสาร์	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
อ.ปะเหลียน	ตลาดนัดหาดเลา	ตรงข้ามโรงเรียนบ้านหาดเลา ต.หาดเลา อ.ปะเหลียน จ.ตรัง	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	เสาร์	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
กิ่ง อ.สุข- สำราญ	ตลาดนัดสุขสำราญ	หน้าสถานีตำรวจภูธร(เก่า) กิ่ง อ.สุขสำราญ จ.ตรัง	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	ท้องถิ่น	ศุกร์	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
กระบี่							
อ.เหนือ คลอง	ตลาดนัดคลองเหนือ	สี่แยกเทศบาล ต.เหนือคลอง อ.เมือง จ.กระบี่	ในนอก พื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	มีทั้ง ๓ ชนิด	เสาร์ (บ่าย – ค่ำ) อาทิตย์ (เช้า –เที่ยง)	ใหญ่	เจ้าของที่ (เอกชน)
อ.เมือง	ตลาดนัดบ้านทุ่ง	สามแยกบ้านทุ่ง ต.เขาคราม อ.เมือง จ.กระบี่	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	สินค้าทั่วไป	อาทิตย์ (เช้า –เที่ยง)	กลาง	เจ้าของที่ (เอกชน)
	ตลาดนัดบ้าน ตลาดเก่า	สี่แยกตลาดเก่า (ติดบขส.) ทางเข้าเมืองกระบี่	ในนอกพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	สินค้าทั่วไป	อาทิตย์ (บ่าย - ค่ำ) จันทร์,อังคาร (ทั้งวัน)	กลาง	เจ้าของที่ (เอกชน)
อ.อ่าวลึก	ตลาดนัดสี่แยก นาเหนือ	สี่แยกนาเหนือ ต.นาเหนือ อ.อ่าวลึก จ.กระบี่	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	สินค้าทั่วไป	พุธ (เช้า –เที่ยง) อาทิตย์,พฤหัสบดี (บ่าย – ค่ำ)	กลาง	เจ้าของที่ (เอกชน)

จังหวัด/ โครงสร้าง อำเภอ	ชื่อตลาดนัด	สถานที่ตั้ง	โครงสร้าง				
			ผู้คน	สินค้า	วัน/ช่วง/เวลา	ขนาด	การจัดการ
อ.คลอง ท่อม	ตลาดนัดศิริรักษ์	สามแยกคลองพน ต.คลองพน อ.คลองท่อม จ.กระบี่	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ผู้ขาย)	สินค้าทั่วไป	เสาร์,จันทร์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ (เอกชน)
อ.คลอง ท่อม	ตลาดนัดคลองพน	๒๐๐ ม. ก่อนถึงหลัก กม.ที่ ๕๕ (ใกล้สามแยก)ต.คลองพนอ.คลองท่อม	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ขาย)	สินค้าทั่วไป	อาทิตย์,พุธ (บ่าย - ค่า)	กลาง	เจ้าของ (เอกชน)
	ตลาดนัดคลองท่อม	บริเวณหน้าที่ว่าการ อ.คลองท่อม	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ขาย)	ท้องถิ่น, สินค้า ทั่วไป	พฤหัสบดี,ศุกร์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
อ.เขาพนม	ตลาดนัดห้วยเสียด	บริเวณข้างที่ว่าการ อ.เขาพนม	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ขาย)	สินค้า ท้องถิ่น,ทั่วไป	เสาร์,พุธ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
อ.ลำทับ	ตลาดนัดลำทับ	บริเวณหน้าที่ว่าการ อ.ลำทับ	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ขาย)	สินค้าทั่วไป	อังคาร,ศุกร์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
พังงา							
อ.เมือง	ตลาดนัดวัง หม้อแกง	สามแยกวังหม้อแกง (หน้าเขา/คลองวังหม้อแกง) อ.เมือง	คนนอกในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ขาย)	มีทั้ง ๓ ชนิด (พืชผัก ,อาหาร ทะเล ,สินค้า ทั่วไป)	ศุกร์ (บ่าย - ค่า) เสาร์ (เช้า - เย็น)	ใหญ่	ชุมชน
อ.ทับปุด	ตลาดนัดทับปุด	ตลาดสดเทศบาล ทับปุด จ.พังงา	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ขาย)	สินค้าทั่วไป	ศุกร์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของ (เทศบาล)
อ.ตะกั่วทุ่ง	ตลาดนัดโคก กลอย	เทศบาล ต.โคก กลอย อ.ตะกั่วทุ่ง	คนในพื้นที่ (ผู้ซื้อ-ขาย)	สินค้าทั่วไป	อาทิตย์ (เช้า - เย็น)	กลาง	เจ้าของ (เอกชน)
ภูเก็ต							
อ.เมือง	ตลาดนัดสามกอง	หลังราชภัฏภูเก็ต ประมาณ ๓๐๐ ม. บ้านสามกอง ม.๖ ต.รัชฎา หัวสะพานเกาะสิเหร่ ต.รัชฎา	ผู้ชาย-ใน/นอก ผู้ซื้อ-ใน/พื้นที่	สินค้าทั่วไป	อังคาร,พฤหัสบดี, เสาร์ (บ่าย - ค่า)	กลาง	เจ้าของ (เอกชน)
	ตลาดนัดเกาะสิเหร่	บ้านท่าเรือ ต.ศรีสุนทร อ.กลาง	ผู้ชาย-ใน/นอก ผู้ซื้อ-ใน/พื้นที่	สินค้าทั่วไป	จันทร์,ศุกร์ (บ่าย - ค่า)	กลาง	เจ้าของ (เอกชน)

จังหวัด/ โครงสร้าง อำเภอ	ชื่อตลาดนัด	สถานที่ตั้ง	โครงสร้าง				
			ผู้คน	สินค้า	วัน/ช่วง/เวลา	ขนาด	การจัดการ
	ตลาดนัดท่าเรือ		ผู้ชาย-นอก ผู้ซื้อ-ในพื้นที่	สินค้าทั่วไป	จันทร์,ศุกร์ (บ่าย – ค่ำ)	กลาง	เจ้าของ (เอกชน)
อ.กลาง	ตลาดนัดเมืองใหม่	บ้านเมืองใหม่ ต. เพทภษตรีย์ อ.กลาง	ผู้ชาย-นอก ผู้ซื้อ-ในพื้นที่	สินค้าทั่วไป	พุธ (บ่าย – ค่ำ)	กลาง	เจ้าของ (เอกชน)
อ.กระทุ่ม	ตลาดนัดกระทุ่ม	ทางไปหาดป่าตอง อ.กระทุ่ม จ.ภูเก็ต	ผู้ชาย-นอก ผู้ซื้อคนใน พื้นที่	สินค้าทั่วไป	จันทร์, พุธ,พฤหัสบดี, เสาร์ อาทิตย์ (บ่าย – ค่ำ)	ใหญ่	เจ้าของที่ (เอกชน)
	ตลาดนัดป่าตอง	หาดป่าตอง อ.กระทุ่ม จ.ภูเก็ต	ผู้ชาย-นอก ผู้ซื้อคนใน พื้นที่	สินค้าทั่วไป)	อังคาร,พฤหัสบดี, เสาร์ (บ่าย – ค่ำ)	กลาง	เจ้าของที่ (เอกชน)
ชุมพร							
อ.พะโต๊ะ	ตลาดนัดคลองแย	หลัก กม. ที่ ๓๓ ถ.หลังสวน-ระนอง บ้านคลองแย ต.พะโต๊ะ อ.พะโต๊ะ	ผู้ชาย-นอก ผู้ซื้อ-ในพื้นที่	สินค้า ท้องถิ่น,ฤดูกาล (ผัก,อาหารป่า)	อาทิตย์ (เช้า –เที่ยง)	กลาง	เจ้าของที่ (เอกชน)
	ตลาดนัดปากเลข	หลัก กม.ที่ ๒๒-๒๓ ถ.หลังสวน- ระนอง บ้านปากเลข ต.พะโต๊ะ	ผู้ชาย-นอก ผู้ซื้อ-ในพื้นที่	สินค้า ท้องถิ่น,ฤดูกาล (พืชผัก,อาหาร ป่า)	จันทร์ (เช้า –เที่ยง)	กลาง	เจ้าของที่ (เอกชน)
	ตลาดนัดพะโต๊ะ	หลัก กม.ที่ ๒๖ ถ.หลังสวน-ระนอง บ้านพะโต๊ะ	ผู้ชาย-นอก ผู้ซื้อ-ในพื้นที่	สินค้า ท้องถิ่น,ฤดูกาล	อังคาร,พฤหัสบดี (เช้า –เที่ยง)	กลาง	เจ้าของที่ (เทศบาล)
	ตลาดนัดบ้าน พระรักษ์	หลัก กม.ที่ ๔๒ ถ.หลังสวน-ระนอง อ.พะโต๊ะ	ผู้ชาย-นอก ผู้ซื้อ-ในพื้นที่	สินค้า ท้องถิ่น,ฤดูกาล	อังคาร (เช้า –เที่ยง)	เล็ก	เจ้าของที่ (เอกชน)

ภาคผนวก

แผนที่แสดงกระบวนการพัฒนาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่มีต่อลุ่มทะเลสาบสงขลา

ที่มา เรียงชัย ตันสกุล. (๒๕๕๒). “วิกฤติเศรษฐกิจโลกวิกฤติเศรษฐกิจของผู้คนลุ่มทะเลสาบสงขลา,” ใน วิกฤติเศรษฐกิจโลกกับประเทศไทยในมิติประวัติศาสตร์ จัดโดย สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วันพุธที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๒ ณ ห้องประชุม ชั้น ๒ อาคารหอสมุด มหาวิทยาลัยทักษิณ

ภาคผนวก ข

แสดงกระบวนการพัฒนาและผลกระทบสิ่งแวดล้อมที่มีต่อผู้มีส่วนได้เสีย

ภาคผนวก

แบบประเมินผลงานวิจัย
ที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ ๒๕๕๐
ของสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ

ชื่อผลงานวิจัย เรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการบริโภค :
กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลา”

ผู้รับทุนวิจัย นายพรชัย นาคสีทอง และ นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ

ข้าพเจ้า อาจารย์อาภรณ์ อุกฤษณ์ ที่ปรึกษาโครงการวิจัยดังกล่าวได้พิจารณาตรวจสอบผลงาน
ของ นายพรชัย นาคสีทอง และ นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ แล้ว มีความเห็นดังนี้

- ( ) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดีเยี่ยม เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
- ( ) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับดี เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
- ( ) ผลงานวิจัยมีความถูกต้องสมบูรณ์ในระดับผ่าน เห็นสมควรเผยแพร่ในวงวิชาการ
- ( ) ผลงานวิจัยยังต้องมีการปรับปรุงแก้ไข ดังนี้

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

( ) ความเห็นอื่นๆ

.....
.....
.....
.....

(ลงชื่อ).....ที่ปรึกษาโครงการวิจัย
(อาจารย์อาภรณ์ อุกฤษณ์)

เรียน อาจารย์อาภรณ์ อุกฤษณ์

ตามที่สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้มีหนังสือเรื่องส่งผลงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ ภายในวันที่ ๓๐ มิถุนายน ๒๕๕๑ นั้น กระผมได้ทำหนังสือขอเลื่อนการส่งรายงานฉบับสมบูรณ์และมี กำหนดส่งภายในวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๕๒ เนื่องจากต้องปรับปรุงแก้ไขเนื้อหาตามคำแนะนำของ ผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำเสนอ ประกอบกับประสบปัญหาด้านคอมพิวเตอร์จึงทำให้รายงานออกมามีค่า ในการนี้กระผมได้ปรับแก้งานวิจัยเรื่อง “ตลาดนัด” วัฒนธรรมและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมด้านการ บริโภค : กรณีศึกษาตลาดนัดวันอาทิตย์บริเวณสถานีรถไฟสงขลาตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิเสร็จเป็น ที่เรียบร้อยแล้ว

ดังนั้น เพื่อให้งานมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น จึงใคร่ขอความกรุณาท่านอาจารย์ช่วยพิจารณา ตรวจสอบผลงานและเสนอแนะเพื่อความสมบูรณ์ของโครงการวิจัยอีกครั้งด้วยครับ

ขอแสดงความเคารพอย่างสูง

(นายพรชัย นาคสีทอง และ นายอภิเชษฐ กาญจนดิฐ)